

ა(ა)იპ კულტურა მომავლისათვის

სსიპ აჭარის კულტურული მემკვიდრეობის დაცვის სააგენტო
ა(ა)იპ საქართველოს ტრადიციული რეწვის ასოციაცია

NCLE Culture for the Future

LEPL Achara Cultural Heritage Protection Agency

NCLE Georgian Traditional Craft Association

ქსოვილის ორნამენტი აჭარიდან

თანდართული ვექტორული ფაილებით

Textile Ornaments from Achara

With Included Vector Files

თბილისი

2021

Tbilisi

ISBN

პროექტი დაფინანსებულია აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის განათლების, კულტურისა და სპორტის სამინისტროს „თავისუფალი პროექტების მხარდაჭერის“ კონკურსის ფარგლებში პროექტის თანადამფინანსებელია ქედის მუნიციპალიტეტის მერია

პროექტის მთავარი პარტნიორები არიან:

სსიპ „აჭარის მუზეუმი“ და ა(ა)იპ ეთნოგრაფიული მუზეუმი „ბორჯღალო“

The project is financed by the Achara Autonomous Republic Ministry of Education, Culture, and Sports through the "Free Project Support" competition
The co-financer of the project is the Keda Municipality Mayor's Office

The main project partners are:

LEPL The Achara Museum and NCEL The Borjghalo Ethnographic Museum

აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის
განათლების, კულტურისა და სპორტის სამინისტრო
MINISTRY OF EDUCATION, CULTURE AND SPORT
OF AJARA AUTONOMOUS REPUBLIC

„ქსოვა და ქარგვა აჭარელ ქალებს ისე შეუსისხლხორცებიათ, რომ მაშინაც კი, როცა ისინი გატაცებით საუბრობენ მათი თითები უდიდესი სისწრაფით ქმნიან რთული მოხაზულობისა და მრავალფერიან ქსოვილს. აი, მოდის ქალი, ბურგზე აკიდული მძიმე ტვირთით და გზადაგზა წინდებს აჭრელებს, რადგანაც ხელსაქმეს ვერასოდეს ვერ თმობენ.“

ქარჩილაძე, 1972: 2-3

"Knitting and embroidery have so bloodied the women of Adjara that even when they speak passionately, their fingers quickly create a complex pattern and multicolored fabric. Here comes a woman with a heavy load on her back and the road cuts her socks, because they can never give up handicrafts."

Karchiladze, 1972: 2-3

პროექტის ავტორი: **ნინო რაზმაძე**

რედაქტორი: **ანა შანშიაშვილი**

შემდგენლები: **ნინო რაზმაძე, თემურ ტუნაძე**

გამოცემაზე მუშაობდნენ: **ნინო ჩხარტიშვილი, ნანა ქორიძე, ლია მახარაძე, ვიქტორ ფუტკარაძე, ტარიელ ბოლქვაძე, ბადრი თურმანიძე**

კონსულტანტები: **ქემალ თურმანიძე, ნანული ნოღაიდელი, ჯემალ ვარშალომიძე, ჯემალ მიქელაძე**

მთარგმნელი: **ერიკ ჰალვორსონი**

ფოტოგრაფები: **ლელი ბლაგონრაგოვა, ნათელა გრიგალაშვილი, რაულ ცინცაძე, გიორგი ბოლქვაძე, ზაალ შენგელია**

დიზაინერი: **სანდრო ჩხაიძე**

ორნამენტების ციფრულ ფორმატში გადაყვანაზე მუშაობდნენ: **სოსო ჩხაიძე, ნინო რაზმაძე, როენა ხაჩიძე**

Project Author: **Nino Razmadze**

Editor: **Ana Shanshiashvili**

Compilers: **Nino Razmadze, Temur Tunadze**

Publication Assistance: **Nino Chkhartishvili, Nana Koridze, Lia Makharadze, Viktor Putkaradze, Tariel Bolkvadze, Badri Turmanidze**

Consultants: **Kemal Turmanidze, Nanuli Noghaideli, Jemal Varshalomidze, Jemal Mikeladze**

Translator: **Eirik Halvorson**

Photographers: **Leli Blagonravova, Natela Grigalashvili, Raul Tsintsadze, Giorgi Bolkvadze, Zaal Shengelia**

Designer: **Sandro Chkhaidze**

Digitalization of Ornaments: **Soso Chkhaidze, Nino Razmadze, Roena Khachidze**

© ა(ა)იპ „კულტურა მომავლისათვის“ / NCLE "Culture for the Future"

© სსიპ „აჭარის კულტურული მემკვიდრეობის დაცვის სააგენტო“ / LEPL Achara Cultural Heritage Protection Agency

© ა(ა)იპ „საქართველოს ტრადიციული რეწვის ასოციაცია“ / NCLE Georgian Traditional Craft Association

ციფრული გამოცემა ეძღვნება ქსოვილის ორნამენტებს აჭარიდან და აერთიანებს ამ რეგიონის სამუზეუმო და კერძო კოლექციებში, ეთნოგრაფიულ სინამდვილესა და სამეცნიერო ნაშრომებში შემონახული ქსოვილების ნიმუშებს. გამოცემაში თავმოყრილი ნიმუშების ძირითადი ნაწილი ნაქსოვია, ხოლო ნაწილი – ნაქარგი. ასევე წარმოდგენილია ბამბის ქსოვილზე ნაქარგით და აპლიკაციით შესრულებული ორნამენტული კვადრატებით გაფორმებული „კედლის ფარდაები“. გამოცემა მოიცავს ორნამენტის, როგორც ციფრულ, ვექტორულ ფაილებს, ისე დედნების ფოტოებს. ჩვენი მიზანია ფართო საზოგადოებისათვის, განსაკუთრებით კი რეწვის ოსტატებისთვის, დიზაინერებისთვის და ამ თემით დაინტერესებული მკვლევრებისთვის ხელმისაწვდომი გავხადოთ აჭარის ხალხური ქსოვილების მრავალფეროვანი ნიმუშები და მათი გრაფიკულად დამუშავებული ციფრული ვარიანტები.

This digital publication is devoted to textile ornaments from Achara and brings together textile samples preserved in this region's museum or private collections, in ethnic, everyday life, and in academic works. A fundamental part of the examples collected in the publication are woven, whereas another part is embroidery. "Wall carpets" framed with ornamental squares done in embroidery and applique on cotton fabric are also featured. The publication contains digital vector files of the ornaments as well as photos of the originals. Our goal is to make Achara's diverse examples of folk textiles and their digitally processed variants accessible to a broader society, especially to craft artisans, designers, and scholars interested in this subject.

სარჩევი CONTENTS

მადლიერება

წარმოდენილი ციფრული კატალოგის შექმნის იდეა შთაგონებულია „საქართველოს ტრადიციული რენვის ასოციაციისა" და „ხელოვნების საერთაშორისო ცენტრის" მრავალმხრივი საქმიანობით. ჩემთვის განსაკუთრებით შთამბეჭდავი იყო პროექტში „იუნესკოს მიერ აღიარებული აკმ ელემენტების ქსელური კავშირები" (2018-2020)¹ მონაწილეობა, სადაც გავეცანიტ ლატვიაში, ესტონეთსა და მაკედონიაში აკმ-ს დაცვის კუთხით მუშაობის პრაქტიკას. გარდა ზემოაღნიშნულისა, პროექტის იდეის ფორმირებას ხელი შეუწყო 2019 წელს შოთა რუსთაველის ეროვნული სამეცნიერო ფონდის მიერ დაფინანასებულმა კვლევამ: „ქართველი ხალხის ეთნოლოგიური ლექსიკონი – აჭარა"² და ასევე, 2019 წელს აჭარის კულტურული მემკვიდრეობის დაცვის სააგენტოს ინიციატივით აჭარული ნაქარგობის ტრადიციისათვის არამატერიალური კულტურული მემკვიდრეობის ძეგლის სტატუსი მინიჭებამ.

მთაში მცხოვრები ქალების ყოველდღიურობა დაკავშირებულია საოჯახო საქმესთან, მესაქონლეობასთან, სოფლის მეურნეობასა და რენვასთან. შეიძლება ითქვას, რომ აჭარის ამჟამინდელ ყოფაში ეს უკანასკნელი საერთო ციკლიდან თითქმის ამოვარდნილია. აჭარაში მეცხვარეობის ტრადიციის შესუსტებამ და შესაბამისად, ადგილობრივი ნედლი მასალის ნაკლებობამ, დიდი გავლენა იქონია ფარდაგებისა და ხალიჩების ქსოვის ტრადიციაზეც. ყოველივე ამან ბუნებრივია, გამოიწვია ქალთა კოლექტიული შრომის – ნადის ტრადიციის მოშლაც, რაც თავის დროზე, ერთგვარი ცოდნის სამქედლო იყო. იგი გულისხმობდა ქალთა ერთობლივ შრომას, მატყლის რეცხვას, ჩერას, ძაფის დართვას, ღებვას, ქსოვას.

წინამდებარე გამოცემა ჩვენი ორგანიზაციის „კულტურა მომავლისათვის" პირველი პროექტია ტრადიციული რენვის დარგში. იგი ეყრდნობა „ხელოვნების საერთაშორისო ცენტრის" მიერ 2012 წელს ევროკავშირის მხარდაჭერით განხორციელებულ კვლევას „ტრადიციული რენვა საქართველოში: სექტორის კომპლექსური კვლევა და განვითარების სტრატეგია"³. მასში საქართველოში ტრადიციული რენვის სექტორის განვითარების ხელშემწყობი, სისტემური ხასიათის მქონე არაერთი საინტერესო და მნიშვნელოვანი რეკომენდაციაა წარმოდგენილი, ასევე ხაზგასმითაა აღნიშნული, რომ შემოქმედებითი ინდუსტრიის განვითარება არის საქართველოს სახელმწიფოს კულტურული, ეკონომიკური,

ინდუსტრიული პოლიტიკის განუყოფელი ნაწილი და მნიშვნელოვანი ღონისძიებებია გასატარებელი. სწორედ ამ კვლევის რეკომენდაციებზე დაყრდნობით, პირველ რიგში, მასალების თავმოყრა-სისტემატიზება და გაციფრება მოვახდინეთ. ხოლო ჩვენი შემდგომი საქმიანობა აჭარაში ტრადიციული ქსოვის ტექნიკის შესწავლაზე, ღებვის ხალხური ტექნოლოგიისა და ქალთა კოლექტიური შრომის პროცესის – ნადის აღდგენაზე, ახალი პროდუქტების იდენტიფიცირებასა და ქსოვასთან დაკავშირებულ სხვა მნიშვნელოვან საკითხებზე იქნება ორიენტირებული. ჩვენი მიზანია, ერთი მხრივ, მცირე წვლილი შევიტანოთ ადგილობრივი ოსტატების საქმიანობის ხელშენწყობასა და ქსოვის ტრადიციის შენარჩუნებაში, ხოლო მეორე მხრივ, ხელი შევუწყოთ აჭარაში შემორჩენილი ქსოვილების პოპულარიზაციას და შემოქმედებითი ინდუსტრიების წარმომადგენლებისთვის ამ ინფორმაციის ხელმისაწვდომობას.

მნიშვნელოვანი და სასარგებლო იყო დარგის სპეციალისტებთან თანამშრომლობა. სწორედ მათი მხარდაჭერთა და ჩართულობით გავბედეთ მსგავსი ინიციატივის განხორციელება. განსაკუთრებულ მადლობას ვუხდით ჩვენს თანაორგანიზატორებს, აჭარის კულტურული მემკვიდრეობის დაცვის სააგენტოს, საქართველოს ტრადიციული რენვის ასოციაციასა და მათ წარმომადგენლებს – ანა შანშიაშვილსა და თემურ ტუნაძეს. ფასდაუდებელია ჩვენი კონსულტანტების – ნანული ნოლაიდელის, ჭემალ ვარშალომიძის, ჭემალ მიქელაძისა და ქემალ თურმანიძის ღვაწლი ქართული კულტურული მემკვიდრეობის დაცვისა და კვლევის საქმეში. ჩვენთვის დიდი პატივი იყო მათთან თანამშრომლობა. პროექტის განხორციელება წარმოუდგენელი იქნებოდა აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკის განათლების, კულტურისა და სპორტის სამინისტროს ფინანსური მხარდაჭერის გარეშე, რომელმაც ჩვენი პროექტი „თავისუფალი პროექტების მხარდაჭერის" საგრანტო კონკურსის ფარგლებში დააფინანსა. განსაკუთრებით უნდა აღინიშნოს სამინისტროში არსებული მხარდამჭერი გარემო, მინისტრის, ქალბატონ მაია ხაჯიშვილისა და სამინისტროს წარმომადგენლების – თამარ გუდავას, მადონა თევზაძისა და თიკო დოლიძის კეთილგანწყობა და კონსულტაციისათვის მუდმივი მზადყოფნა. ციფრული გამოცემა მნიშვნელოვნად გაამდიდრა ქედის მუნიციპალიტეტის მერიის მიერ გამოყოფილი თანადაფინანსებით ამავე მუნიციპალიტეტში მოპოვებულმა მასალამ. განსაკუთრებულ მადლობას ვუხდით მუნიციპალიტეტის მერს, ლევან გორგილაძესა და საკრებულოს ხემძღვანელს, შუქრი თურმანიძეს გამოცხადებული ნდობისა და მხარდაჭერისათვის.

აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ დაფინანსების არსებობის მიუხედავად, პროექტში ჩართული პერსონალის მიერ განეული შრომა სცდება მწირი ბიუჯეტის პირობებში, სიმბოლური ანაზღაურებით გათვალისწინებულ სამუშაოს მოცულობას. ამ მხრივ, განსაკუთრებით აღსანიშნავია

^[1] დამფინანსებელი: ერასმუს+ პროგრამა; პროექტის ორგანიზატორი: სუიტის ფონდი, ხელმძღვანელი: მარა როზენტალე; პროექტის პარტნიორი საქართველოდან: „ხელოვნების საერთაშორისო ცენტრი" თბილისის სახელმწიფო კონსერვატორიის ტრადიციული მრავალმნიანობის კვლევის საერთაშორისო ცენტრთან თანამშრომლობით

^[2] პროექტის სამეცნიერო ხელმძღვანელი: პროფესორი ნუგზარ მგელაძე

^[3] ავტორები: მაკა დვალიშვილი, თამარ კიკნაძე, ანა შანშიაშვილი, ირინა მანია

გრაფიკული დიზაინერებისა და ფოტოგრაფების: სანდრო და სოსო ჩხაიძეების, ლელი ბლაგონრაგოვას, რაულ ცინცაძისა და სხვათა შრომა, რისთვისაც მათ განსაკუთრებულ მადლობას ვუხდით. პროექტის ფარგლებში აჭარაში შემორჩენილი „ნამჭრელიანი“, ანუ ორნამენტირებული ქსოვილების თავმოყრისა და გამოცემის საქმემ სრულიად უსასყიდლოდ გააერთიანა ყველა ის სახელმწიფო და კერძო ორგანიზაცია, რომელთაც პროექტისათვის განკუთვნილ მცირე დროში მივმართეთ. პროექტის მთავარი პარტნიორი იყო მასალის სიუხვითა და მნიშვნელობით გამორჩეული „აჭარის მუზეუმი“. ამ გაერთიანებაში შემავალი ხარითონ ახვლედიანის სახელობის მუზეუმის ფონდებში თავმოყრილია მრავალი ათწლეულის განმავლობაში შეგროვებული არაერთი საინტერესო ექსპონატი. პროექტის უპირობო მხარდაჭერისათვის უდიდეს მადლიერებას გამოვხატავთ „აჭარის მუზეუმის“ დირექტორის თეონა ზოიძისა და მისი თანამშრომლების: ნანა ქორიძის, ნინო ჩხარტიშვილისა და ზაალ შენგელიას მიმართ. კერძო სექტორის სამუზეუმო სფეროთან თანამშრომლობის მხრივ, პროექტმა სამაგალითო მხარდაჭერა მიიღო ქემალ თურმანიძისაგან, რომელმაც გარდა კონსულტაციისა, შესაძლებლობა მოგვცა სრულად გადაგველო მის მიერ შექმნილი მუზეუმის „ბორჯალო“ კოლექციები. ხაზგასმით უნდა აღინიშნოს ზურაბ შევარდნაძის მხარდაჭერა, რომელმაც გავგიზიარა ინფორმაცია „გარდენიაში“ დაცულ, წლების განმავლობაში მის მიერ აჭარაში შეგროვილი უნიკალური ქსოვილების კოლექციაზე.

განსაკუთრებით ძვირფასი იყო შუახევის მუნიციპალიტეტის მარეთისა (სოფ. კვიახიძეების) და ჭვანის ხეობების კულტურის ცენტრთან არსებულ მუზეუმებთან თანამშრომლობა, რომელთა დამფუძნებლების: ვიქტორ ფუტკარაძისა და ტარიელ ბოლქვაძის ძალისხმევით, აჭარის სოფლებიდან ფასდაუდებელი ეთნოგრაფიული ნივთებია შეკრებილი. შუახევში მასალის მოძიების საქმეში მხარდაჭერისთვის მადლობას ვუხდით: შუახევის მუნიციპალიტეტის მერს, ომარ ტაკიძესა და კულტურის ცენტრის დირექტორს, მაია დავითაძეს. ხულოს მუნიციპალიტეტში ჩვენს საქმიანობას ხულოს კულტურის ცენტრის ეთნოგრაფიული მუზეუმის და მათი ხელმძღვანელების, ჯუმბერ აბაშიძის, ლია ბოლქვაძისა და ნანა შანთაძის მხარდაჭერით არაერთი საინტერესო ნივთი შეემატა. განსაკუთრებით შთამბეჭდავი იყო ზემო აჭარის მაჟორიტარი დეპუტატის, ანზორ ბოლქვაძის დახმარებით მოპოვებული მასალა ხულოს სოფელ უჩხოდან, რომლებიც ადგილობრივების: მადონა აბულაძის, არიკო დეკანაძისა და ზურაბ ბოლქვაძის ოჯახებში ინახება. ქედის მუნიციპალიტეტში სრულად გადავიღეთ დაბისა და კულტურის ცენტრთან არსებული მუზეუმებისა და კლუბების მასალა, რაშიც დიდი დახმარება გავგინა კულტურის ცენტრის ხელმძღვანელმა ჯამბულ სურმანიძემ და თანამშრომელმა ლია მახარაძემ.

ფორმატიდან გამომდინარე, ცხადია, გამოცემაში სრულად ვერ აისახა მოკვლეული მასალის ფოტოები, თუმცა, მომართვის შემთხვევაში, მათ სიამოვნებით გავუზიარებთ დაინტერესებულ პირებს. იმედი გვაქვს, ჩვენ მიერ გაწეული შრომა სასიკეთოდ წაადგება დარგის განვითარებასა და პოპულარიზებას. ვიმედოვნებთ, რომ უფასოდ ხელმისაწვდომ ვექტორულ ფაილებსა თუ გამოცემაში თავმოყრილ მრავალფეროვან მასალას, მენარმეები ნაყოფიერად გამოიყენებენ, რაც თავის მხრივ, წვლილს შეიტანს რეგიონის ეკონომიკურ კეთილდღეობაში.

ნინო რაზმაძე

პროექტის ხელმძღვანელი

ხერთალ-კვირისტავი. ეთნოგრაფიული მუზეუმი „ბორჯალო“
Spindle weight. Ethnographic museum “Borjalo”

ხერტალ-კვირისტავი. ჭვანის მუზეუმი (შუახევი)
Spindle weight. Chvana Museum (Shuakhevi)

ეთნოგრაფიული კუთხე. ჭვანის მუზეუმი (შუახევი)
Ethnographic space. Chvana Museum (Shuakhevi)

Acknowledgment

The idea of creating this digital catalog is inspired by the multilateral work of the Georgian Traditional Craft Association and the International Art Center. I was especially impressed by the participation of "Cultural Heritage Preservation Network of UNESCO Recognised Values" (2018-2020)¹, where we got acquainted with the work practices involved in Acharan cultural heritage protection in Latvia, Estonia, and Macedonia. Apart from the aforementioned, the idea to form the project was supported by a study financed by the Shota Rustaveli National Academic Foundation in 2019: "Ethnological Dictionary of the Georgian People – Achara"², and also by the tradition of Acharan embroidery gaining status as a monument of immaterial cultural heritage through the initiative of the Acharan Cultural Heritage Protection Agency in 2019.

The daily life of women living in the mountains is connected to domestic tasks, animal husbandry, village agriculture, and handicrafts. It is possible to say that the latter has almost totally disappeared from the common cycle in the everyday life of Achara. The tradition of weaving rugs and carpets was also tremendously influenced by the decline of sheep farming, and accordingly, by the lack of local raw materials in Achara. All of this naturally caused the tradition of women's collective work – communal harvest work – to fall apart, which during its own time was a kind of knowledge workshop. It implied the communal labor of women, washing wool, carding it, making yarn, dyeing, and weaving.

The present publication is the first project of our organization's "Culture for the Future" in the field of traditional handicrafts. It is based on a study conducted by the International Art Center in 2012 with support from EU, "Traditional Handicrafts in Georgia: A Complex Sector Study and Development Strategy"³. There are many interesting and important recommendations of a supportive, systemic nature for developing the traditional craft sector in Georgia presented within it. It is also stressed that the development of creative industries is an indivisible part of the Georgian government's cultural, economic, and industrial politics, and an important effort needing to be carried out. By truly relying on this study's recommendations, first of all, we collated, systematized, and digitized the material. Whereas our next task will be focused on some other important issues associated with studying traditional weaving techniques, reviving the processes of folk dyeing technology

¹ Financer: Erasmus+ Strategic Partnerships; Project Organizer: Ethnic Culture Centre Suiti Foundation, Director: Mara Rozentale; Project Partner from Georgia: „Georgian Arts and Cultural Center" and International Center for Traditional Polyphony of Tbilisi State Conservatore.

² The project's academic director: Professor Nugzar Mgeladze.

³ Authors: Maka Dvalishvili, Tamar Kiknadze, Ana Shanshiashvili, Irina Mania.

and women's collective work, and identifying and weaving new products in Achara. Our aim, on one hand, is to make a small contribution in supporting the work of local artisans and in preserving the weaving tradition, whereas on the other hand, we want to promote the popularization of the surviving textiles in Achara and making this information available to representatives of creative industries.

Collaborating with specialists in this field was important and beneficial. It is really through their support and involvement that we ventured to carry out a similar initiative. We especially thank our fellow organizers, the Achara Cultural Heritage Protection Agency, the Traditional Craft Association of Georgia, and their representatives Ana Shanshiashvili and Temur Tunadze. The tremendous labors of our consultants Nanuli Noghaideli, Jemal Varshalomidze, Jemal Mikeladze, and Kemal Turmanidze in the endeavor of protecting and studying Georgian cultural heritage are invaluable. It was a great honor for us to collaborate with them.

It would have been unimaginable to have implemented the project without the financial support of the Achara Autonomous Republic Ministry of Education, Culture, and Sports, which financed our project through the Free Project Support grant competition. The supportive environment of the Ministry and the kindness and constant readiness of ministry representatives Maia Khajishvili (minister), Tamar Gudava, Madona Tevzadze, and Tiko Dolidze for any consultation must be especially noted. The digital publication was significantly enriched through material found in the Keda municipality with co-financing allotted by the Keda Mayor's Office. We especially thank Mayor Levan Gorgiladze and the head of the council Shukri Turmanidze for their clear confidence and support.

Here it must be pointed out that despite being financed, the labor done by individuals involved in the project exceeds the amount of work envisioned by the meager budget's honorary compensation. In this aspect, the labors of the graphic designers and photographers Sandro and Soso Chkhaidze, Leli Blagonravova, Raul Tsintsadze, and others must be noted, we thank them especially for this.

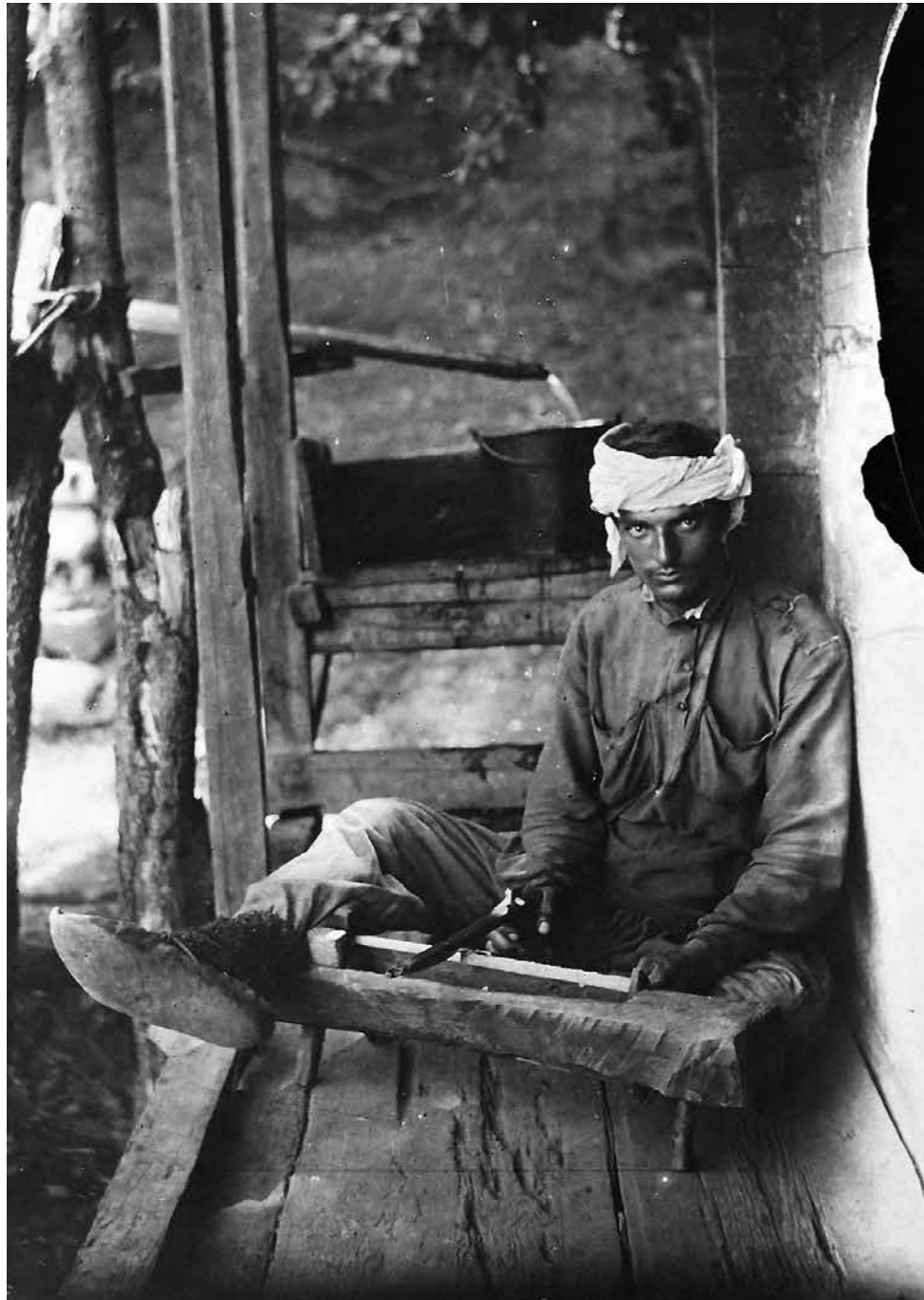
All the state and private organizations we turned to for help in the short time allotted for the project were freely brought together through the endeavor of gathering the surviving chreliani or ornamented textiles in Achara and publishing this material. Distinguished for the abundance and significance of the material, the project's

main partner was the Achara Museum. Many interesting exhibits collected over the decades are gathered in the Khariton Akhvediani Museum funds, which is part of the Achara Museum. We express our immense gratitude to Teona Zoidze, the director of the Achara Museum, and her coworkers Nana Koridze, Nino Ckhartishvili, and Zaal Shengelia for their unconditional support of the project. In consideration of the private sector's collaboration with the museum realm, the project had exemplary support from Kemal Turmanidze, who apart from his consultation, gave us the means to completely photograph his Borjghalo Collection from his own museum. The support of Zurab Shevardnadze must be particularly noted, who shared with us some information about a unique collection of textiles gathered over many years by him in Achara kept at Gardenia.

Collaboration with the museums associated with the Mareti (Kviakhidzeebi Village) and Chvani Valley Culture Centers was especially valuable. Through the efforts of their founders Viktor Putkaradze and Taniel Bolkvadze, priceless ethnographic items have been gathered from Acharan villages. For supporting us in finding material in Shuakhevi, we thank the mayor of the Shuakhevi municipality Omar Takidze and the culture center director Maia Davitadze. Our work in the Khulo municipality was benefited with the addition of many intriguing items through the support of Jumber Abashidze, Lia Bolkvadze and Nana Shantadze directors of the Khulo Culture Center Ethnographic Museum. Some material found at Uchkho Village through the assistance of Anzor Bolkvadze, the major deputy of Zemo Achara, was especially impressive, which is kept at the homes of some locals: Madona Abuladze, Achiko Dekanadze, and Zurab Bolkvadze. We completely photographed the material of museums and clubs associated with the borough and the culture center in the Keda municipality, in which we were tremendously assisted by Jambul Surmanidze, the director of the culture center, and his coworker Lia Makharadze.

Due to the format, photos of the found material could not be fully reflected in the publication, although we will gladly share them with any interested individuals if asked. We hope the work we have done will be beneficial to the development and popularization of the subject. We express optimism that the freely available vector files or the diverse material gathered in the publication will be used fruitfully by entrepreneurs, which itself will contribute to the region's economic well-being.

Nino Razmadze
Project Director

ბერტლის ჩარხვა
Hertz machine

საფრეეო დიდია – ორ მეტრომდე სიგრძე და მეტრნახევრამდე სიგანე აქვს. „საფრეეო ძირშია გადგმული“; აქვს ოთხი **ყდა. აქვს, ასევე: დგიმი, სავარცხალი, მაქოქი/მაქვა, მაქვაში მასრა (მასურა), საფერხულები, ლილვი** (ლივრი, რვილი, ლეირი, ლული, ლური). **ლილვის გარგანი/ჯიხვი, დაშნები, ჩიტები/თოკები/ჭიკჭიკები. საქსოვი დაზგა/ქსელი/საფრეეო/სამექსლო** კეთდება წიფლის, ნაძვის ან თელისაგან; სავარცხლის ყდა ხისაა, კბილები კი – ლერწმის კანის ან ბამბუკის, დგიმს ბამბის ძაფისაგან ამზადებენ.

იხ. ნოღაიდელი, 2017:55

ვქსოვდით **შალს საფრეეოზე**. ჯერ ძაფს **დაქსელავდენ დოლაბზე**, მემრე **დგიმ-სავარცხალში** გეიტანდენ, მერე საფრეეოზე გადაადებდენ. ჩაუდებოდა ქალი შით და ქსოვდა. საფრეეოს აქ **საფერხულები**, რომლებიც შეერთებული იყო **დგამთან ბანკებით**. მოქსოვდი, **ყდას** მუუჯახებდი. **მაქოქში მასრა** იყო. მასრაზე იყო ძაფი-მისაქსველი. მისაქსველად **ნაგულას** იხმარდენ. **სათვალავი** იყო. სიფართე უნდა ყოფილიყო ასე, 20 სმ. სიგრძე, ზათი (კიდევ), რამდენიც გინდა, მოქსოვ – ხუთი, შვიდი, ათი **ადლი**.

მთქმელი: ესმე დურსუნის ასული ფუტკარაძე, 66 წლის. წარმოშობით შუახევიდან. ხელვაჩაური. სოფ. ქარნალი. ჩანერილია 1977 წელს. იხ. ნოღაიდელი, 2017:92

„ვქსოვდით ქსელზე. ქსელს აქ დირეგები, **ქირიშები, საფერხულები**. საფერხულს რომ დააწვები, დგიმს ეტანს, ჩეფტანს. **მაქოქს** გყრი შიან და მჯეხებ. ორი დგიმით ცალმაგი იქსოვება, ოთხი დგიმით – ორმაგი. მოვქსოვდით ერთი მტკაველი განისას 14 ჰელებს. **ჰელები** ადლზე მოკლეა. შალიდან **ჩოხა-შალს** ვკერვდით. 15-16 ადლ შალში ანჯახ ჩოხა-შალი გამოვდოდა. ქალები იკერავდენ **ფეშტემალს** – 5 ადლი უნდოდა, **სარტყელს...** აბრეშუმიდან ბალებს მოვქსოვდით. ჩოხა-შალს შევკერვდით **ყაფთნებით**.“

მთქმელი: ნუნუ შაბანის ასული სოლომონიძე, 85 წლის, წერა-კითხვის უცოდინარი. ხულო, დიაკონიძეები, ჩანერილია 1969 წელს. იხ. ნოღაიდელი, 2017:165

სამი ქალი მიეხმარებოდა ერთმანეთს. გვაქ დგიმი, სავარცხალი. ერთი დგიმში გეტანს, მეორე – სავარცხალში, მესამე **ჯვარედინ ძაფს** მისცემს. გამზადებულს მიიტანენ საფრეეოზე. ძაფს გადადებენ ზედად. დგიმს და სავარცხალს ჩასვამენ საფრეეოში. ერთი ქალი ჩაჭდება და იწყებს ქსოვას. საფრეეოს ორი **საფეხური** აქ. ფეხს დაადგამ ხან ერთს, ხან მეორეს. **ძაფი პირს აალებს**. გაქს მასრაზე ნართი. მასრა არის **მაქოქში**. მაქოქს გაატარეფ, **საფრეეოს ყდას** მჯახებ, მემრე ხამათ მეორე ფეხს აალებიეფ ძაფს, ისეფ მაქოქს გაატარეფ და ა.შ. ძაფები ჩამომბულია **უღელზე**. სავარცხალი ყდაშია გატანილი, თოკები დგიმს აბრუნებს. ფეხს რომ დააბიჯებ, დგიმი ერთი ავა ზევით, მეორე ჩავა ქვეით. ასე იქსოვება შალი.

მთქმელი: მეხბულე ბოზოს ას. ებრალიძე-შაინიძისა, 52 წლის. შუახევი, სოფ. შუბანი. ჩანერილია 1971წელს. იხ. ნოღაიდელი, 2017:182

საქსოვი დაზგა, 1935 წ. მინის ნეგატივიდან
Knitting machine, 1935. From the glass negative

ძაფს დაძახავდენ **ჭახრაკზე**. ჭახრაკს აქ **გოგორაფ**. ამ გოგორაზე **ლამბია** გადადებულა. აქეთ, ცალ მხარეს, ჭახრაკს **ტარი** აქვს. ტარიდან გადადის ლამბი; აბრუნებს ტარი ჭახრაკს და ძაფი იძახება.

მთქმელი: ზინეთლი კუკულას ასული სირაძე, 70 წლის. ხულო, დიაკონიძეები, ჩანერილია 1969 წელს. იხ. ნოღაიდელი, 2017:167

მატყლს ჩეჩავენ ქალები. უნინ, თუ მატყლი ბევრი ჰქონდათ ან სასწრაფოდ იყო დასაჩერი, **ნადს**¹ მოიწვევდნენ-**საჩეჩელში** ნადს, **მატყლის საჩეჩავში ნადს**. ნადს უფრო ზამთარში, ღამით იწვევდნენ. ნადის მონაწილე ყველა ქალს თავისი საჩეჩელი ჰქონდა. დასხდებოდნენ და ჩეჩავდნენ. ერთ საღამოს ერთ პინა² მატყლს მაინც დარჩავდნენ.

იხ. ნოღაიდელი, 2017:28

ყდა იყო ხით გაკეთებული. ზეით–ქვეით იქსოვებოდა. **ფირფიტები** იყო 9-10. **შეხლიბული** უნდა იყოს და ეიხურხოლოდა ფირფიტები. **ლაფიტის** შუაზე ხელი გქონდა. მეიქსვებოდა, არტყამდი ფირფიტას, მუჭახუნებდი. ცოტა რომ დარჩებოდა, გამეილებდი ფირფიტაებს, გაჭრიდი და **ფუსკულებს** გუკეთებდი. თავისთაველად ახვევდენ სხვადასხვა ძაფით. დაანაწილებდენ და ძაფით დაახვევდენ. ასე სულეიმანის ასული ჯაბნიძე, 65 წლის.

ქედა, სოფ. ვარჯანისი. 1977 წ.

იხ. ნოღაიდელი, 2017:188

¹ საფეიქრო ნედლეულის წარმოებასთან დაკავშირებული ნადის შესახებ ცნობები მოცემულია წინა თავში.

² პინა – „დიდი ჯამი“ (საბა), ხისგან დამზადებული დიდი, სანჯაოდ გამოყენებული ჭურჭელი.

ფარდაგის ქსოვა. ხულო, სოფ. დიდაჭარა. 1930 წელი
Rug weaving. Khulo, village. Didachara. 1930

გარეცხილ და გამშრალ მატყლს დაღენკავენ/დაკეკა-ვენ/დაპწკნიან და ააგუნდავებენ. დარჩება კურტაკი/ხურ-და/უკანა/ხოშკორა, რომელიც არ გამოიყენება. მატყლი გახალისდება და მერე დარჩეჩავენ. გაბარდლიან საჩეჩელზე. საჩეჩელი ხის ფიცრებითაა აშენებული (გაკეთებული). საჩეჩელი კეთდება წიფლისგან, თელისგან. იგი გვერდებიანია და გვერდების შუერთებაზე მახათები, ლემსები, აქვს დამაგრებული. მათ საჩეჩლის კბილები ჰქვია. საჩეჩელს ოცდაათექვსმეტამდე წყვილად განყოფილი კბილი აქვს. ქვევითა საყრდენი ფიცარი საჩეჩლის ფეხია, დანარჩენი ორი, საჩეჩლის ფეხზე ერთმანეთთან მიჯრით ან სამკუთხედად დამაგრებული, კბილებიანი კი – საჩეჩლის გვერდები. მჩეჩავები დასხდებიან, გამართულ ფეხებს შორის ჩაიდგამენ საჩეჩელს, აიღებენ მუჭა-მუჭა მატყლს და ორივე ხელით დაჩეჩავენ (გაჩეჩავენ). ჩეჩავში მატყლს დაფარტნიან/დაფთილავენ/დაფილთავენ-ფარტენას (ფანტელას, ფანტალას, ფინტილას) ფთილებს (ფთილლებს, ფილთებს) გააკეთებენ, ერთმანეთს მიუტოლებენ, წყვილებს/ქულებს გააკეთებენ და ჭურჭელში ჩაამწყნარებენ, ჩაალაგებენ. ქულების ჩასაწყობად გამოიყენებოდა ხელკალათი, საწრიმალო, კალანჩხა, მათხირა, კოჭიჭა, კოლოფი.

იხ. ნოღაიდელი, 2017:27

ნართის მომზადება დაზგაზე გადასატანად. გადაღებულია 1925 წელს, ფოტო შემოსულია 1940 წ. აღდგენილია მინის ნეგატივიდან
Prepare the yarn to be transferred to the machine. Taken in 1925, photo in 1940.
Restored from glass negative

უნინ იყო **დოლაბი**. დადახილ ძაფს დოლაბზე დაესელავდენ. დოლაბს **ოთხი ქოშა** ქონდა. ბრუნავდა და ქსელავდა ძაფს. 50-მდე **სათვალავს** აათავებდენ, **აჭაჭვავდენ**. იმას ორი დგიმი და ორი **სავარცხალი** უნდოდა. დაესელილ ძაფს ჯერ დგიმში გეძტანდენ, მერე-სავარცხალში. ერთ **კიბილში** ორი ძაფი გევდოდა. ძაფს გადადებდენ საფრეეოზე. დგიმ-სავარცხალში გატარებულ ძაფს ჩააბამდენ დებგაში. რომ მოვსოვდით, იმას მოვწვევდით წინ. დებგაში ფეხის დასადგმელი ბოლკოვბია ჩამობმული. ფეხს რომ დაადგამდი ბოლკოვზე, **ძაფი პირს აალებდა**. ამაში **მისაქსველს** გევტანდით **მაქოქით**. სავარცხლიანი ყდაათ უჯეხებ და მემრე მეორე ფეხს დაადგამდენ მეორე ბოლკოვზე. მოქსოვილი **ლულაზე** ეხვევა. **უბე** წეექსოვება. ჯოხია ჩაბმული და იმაზე ვახვევთ შალს. 10-15 მეტრი მექსოვებოდა. განი პატარა იყო.

*მთქმელი: შორეთ ბურჰანის ასული შაინიძე-აბაშიძისა, 70 წლის.
ხულო, სოფ. ყინჩაური. ჩანერილია 1972 წელს.
იხ. ნოღაიდელი, 2017:171*

ძაფი იქსელება **დოლაბზე**. დოლაბს **ფეხი** და **ოთხი ქოშა** აქვს. დოლაბი **ფეხზე** ბრუნავს. ქოშებზე გარედან ეხვევა და იქსელება ძაფი. დოლაბის გარდა, აჭარაში ძაფის საქსელავად გამოიყენებოდა დოლაბზე უფრო პატარა ხელსაწყო დორა. დორას „ოთხი თითი და შუაზე ღირეგი (ბოძი) აქვს“. ღირეგზე მაგრდება მურგის წვერო. დორა ბრუნავს ღირეგის გარშემო. ბრუნვისას ძაფი დორას თითებზე ჯვარედინად იხვევა და იქსელება. ძაფს სპეციალური ხელსაწყოების გამოყენების გარეშე ქსელავდენ. მიწაში ჩასაბდენენ ერთ მხარეს ორ პალოს/პასალს, მეორე მხარეს-ერთს. „გამართავდენენ ნართს“ და პალოებზე ძაფს ჯვარედინად ახვევდენ, ქსელავდენ.

იხ. ნოღაიდელი, 2017:გვ.34

დაჩერილ მატყლს ართავენ/რთავენ ხერთალზე/ჩერიაზე. ხერთალს აქვს **ხერთლი-თავი/კვირიითავი**. ხერთლის დასამზადებლად იყენებენ ხეშავს, მსხალს, წიფელს, **შიმშირს**. სხვა მასალისაგან დამზადებული ხერთალი შეიძლება გამრუდდეს და ასეთი „ხერთალი შემდეგ სისწორეს აღარ იკავებს“. კვირისთავს აკეთებენ წიფლის, შქერის ან შიმშირისაგან (ბზა).

იხ. ნოღაიდელი, 2017:28

ჭახრაკი, საჩეჩელი და ხერთალი. ღაზლის ძახვა, დაძახვა აღდგენილია მინის ნეგატივიდან
Chakhrak, Sachecheli and Hertali
Gha Restored from glass negative

ჭახრაკი. სოფ. უჩხო (ხულო).
მფლობელი: არჩილ დეკანაძე.
Chakhraki. The village Uchkho (Khulo).
Owner: Archil Dekanadze.

საჩეჩელი. ქედის მუნიციპალიტეტის მუზეუმი
Sachecheli. Keda Municipality museum

ხერთალ-კვირისტავი. მერისის მუზეუმი (ქედა).
Spindle weight. Merisi Museum (Keda).

ეთნოგრაფიული კუთხე. ჭვანის მუზეუმი (შუაკევი)
Ethnographic space. Chvana Museum (Shuakhevi)

შესავალი

ქართული ხალხური დეკორატიულ-გამოყენებითი ხელოვნება რეგიონული მრავალფეროვნებითა და ღრმა ტრადიციულობით ხასიათდება.

მასში, ხანგრძლივი ისტორიული განვითარების მანძილზე ადამიანისა და ბუნების ურთიერთმიმართების არაერთი ასპექტი აისახა, რამაც ჩვენამდე გარკვეული სახეცვლილებებით მოაღწია.

ძველი საზოგადოებისათვის, რაციონალურისა და ირაციონალური საწყისების მჭიდრო სინთეზის პირობებში, გრაფიკული ნიშანი ერთგვარი სემანტიკის მექანე „ცოცხალ ნიშანს“ – სიმბოლოს წარმოადგენდა. ამგვარი ნიშნები უნდა განვიხილოთ, როგორც ადამიანის ბუნებასთან ურთიერთობის და სამყაროს გააზრების გრაფიკული გამოხატულება. ორნამენტი გარკვეული შინაარსის მატარებელი ნიშანი, ანდა ნიშნათა ერთობლიობაა. იგი დამწერლობის შემადგენელ ასო-ნიშნებს ჰგავს და როგორც ასო-ნიშნათა წყობა ქმნის გარკვეული აზრის შემცველ სიტყვას, ხოლო სიტყვები - წინადადებას, ისე ხალხური სახეები ხშირად კონკრეტული აზრისა და ფუნქციის მატარებელი, გრაფიკული „სიტყვები“ ან „წინადადებებია“. ამ კუთხით ძალზე მდიდარ და მრავალფეროვან მასალას შეიცავს საქართველოს არქეოლოგია, ეთნოლოგია, ხალხური არქიტექტურა და დეკორატიულ-გამოყენებითი ხელოვნების დარგები.

ტრადიციული ხალხური ორნამენტის თემას ქართულ ისტორიოგრაფიაში არაერთი უმნიშვნელოვანესი ნაშრომი ეძღვნება. ეთნოლოგიური, არქეოლოგიური, ხელოვნებათმცოდნეობითი, ლინგვისტური, ფოკლორული თუ, ზოგადად კულტუროლოგიული ხასიათის კვლევები, ქართული ხალხური ორნამენტის შესახებ არაერთ საინტერესო მასალას უყრის თავს. და მიუხედავად ამისა, ერთი მხრივ, ეთნოგრაფიული მასალის არჩვეულებრივი სიმდიდრე, ხოლო მეორე მხრივ, თანამედროვე ეპოქის მოთხოვნები, ახალი კვლევების აუცილებლობას განაპირობებს. ამ მიმართულებით, მნიშვნელოვან გამოწვევად უნდა მივიჩნიოთ ინდუსტრიალიზაცია და გლობალიზაცია, რამაც თანამედროვე სამეცნიერო-ტექნოლოგიურ განვითარებასთან ერთად, ტრადიციული კულტურის სიცოცხლისუნარიანობა საფრთხის ქვეშ დააყენა. გლობალიზაციის, ურბანიზაციისა და საბაზრო ეკონომიკის პირობებში, ადგილობრივი ცოცხალი კულტურა და მისი შემადგენელი ელემენტები, ყოფილი ყოველდღიურობიდან თანდათან იკარგება. მივიწყებას ეძლევა ცოცხალი კულტურის ამგვარ ნიმუშებთან დაკავშირებული ზეპირსიტყვიერი ცოდნა და გამოცდილება. შესაბამისად, მომავალი თაობა კარგავს იმ მყარ საყრდენს, რასაც, ზოგადად, ტრადიცია და ტრადიციული კულტურა ჰქვია. ეს პროცესი ახალი არაა და საზოგადოებრივ პროგრესს, მეტ-ნაკლები დოზით მუდამ თან ახლდა, თუმცა იგი განსაკუთრებით თვალშისაცემი ინდუსტრიული ეპოქიდან გახდა, თანამედროვე ტექნოლოგიური განვითარების პირობებში კი, კიდევ უფრო მეტად გამოიკვეთა.

ყოველივე ამის გათვალისწინებით, ძალზე მნიშვნელოვანია, რომ საერთაშორისო საზოგადოებამ შეინარჩუნოს მსოფლიო კულტურული მრავალფეროვნება, რაც უპირველეს ყოვლისა ადგილობრივი კულტურული ფასეულობების დაცვასა და სიცოცხლისუნარიანობას ითვალისწინებს. ამ საკითხთან დაკავშირებით XX საუკუნის დასაწყისშივე საინტერესოდ წერდა კიდევ ვაჟა-ფშაველა, როცა ერთმანეთს ადარებდა პატრიოტიზმისა და კოსმოპოლიტიზმის ცნებებს.

თანამედროვეობაში, როცა ციფრული ტექნოლოგიების წყალობით, მნიშვნელოვნად გადაილახა გეოგრაფიული შეზღუდულობისა თუ კულტურათაშორისი კომუნიკაციის პრობლემები, ტურიზმის ინდუსტრიამ, განსაკუთრებით კი რკინის ფარდით იზოლირებულ პოსტსაბჭოთა ქვეყნებში, წინ წამოსწია ეროვნულ ფასეულობათა, როგორც მატერიალური, ისე არამატერიალური ელემენტების ახალი სიცოცხლის საკითხი. აქტუალური გახდა კულტურული მემკვიდრეობის არა მხოლოდ შესწავლის, არამედ მისი დაცვის საკითხიც, რაც საქართველოს სამუზეუმო ცხოვრების სხვადასხვა საფეხურზე და შემდგომი დროის ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ისტორიოგრაფიაში კარგად ჩანს. მეტიც, კულტურული მემკვიდრეობის ტურიზმის ინდუსტრიის მრავალწახნაგა პრიზმაში გატარებამ, საზოგადოებას რეალურად დაანახა კულტურული რესურსების სარგებლიანობა და ამ ღირებულებათა შენარჩუნების გზაზე - კვლევა, დაცვა და ეკონომიკური სარგებლიანობა - თანაბრად ანგარიშგასაწევ ფაქტორებად წარმოაჩინა.

აღნიშნულის ნათელი შედეგია, რომ თანამედროვეობაში ეტაპობრივად იღვიძებს ტრადიციული რენვა, იზრდება მასზე მოთხოვნა და რენვის ნიმუშებიც შესაბამისად, უფრო მრავალფეროვანი ხდება. აშკარაა, რომ ამ ფონზეც არაერთი მივიწყებული თუ მიჩუმათებული ცოდნა იღვიძებს და ხალხური დიზაინის ორიგინალური თუ ინოვაციური ფორმები უფრო პერსპექტიული და მოთხოვნადი ხდება. თუმცა, ამ პროცესში გასათვალისწინებელია ტრადიციული ელემენტების მაქსიმალურად ზუსტი ფიქსაცია, რათა იგი იმავდროულად გახდეს მყარი საფუძველი და ინოვაციური იდეების წყარო და მასაზრდოებელი. სწორედ ამ საკითხზე წერდა ტიცინი ტაბიძე: „აშკარაა, ევროპა შემოაღებს კარებს და ამ დროს ჩვენ უნდა დავხვდეთ შეჭურვილი ეროვნული შემეცნებით, რომ იყოს მთავარი მორგვი, რომელზედაც მოეხვევა ახალი იდეები...“. ტრადიციული კულტურული მემკვიდრეობისადმი ამგვარი მიდგომა ქართველი ხალხის ისტორიის განსხვავებული რაკურსით წარმოჩენის და ახალი სიცოცხლის მინიჭების ერთგვარი საშუალებაა. ხალხური რენვის პროდუქციის, როგორც ქართული ეთნოკულტურული მაჩვენებლის ჩართვა თემის, კონკრეტული ოჯახებისა თუ ინდივიდების ეკონომიკურ ცხოვრებაში, დღის წესრიგში აყენებს ერთის

მხრივ, ორნამენტის ტრადიციული ფორმებისა და სახეების, ორიგინალობის შენარჩუნებას და მეორეს მხრივ, მის შემოქმედებით ინტერპრეტაციის და გამრავალფეროვნების წახალისებას. მიგვაჩნია, რომ ეს ორი საკითხი სრულებით თავსებადია, თუმცა ამისთვის საჭიროა არსებობდეს სამეცნიერო დონეზე გამოკვლეული და დამუშავებული ტრადიციული ორნამენტის ციფრული კატალოგი. ამ სახის კვლევები უნდა განხორციელდეს თანამედროვე ეთნოლოგიურ მეცნიერებაში, ზოგადად, დოკუმენტალისტიკაში აღიარებული მეთოდოლოგიის გათვალისწინებით, რაც ნივთის აღწერა-დახასიათების, ისტორიზმის პრინციპის, ეთნიკური და სოციო-კულტურული ასპექტების გააზრებისა და ფოტოფიქსაციის პარალელურად ითვალისწინებს. ეს მოიცავს როგორც მატერიალური, ისე არამატერიალური ასპექტების ვიდეოფიქსაციას და იმგვარი ციფრული პროდუქციის შექმნას, რომელიც იქნება სასწავლო რესურსი, ფორმალურ და არაფორმალურ განათლებაში ჩართული თუ შემოქმედებითი ინდუსტრიით დაინტერესებული პირებისა თუ ორგანიზაციებისათვის.

ამავდროულად, მნიშვნელოვანია, რომ გათანამედროვეობის პროცესი იყოს სათანადოდ გააზრებული, რათა ინოვაციურ პროდუქტში არ ჩაიკარგოს ნივთისა თუ შემკულობის ტრადიციული იერი, მისი ფესვები და ეროვნული მახასიათებლები. ეს საკითხი განსაკუთრებით გასათვალისწინებელია მათთვის ვინც ხალხური რენვის თანამედროვე დიზაინზე მუშაობს, ან ხალხური ორნამენტის გამოყენების ინოვაციურ ფორმას ეძიებს, ცდილობს შექმნას ადგილობრივი კულტურის გაყიდვადი პროდუქტი. ასეთ ადამიანებს სჭირდებათ მხარდაჭერა, მეცნიერულად გამოკვლეული და შესწავლილი ტრადიციული ორნამენტის გრაფიკულ ნიშანთა სანდო წყაროებზე დაფუძნებული ბაზა. სწორედ ამ და, არა მარტო ამ მიზანს ემსახურება აჭარის ტრადიციულ ყოფაში თუ სამუზეუმო ფონდებში დაცული ქსოვილების ორნამენტების ციფრული კატალოგი.

მარტივი არითმეტიკაა: ჩვენ შეგვიძლია დავიცვათ და გამოვიყენოთ მხოლოდ ის, რის შესახებაც გაგვაჩნია, როგორც თეორიული ცოდნა, ისე საჭირო ვიზუალური დოკუმენტაცია. მივიჩნევთ, რომ აჭარის მაგალითზე შექმნილი ქსოვილის ორნამენტის ციფრული კატალოგი, საზოგადოებისთვის და დაინტერესებული პირებისთვის ერთგვარი სტიმულის მიმცემი გახდება და საინტერესო მაგალითს შექმნის შემდგომში სხვა რეგიონების ხალხური ორნამენტების გაციფრებისთვის.

თემურ ტუნაძე
ისტორიის დოქტორი

გამოცემაში მასალა დალაგებულია ტრადიციული ქსოვილების ტექნოლოგიური ჯგუფების მიხედვით, ესენია:

- ხალიჩები და ფარდაგები,
- აპლიკაციისა და ნაქარგობის კომბინაციით შესრულებული ქსოვილები: კვადრატული ორნამენტით გაფორმებული კედლის დეკორაციები და სხვ.,
- ნაქარგობა: სიხმა, არტახები, ხელთემენა, და სხვ.,
- ჩხირითა და ყაისნალით ნაქსოვი ქსოვილები: წინდა, ხელთათმანი, ქისა და სხვ.

გამოცემაში თავმოყრილი ციფრული ვარიანტების ვექტორებად გამოყენება შესაძლებელია, როგორც პირდაპირ PDF ფორმატიდან ისე, ბოლოში დართული გადმოსაწერი EPS ფაილების სახით. მასალის მოცულობიდან გამომდინარე, შეუძლებელი იყო ყველა ნიმუშის გაციფრება, თუმცა შევეცადეთ, დედნისეული ნიმუშები მაქსიმალური მრავალფეროვნებით წარმოგვედგინა.

პირველ ბლოკში დაჯგუფებულია ორნამენტის შემადგენელი ცალკეული ფიგურები, ელემენტები, რომელთა მეშვეობითაც რთული სახეები იქმნება. მეორე ბლოკში, ზოგიერთ დედნისეულ ნიმუშს თან ერთვის სრულად გაციფრებული ვერსია. აღნიშნული მასალა საშუალებას მისცემს რენვის ოსტატებს შექმნან ტრადიციული ქსოვილების პირდაპირი ასლები, ხოლო დიზაინერებს – ტრადიციული ორნამენტების ინტერპრეტაციით განავითარონ ინოვაციური კოლექციები.

პროექტის ერთ-ერთი მთავარი გამოწვევა გაციფრების ტექნიკის შერჩევა იყო. აღსანიშნავია, რომ ხშირად, ორნამენტი სხვადასხვა ტექნოლოგიური ჯგუფებისთვის საერთოა, თუმცა თუ მაგალითად ნაქარგობაში ორნამენტი უმეტესად ხაზობრივია, იგივე სახეები თვლების მოხაზულობის გამო, ხალიჩა-ფარდაგებსა და ნაქსოვში – ტეხილია. გაციფრებისას უპირატესობა მივანიჭეთ დედანთან მაქსიმალურ სიახლოვეს: შესაბამისად, ციფრულ ვარიანტებში დედანზე დაყრდნობით, გამოყენებულია როგორც მრუდხაზოვანი, ისე უჯრებში ჩანერილი, კუთხოვანი კონტურები. ასევე, მნიშვნელოვანია ფერებთან დაკავშირებული საკითხი. როგორც ვიცით, ძველად ძაფები ბუნებრივი მასალებით იღებებოდა, რის გამოც ფერთა გამა უფრო დამჭდარი და ბუნებრივი იყო. გამოცემაში შესული მკვეთრი ფერებით გამორჩეული ნიმუშები მოგვიანო პერიოდისაა და ქარხნული წარმოების ძაფებითაა შესრულებული. გასათვალისწინებელია, რომ ნიმუშების ნაწილს დროთა

განმავლობაში ფერი აქვს შეცვლილი. ასევე, ფერის სიზუსტე იცვლება ფოტოგადაღებისა და შესაბამისად, ფოტოს დამუშავების პროცესშიც. გრაფიკულ პროგრამაში დამუშავებული ფერები მაქსიმალურად მიახლოებულია ფოტომასალასთან, თუმცა, გამოყენებული ფერთა გამა ხშირად ვერ ასახავს დედნისეულ ფერთა ტონალურ გრადაციას და შესაბამისად, მაინც პირობითია.

პროექტზე მომუშავე ჯგუფი აცნობიერებს, რომ მიუხედავად თავდაუზოგავი მცდელობისა, წინამდებარე გამოცემა პირველი ცდაა და ვერ იქნება დაზღვეული შეცდომებისაგან. სიამოვნებით გავიზიარებთ შენიშვნებსა და რეკომენდაციებს. ამ მიმართულებით ჩვენი მუშაობა გაგრძელდება. სიამოვნებით გავეცნობით ინფორმაციასა და მასალებს სხვა წყაროებიდან, სახელმწიფო თუ კერძო ორგანიზაციებიდან და ოჯახებიდან.

ნინო რაზმაძე

ეთნომუსიკოლოგი

ორგანიზაცია „კულტურა მომავლისათვის“ თანადამფუძნებელი

Introduction

Decorative applied Georgian folk art is characterized by regional diversity and a profoundly traditional nature. Throughout an extensive historical development, many aspects of the interrelationship between man and nature were reflected in it, having been able to survive to our time with certain modifications. For ancient society, a graphical mark represented a "living symbol" with similar semantics in the conditions of a close synthesis of rational and irrational principles. Such symbols must be discussed as graphic expressions of man's relationship with nature and of his understanding of the universe. An ornament is a symbol or a group of symbols bearing a discerned essence. They resemble letters and characters making up a script, and like a system of letters and characters, they create words containing intuited ideas, whereas these words create sentences. Thus, folk images frequently convey a specific idea and function, they are graphical words or sentences. In this aspect, the fields of Georgian archeology, ethnology, folk architecture, and decorative applied art contain immensely rich and diverse materials.

Many quite significant works are devoted to the subject of traditional folk ornaments in Georgian historiography. An abundance of intriguing material concerning Georgian folk ornaments has been accumulated by studies of an ethnological, archeological, art historical, linguistic, folklore, or general culturological nature. Despite this, the necessity of new studies is stipulated by, on one hand, the extraordinary richness of the ethnographic materials, and on the other hand, by the demands of the modern age. By focusing on this, industrialization and globalization, along with modern scientific and technological development, must be considered as significant challenges that have jeopardized the viability of traditional culture. In the conditions of globalization, urbanization, and the market economy, the local living culture and the elements making it up are gradually being lost from everyday life. The oral knowledge and experience associated with these kinds of examples of living culture are sinking into oblivion. Accordingly, the future generation is losing the firm support commonly called tradition and traditional culture. This process is not a new one and has constantly accompanied societal progress more or less, although it became especially striking starting in the Industrial Age. In the conditions of modern technological development however, it has gotten even more pronounced.

By considering all this, it is extremely important that the world's cultural diversity be preserved by international society, which first and foremost takes into account the protection and viability of local cultural values. In connection with this issue, some intriguing things were written by Vazha-Pshavela at the very start of the 20th century when he compared the concepts of patriotism and cosmopolitanism. In modernity, when thanks to digital technology a considerable barrier was overcome in regard to the problems of geographic isolation and intercultural communication, national values were advanced as issues of a new life for material, as well as immaterial elements in post-Soviet countries isolated by the Iron Curtain.

Not only the study of cultural heritage, but also the issue of protecting it became pertinent, which are clearly seen at different steps of Georgia's museum life and in the historiography of the humanitarian sciences of the following period. Even more, by passing cultural heritage through the multifaceted prism of the tourism industry, society was realistically made to see the profitability of cultural resources and on the way to preserving these values – research, protection, and economic profitability were shown as factors to be equally considered. Some clear outcomes of this are the gradual revival of traditional crafts in the modern age, an increase in demand for these crafts, and a greater diversification of examples of these crafts, accordingly. It is apparent that at this level, a lot of forgotten or hushed up knowledge is being revived, and original or innovative forms of folk design are becoming more promising and in demand. Yet, the most precise depiction of traditional elements must be considered in this process, so that it simultaneously becomes a firm foundation and a source and sustainer of innovative ideas. Titsian Tabidze wrote about this issue in particular: "Clearly, Europe will open the doors and at this time we must meet it equipped with a national conscience so that it might be the main potter's wheel upon which new ideas are coiled..."

Such an approach to traditional cultural heritage is a kind of means of showing the Georgian people's history from a different angle and giving it new life. The inclusion of folk craft production as a Georgian ethnocultural index into the economic life of the community, specific families, or individuals, will on one hand, place the preservation of the traditional shapes, forms, and originality of ornaments into the order of the day, and on the other hand, encourage their creative interpretation and diversification. We deem these two issues to be completely compatible, yet for this a digital catalog of traditional ornaments studied and written up at the academic level is needed. This type of research must be conducted in modern ethnologic studies by generally taking into account the methodology recognized in documentary studies, which simultaneously considers the interpretation and photographic documentation of the description and characterization of an item, the historicism principle, and ethnic and sociocultural aspects. This covers the video documentation of material and immaterial aspects, and the creation of such a digital product so that it will be a learning resource for individual or organizations involved in formal or informal education, or interested in the creative industry.

At the same time, it is important that the modernization process be properly conceptualized so the traditional look of an item or decoration, its roots, and ethnic characteristics are not lost in an innovative product. This issue must be especially taken into consideration by those people working on modern designs of folk crafts or by those searching for an innovative form of using a folk ornament in an attempt at creating a selling product of local culture. Such individuals need support, a base founded on reliable sources of graphical symbols of traditional ornaments academically researched and studied. A digital catalog of the textile ornaments preserved in Achara's traditional way of life or in museum funds really serves this goal, and many others. It is simple math: we can protect and use only the theoretical knowledge, as well as the necessary visual documentation about that which we have. We recognize that a digital catalog of textile ornaments created on Achara's example will provide a kind of stimulus to society and interested individuals and create an intriguing example for the digitalization of the folk ornaments of other regions in the future.

***

The material in the publication is organized according to the technological groupings of traditional textiles:

- Carpets and rugs,
- Textiles done through a combination of applique and embroidery: wall decorations framed with squared ornaments, etc.
- Embroidery: sikhmas (embroidered Acharan blouses), artakhebi (swaddling clothes), kheltemenas (embroidered hand coverings for brides), etc.,
- Textiles woven with knitting and crochet needles: stockings, gloves, pouches, etc.,

Temur Tunadze

Doctor of History

It is possible to use the digital variants included in the publication as vector files, directly from the PDF format or as a downloadable EPS file added at the end. Due to the amount of material, it was impossible to digitalize every example, although we attempted to present the original examples in the most diverse way possible. Ornaments consisting of figures and elements which make up more complex forms have been grouped in the first block. In the second block, some of the original examples are accompanied by a fully digitalized version. This material will provide craft artisans the means of creating direct copies of traditional textiles and give designers some possibilities of developing innovative collections through interpretations of traditional ornaments. One of the main challenges of the project was choosing the digitalization technique. It must be noted that frequently, an ornament is common to various technological groups, although for example, if an ornament is primarily linear in embroidery, the same forms are zigzagged in rugs, carpets, and woven material due to the contours of the meshes. During digitalization, priority was given to maximal proximity to the original; accordingly, curvilinear, as well as angular contours put down in the boxes are used in the digital variants based on the originals. The issue associated with colors is also important. As it is known, thread and yarn were dyed in the old days with natural materials, resulting in the color gamut being staid and more natural. Examples included in the publication distinguished by vivid colors are from a later period and had been done with factory produced thread. It also must be considered that the colors of a portion of the works have changed over the course of time. The exactness of the colors also changes when being photographed and during the photo editing process, accordingly. The colors edited in the graphic design program have been made as close to the photographs as possible, although the color gamut used frequently does not reflect the tonal gradations of the original colors and is therefore still conditional.

The group working on the project is aware that despite their devoted attempt, the present publication is a first trial and will not be free of any errors. We will gladly concur with any remarks and recommendations. Our work will continue in this direction. It will be our pleasure to familiarize ourselves with information and material from other sources, state or private organizations, and families.

Nino Razmadze

Ethnomusicologist

Co-founder of "Culture for the Future"

რედაქტორისაგან

აჭარის მთიანეთი უძველესი დროიდან გამოირჩეოდა ტრადიციული რენვისა და ხელსაქმის დარგების სიმდიდრით. ამ მხრივ განსაკუთრებით განვითარებული იყო ქსოვილების წარმოება და მათი მხატვრული გაფორმების ტექნიკები. წარსულში მკვიდრი მოსახლეობა ძირითადად მხოლოდ ადგილზე დამზადებული ტანსაცმლით იმოსებოდა. ადგილობრივ ნედლეულს შეადგენდა მატყლი, სელი, კანაფი, თხის ბენვი, აბრეშუმი. მატყლისგან ქსოვდნენ ხალიჩა-ფარდაგებს, ხურჯინებს, ჩოხა-შალს, წინდებს, ხელთათმანებს, ყაბალახებს, ფეშტემლებს (ქალის წინსაფარი), წინდებსა და ხელთათმანებს. ფირფიტებით ფერადი ძაფისაგან იქსოვებოდა ბალი/ბაილები - აჭარელი ქალის კაბის სარტყელები, რომლებიც ბილოებში ფოჩით ბოლოვდებოდა.

ქალებისთვის ხელსაქმეში დაოსტატება ბავშვობიდან სამზითვე ქსოვილების დამზადებით იწყებოდა. ნაწილი ახალი ოჯახის წევრებისათვის სასაჩუქრედ იყო განკუთვნილი, ხოლო ნაქარგობები, სახლის კედლების მოსართავად გამოიყენებოდა. აჭარაში ნაქარგობის სხვადასხვა ტექნიკები ამჟვენებდა როგორც ქალის სამოსს, ისე აკვნის არტახებს და ინტერიერის დეკორაციებს. ნაქარგობაში, რომელიც უფრო მეტად მცენარეული ორნამენტით ხასიათდება, „წყლის ტექნიკა“ და ფიგურების ამოვსების „ამოხვევის“ მეთოდი გამოიყენებოდა. იშვიათად, თუმცა ზოგან გვხვდება ჯვრული ტექნიკაც, რომელიც უფრო მეტად აღმოსავლეთის მთიანეთისთვისაა დამახასიათებელი. ნაქარგობის გასაფორმებლად ასევე გამოიყენებოდა წვრილი მძივები. თეთრი ქსოვილებისგან მზადდებოდა ჭვირული, მაქმანისებრი ნაქარგით გაფორმებული თეთრეული, ფარდები, სუფრები და სხვა.

ქსოვილების სამზითვე დანიშნულება ხშირად განსაზღვრავდა მათი მორთულობის მოტივებს, რომელიც თავის მხრივ, გამრავლების, ნაყოფიერების და ოჯახის კეთილდღეობის თემას უკავშირდებოდა. შესამაბიმად, ისინი უშუალო კავშირშია ქორწინების თემასა და ოჯახისა და კერიის უძველეს სიმბოლოებთან. ამ მხრივ განსაკუთრებით საინტერესოა თეთრი ბამბის ქსოვილზე შესრულებული კედლის საკიდები, ე.წ. "დაროშკები", რომლებიც აჭარულ სახლებში როგორც წესი, კედელზე წყვილად და ირიბად კიდია. ამ ქსოვილებისთვის დამახასიათებელია მკვეთრი ფერადოვანი კომბინაციები და მცენარეების, ცხოველებისა და ადამიანების გამოსახულებები.

ქსოვილების სახეების მიღმა არსებულ სიმბოლურ კონტექსტზე მსჯელობის საფუძველს ზეპირსიტყვიერ ტრადიციებში შემონახული რწმენა-წარმოდგენები და სხვადასხვა დარგებიდან მოხმობილი პარალელები გვაძლევს. მათი ფესვები ხშირად ბრინჯაოს და კიდევ უფრო

აღრეული ხანის არტეფაქტებშია საძიებელი. მაგალითად, „დაროშკების“ გაფორმებაში წამყვანი მოტივია არქეტიპული სიცოცხლის ხე, რომელიც სხვადასხვა ყვავილების, ფოთლოვანი ხეების თუ მარადმწვანე წიწვოვანი მცენარეების სახით გადმოიცემა. აქვე გვხვდება ხალხური რწმენა-წარმოდგენებით, სიცოცხლის ხის არქეტიპთან ასოცირებული სხვა ზომომორფული სახეებიც – მაგალითად, როგორცაა ხის გაშლილი ტოტებში მობინადრე ფრინველები, ღეროსთან მცხოვრები ჩლიქოსნები (ირმები, ცხენები, და ა.შ), თუ ფესვებთან არსებული თევზები, გველები და სხვა ხტონური არსებები.

„დაროშკების“ გაფორმებაში განსაკუთრებით პოპულარულია ფრინველები, რომლებიც ცენტრში მოთავსებული მცენარის აქეთ-იქით გამოისახება. მათ შორის არის მამლები, ფარშევანგები და სხვა ჩიტები. ფრინველი სამყაროს ღერძის უმაღლეს წერტილში მობინადრე არსებაა, რომელიც სააქოსა და საიქიოს დამაკავშირებელი მედიატორია, მაშინ როდესაც უკვდავების, მარადიულობის სიმბოლოა ფარშევანგი (ფანკუნჯი, ფენიქსი), რომელიც გაზაფხულობით ბუმბულს იახლებს, ხოლო მისი გაშლილი კუდი სიცოცხლის ხესთან გაიგივებული მოტივია. აჭარის ყოფაში შემონახულ ქსოვილებში განსაკუთრებით პოპულარული სახეა ირემი, რომელიც ხალხურ წარმოდგენებში სხვადასხვა სკნელთა შემაკავშირებელ ფუნქციას ასრულებს და თავისი გატოტვილი რქებით სიცოცხლის ხის ექვივალენტი სახეა. ეს განსაკუთრებით თვალნათლივ ჩანს ქართული ზღაპრებიდან, სადაც ხშირად ვხვდებით ირმის სახეს, რომელსაც რქებით ცის კაბადონი უჭირავს.

ცალკე უნდა აღინიშნოს აჭარის რეგიონისთვის დამახასიათებელი, აპლიკაციისა და ნაქარგობის სინთეზით შესრულებული კედლის დეკორაციები. მათთვის დამახასიათებელია ერთი ფერის, უმეტესად მუქი ქსოვილის ფონი, რომელიც თანაბარი ზომის კვადრატებითაა დანაწევრებული. კვადრატები თავის მხრივ, გაფორმებულია ჭრელი აპლიკაციითა და ნაქარგობით, რომლებშიც ჩანერილია დეკორატიული ვარდულების, ჯვრებისა და მზეების სხვადასხვა ვარიანტები. ეს ორნამენტული მოტივები ასევე კავშირშია სიცოცხლის ხის თემასთან, რადგან ხალხურ ხელოვნებაში ხის ზედა გატოტვილი ნაწილი ხშირად დეკორატიული ვარდულის სახით გამოისახება. ვარდული კი ისევე, როგორც ბორჯღალი, სპირალი, სვასტიკა თუ კონცეტრული წრეები, ცხოველმყოფელი ციური სხეულის – მზის უნივერსალურ სიმბოლოს უკავშირდება. ამავე ასტრალურ მოტივებს ვხვდებით ე.წ. სამახარობლო „მუჟდე ბალიშებზე“, რომელსაც პატარძლები სპეციალურად ამზადებდნენ და ქორწილის მახარობელ ვაჟს ატანდნენ. ყოველივე ეს კავშირს ავლენს ზოგადად ქართულ ხალხურ ხელოვნებაში ძალზე პოპულარულ ასტრალურ თემასთან და კერძოდ ოჯახის მფარველი, მზის ქალღვთაება ბარბალეს (მზის ბორბალი/ბარბაღე) უძველესი კულტთან.

ანალოგიურ ორნამენტულ სახეებს ვხვდებით აკვნის არტახებზეც, სადაც ისინი ახალშობილი ბავშვის დამცავ, აპოტროპეულ ფუნქციას ასრულებს. ასტრალური ორნამენტების ვერსიები, ისევე როგორც ერთმანეთზე გადამებული სპირალები გვხვდება ქალის სამოსის სიხმებზე, ასევე ჩხირითა თუ ყაისნალით ნაქსოვ წინდებზე, ხელთათმანებსა თუ ქისებზე.

აჭარის ყოფაში შემონახული ქსოვილების ორნამენტების თავისებურებები ნათლად აჩვენებს უძველესი არაქეტიპული სახეების სიცოცხლისუნარიანობას, რისი შენარჩუნებაც დიდწილად მთის რეგიონში შემორჩენილმა ცხოვრების ტრადიციულმა წესმა განაპირობება. სოფლებში დღესაც არაერთი ოსტატია, რომელიც ტრადიციული ტექნიკით მუშაობს და წინაპრებისგან გადმოცემულ ცოცხალ მემკვიდრეობას აგრძელებს. აღნიშნულ გამოცემაში ქსოვილების მაგალითების თავმოყრა მუზეუმებიდან თუ კერძო კოლექციებიდან, მნიშვნელოვნად აამაღლებს საზოდაგოების ცოდნას აჭარაში დღემდე ცოცხალად შემორჩენილ ამ ძალზე ფასეულ არამატერიალურ კულტურულ მემკვიდრეობაზე. ვექტორული ვერსიების არსებობა კი, მოერეს მხრივ, დიდი რესურსია ამ ორნამენტების რევიტალიზაციის და შემდგომი ვარიაციების შესაქმნელად. მსგავსი გამოცდილება უკვე არსებობს 2018-2019 წლებში საქართველოს ტრადიციული რენვის ასოციაციის მიერ, აჭარის განათლების, კულტურისა და სპორტის სამინისტროს მიერ მხარდაჭერილი პროექტის „ტრადიციული რენვის ოსტატების პროდუქციის განვითარება“ სახით, რომლის ფარგლებშიც რეგიონის სამუზეუმო კოლექციებზე დაყრდნობით, 13 ადგილობრივი ოსტატების მიერ შეიქმნა ახალი, ძალზე საინტერესო და გაყიდვადი კოლექციები.

არსებული გამოცდილება, ისევე როგორც აჭარის ყოფაში შემორჩენილი ქსოვილების და მათი ორნამენტების არაჩვეულებრივი მრავალფეროვნება, რასაც ემატება ადგილობრივი ქალების დახვეწილი ოსტატობა, იმედს გვაძლევს, რომ წინამდებარე გამოცემა ხელს შეუწყობს მივიწყებული ტრადიციული სახეების გაცოცხლებას და მათ თანამედროვეობაში დაბრუნებას.

ანა შანშიაშვილი

ხელოვნებათმცოდნეობის დოქტორი
საქართველოს ტრადიციული რენვის ასოციაციის დირექტორი

From the editor

From ancient times, the mountainous region of Achara has been distinguished by its richness of traditional crafts and needlework. In this aspect, the production of textiles and the techniques for creatively designing them were especially developed. In the past, the native populace primarily only wore clothing produced locally. Wool, linen, hemp, goat hair, and silk were local raw materials. Rugs, carpets, saddlebags, chokha fabrics, stockings, gloves, bashlyks, and peshtemalis (women's aprons) were woven from wool. Using weaving squares, baghis – sashes for Acharan women's dresses – were woven from colored yarn with tassels at the ends. A woman's training in needlework began by producing dowry textiles when she was a child. Part of these textiles were intended as gifts for new family members, whereas embroidery works were used to decorate the walls.

Women's attire, as well as swaddling clothes for the cradle and interior decorations were ornamented with various embroidery techniques. In the embroidery more characterized by floral motifs in Achara, the "water technique" and a method of filling out a figure with stitches were used. Although rarely, sometimes cross-stitching techniques are also encountered, which are more characteristic of the mountainous regions in Eastern Georgia. Small beads were also used to design embroideries. Bedding sets, curtains, tablecloths, etc. hand embroidered in the Richelieu technique, were made from white textiles.

Their decorative motifs were frequently defined by the textiles' purpose as a dowry, which themselves were associated with the themes of reproduction, fertility, and a family's well-being. Accordingly, they have a direct association with the wedding theme and the ancient symbols of a family and hearth. In this aspect, wall hangings called daroshkas made with white cotton fabric are particularly of interest, which as a rule are hung in pairs at a slant in Acharan homes. The characteristics of these textiles are intensive color combinations and images of plants, animals, and people.

A basis for discussing the symbolic contexts beyond the types of textiles is provided by the beliefs and concepts preserved in oral traditions and by the parallels cited from various disciplines. Their roots must frequently be sought after in artifacts from the Bronze Age and from even earlier times. For example, the leading

motif in designing a daroshka is the archetypal Tree of Life conveyed through the forms of various flowers, deciduous trees, and evergreen pine trees. Some other zoomorphic images associated through folk beliefs with the Tree of Life archetype are encountered here as well – for example, like birds taking refuge in the tree's outstretched branches, ungulates living by the trunk (deer, horses, etc.), or fish, snakes, and other chthonic creatures living by the roots. Birds are especially popular in daroshka design, which are shown placed around a plant in the center. Some of the birds might be roosters, peacocks, and others. Birds are creatures residing at the highest point of the world's axis, they are mediators between the present world and the hereafter. Since the peacock (firebird, phoenix) renews its feathers in the spring, it is a symbol of immortality and eternity, whereas its fanned tail is a motif equated with the Tree of Life. Deer are especially popular images on the textiles preserved in the Achara, which play an integrative function between various cosmogonic realms in folk beliefs and their branched antlers are an equivalent image of the Tree of Life. This is especially clearly seen in Georgian fairytales, where the image of a deer is frequently encountered holding the sky's vault with its antlers.

Wall decorations characteristic of the Acharan region done through a synthesis of applique and embroidery must be noted separately. Their main feature is a single-color background, primarily dark fabric which is divided into squares of equal size. The squares themselves are framed with vividly colorful applique and embroidery with different variants of decorative rosettes, crosses, and suns placed inside the squares. These ornamental motifs also share a connection with the Tree of Life theme, because in folk art, the branched, upper part of a tree is often depicted using the image of a decorative rosette. Rosettes however, as well as swirls, spirals, swastikas, or concentric circles are associated with the universal symbol of the sun – a lifegiving heavenly body. The same kind of astral motifs are encountered on muzhde pillows, which were specially made by brides and sent off with the young men heralding the good news of weddings. All this shows a general connection to the extremely popular astral theme in Georgian folk art and to the ancient cult of the sun (i.e. the sun wheel – borballi, from which the name of the sun goddess Barbale stems), the protector of families. Similar ornamental images are encountered on cradle swaddling clothes, where they fulfill an apotropaic function of protecting a newborn child.

Versions of astral ornaments, as well as spirals joined to each other are seen on the outer blouse of a woman's attire, as well as on stockings, gloves, or pouches woven with knitting or crochet needles. The peculiarities of textile ornaments preserved in the Achara vividly show the viability of ancient archetypal images, the survival of which was determined largely by the traditional rites surviving in the mountain region. To this day, there are many artisans working with traditional techniques and maintaining living heritage passed down from their ancestors in the villages.

The collection of textile examples in this publication from museums and private collections will significantly increase society's knowledge of this extremely valuable intangible cultural heritage surviving to this day in Achara. On the other hand, the existence of the vector versions is a tremendous resource for revitalizing these ornaments and creating future variants. There has already been some similar experience in 2018-2019 through the project "The Development of Traditional Craft Artisan Products" implemented by Georgian Heritage Craft Association with the support of the Achara Ministry of Culture, Education, and Sports. Within this project, some new, quite interesting, and market-oriented collections were created by 13 local artisans based on the region's museum collections.

With the addition of the exquisite artistry of local women, this experience, as well as the extraordinary diversity of the textiles and their ornaments surviving in the Achara, give us hope that the present publication will contribute to the revival of forgotten traditional patterns and help to bring them back into use in the contemporary arts and crafts.

Ana Shanshiashvili

PhD Art Historian

Georgian Heritage Crafts Association, Executive director

ხარიტონ ახვლედიანის სახელობის მუზეუმი

მუზეუმი, რომელიც დღეს ხარიტონ ახვლედიანის სახელს ატარებს, თავდაპირველად 1908 წელს დაარსდა როგორც სასკოლო მუზეუმი. იგი მდებარეობდა ვოზნესენსკისა და ოლლას ქუჩების კვეთაზე (ამჟამად პ. მელიქიშვილისა და ვ. გორგასალის ქუჩები). 1910 წელს, გაფართოების მიზნით, მუზეუმი გადაიტანეს საქალაქო საბჭოს შენობის პირველ სართულზე და ერთი ოთახი დაუთმეს. მუზეუმის გამგედ დაინიშნა სასწავლებლის ხელგარჯილობის მასწავლებელი ნიკოლოზ გომანი, რომელმაც დიდი წვლილი

შეიტანა მეზემის განვითარებაში. 1912 წელს მუზეუმი გადააკეთეს საქალაქო მუზეუმად, 1925 წელს კი – აჭარის მხარეთმცოდნეობის მუზეუმად. ამავე წელს მუზეუმი გადავიდა ყოფილ სამხედრო ტაძარში, სადაც 1930 წლამდე ფუნქციონირებდა. სინესტის გამო, მუზეუმი 1930 წელს ხაზინის შენობაში (გურიის შესახვევი #4) განათავსეს, სადაც დღემდე ფუნქციონირებს.

1938-1989 წლებში მუზეუმის დირექტორი იყო ცნობილი მეცნიერი და საზოგადო მოღვაწე ხარიტონ ახვლედიანი, რომლის სახელთანაც დაკავშირებულია მუზეუმის, როგორც სამხარეთმცოდნეო, სამეცნიერო-კვლევითი და საგანმანათლებლო დაწესებულების განვითარება-განმტკიცება. 1939 წლიდან მუზეუმი ეწევა სამეცნიერო-კვლევით მუშაობას. დაიწყო კომპლექსური ექსპედიციები აჭარის მასშტაბით, რის შედეგადაც თავი მოეყარა სამუზეუმო ნივთიერ მასალას. 1933 წელს მუზეუმში ჩატარდა პირველი ექსპედიცია მაღალმთიან აჭარაში ცნობილი მეცნიერის, გიორგი ჩიტაიას ხელმძღვანელობით. ექსპედიციაში მონაწილეობდნენ: ვერა ბარდაველიძე, რუსუდან ხარაძე, სტეფანე

მენტეშაშვილი (თბილისი), ჯემალ ნოღაიდელი და ვუკოლ იაშვილი (ბათუმი). ექსპედიციამ უაღრესად დიდი როლი შეასრულა სამომავლოდ აჭარაში ეთნოგრაფიულ კვლევა-ძიების მიმართულების ჩამოყალიბებაში, რადგან დიდი იყო ექსპედიციის წევრთა მიერ მოპოვებული სავსე ნაპოვნების პრაქტიკული და თეორიული ღირებულება. მუზეუმის ფონდს გადმოეცა 1165 მანეთად შეფასებული 36 ერთეული ეთნოგრაფიული ნივთი. 1933-1991 წლებში მუზეუმი ყოველწლიურად აწყობდა სამეცნიერო ექსპედიციებს აჭარის რეგიონში. ექსპედიციებს ხელმძღვანელობდნენ ეთნოგრაფები: ალ. დავითაძე, ნ. ცქიტიშვილი, ი. დავითაძე, ლ. ქარჩილაძე, ო. ცეცხლაძე, მ. ერისთავი, ნ. ბახტაძე, ე. ჩხაიძე, ს. ლეკვეიშვილი.

1955 წელს გამოიცა მუზეუმის შრომების პირველი ტომი, რომელმაც იმთავითვე მიიქცია საზოგადოების ყუადღება, ხოლო 2008 წლიდან გამოვიდა მუზეუმის სამეცნიერო ჟურნალი „მაცნე“. 2018 წელს შეიქმნა სამუზეუმო გაერთიანება, (სსიპ აჭარის მუზეუმი) რომელშიც გაერთიანდა ოთხი მუზეუმი: ბათუმის არქეოლოგიური მუზეუმი, აჭარის ხელოვნების მუზეუმი, ხარიტონ ახვლედიანის სახელობის მუზეუმი და ძმები ნობელების სახელობის ტექნოლოგიური მუზეუმი. სსიპ აჭარის მუზეუმის მიზანია კულტურულ-საგანმანათლებლო და სამეცნიერო-კვლევითი საქმიანობის წარმართვა, ეროვნული საგანძურის მოძიება, დაცვა-ექსპონირება, სამუზეუმო კოლექციების ოპტიმიზაცია, რესტავრაცია, ინვენტარიზაცია და პოპულარიზაცია. სსიპ აჭარის მუზეუმის ძირითადი ფუნქციაა სამუზეუმო მასალების დაცვა- შენახვა, მეცნიერული შესწავლა და პოპულარიზაცია, სახელოვნებო და საგანმანათლებლო-პედაგოგიურ საქმიანობის განვითარებაში მონაწილეობა, კულტურულ-ფასეულობათა ექსპერტიზის უზრუნველყოფა. 2021 წლისათვის სსიპ აჭარის მუზეუმმა ფეხი აუწყო თანამედროვე გამოწვევებს, რაც მოიცავდა მუზეუმების კოლექციების დიგიტალიზაციას და მუზეუმების ცნობადობის ასამაღლებელ საპოპულარიზაციო აქტივობებს.

ხარიტონ ახვლედიანის სახელობის მუზეუმში დაცულია 180000-მდე ექსპონატი: უნიკალური ნივთები, კოლექციები, ფოტოები, ხელოვნების ნიმუშები, ხელნაწერი და დოკუმენტური მასალები, აჭარის ფლორისა და ფაუნის ამსახველი ექსპონატები, არქეოლოგიური და ეთნოგრაფიული კოლექციები. მუზეუმს აქვს სამეცნიერო ბიბლიოთეკა, სადაც ინახება 63000 სხვადასხვა ენაზე გამოცემული ბეჭდური ერთეული, მათ შორის ბიბლიოგრაფიული იშვიათობანი. ხარიტონ ახვლედიანის სახელობის მუზეუმის ეთნოგრაფიის (ქსოვილების მიმართულება) ფონდი 6000-მდე ქსოვილს ინახავს, რომლებიც ქსოვისა და ქარგვის იშვიათ ნიმუშებს წარმოადგენს. ყურადღებას იქცევს დეკორატიული ნაქარგები,

მცენარული და გომეტრიული ორნამენტებით. ქსოვილების მდიდარი კოლექცია მოწმობს ხალხური ფეიქრობის მაღალ დონეს და აჭარის რეგიონის მქარგველი ქალების ნატიფ გემოვნებას. წინამდებარე გამოცემაში თავმოყრილი ქსოვილების ნაწილი წარმოადგენს სსიპ აჭარის მუზეუმი ხარითონ ახვლედიანის მუზეუმის ფონდში დაცულ ნიმუშებს, რომლებიც შეგროვებულია XIX-XX საუკუნეებში ჩატარებული სამეცნიერო ექსპედიციების დროს.

პროექტის „აჭარული ქსოვილების ორნამენტის ციფრული კატალოგი“ ფარგლებში გაცივრდა 200-მდე ერთეული ქსოვილის ნაირსახეობა, რომლებიც გაფორმებულია სხვადასხვა მოტივებით, სიუჟეტებით და კომპოზიციებით. ორნამენტებით შემკულია აჭარისთვის ტრადიციული კოსტიუმების გულისპირი, ყურთმაჯები, წელსახვევები, წინდები, ხელთათმანები, ქისები, სანემსე და სხვ.

The Khariton Akhvlediani Museum

The museum bearing Khariton Akhvlediani's name today, was in the beginning founded as a school museum in 1908. It was located at the intersection of Voznesenky and Olga Streets (now P. Melikishvili and V. Gorgasali Streets). In order to expand in 1910, the museum was moved to the first floor of the town council building and was given one room. Nikoloz Gomani, the school's needlework teacher, was appointed the head of the museum, who made a large contribution in developing the museum. In 1912, the museum was transformed into an urban museum, in 1925 however, it became Achara's local history museum. During the same year, the museum was moved to a former military church, where it operated until 1930. Because of humidity, the museum was rehoused in 1930 in the treasury building (4 Guria Street), where it operates to this day.

In the years 1938-1989, the museum director was the well-known scholar and public figure Khariton Akhvlediani, who is associated with developing and consolidating the museum as an institute of local history, science, research, and education. The museum has been involved

in research work since 1939. Complex expeditions through which the museum's physical material was gathered began all over Achara. In 1933, the first expedition to mountainous Achara was conducted at the museum under the direction of Giorgi Chitaia, a well-known scholar. Participating in the expedition were Vera Bardavelidze, Rusudan Kharadze, Stepane Menteshashvili (Tbilisi), Jemal Noghaideli, and Vukol Iashvili (Batumi). The expedition played an extremely large role in the formation of future ethnographic research and studies in Achara, because the practical and theoretical value of the field sources found by expedition members was huge. 36 individual ethnographic items valued at 1,165 rubles were handed over to the museum. In the years 1933-1991, the museum conducted annual academic expeditions to the Achara region. The expeditions were directed by the ethnographers A. Davitadze, N. Tskitishvili, I. Davitadze, L. Karchiladze, O. Tsetskhladze, M. Eristavi, N. Bakhtadze, E. Chkhaidze, and S. Lekveishvili.

The first volume of the museum's work was published in 1955, which right then captured the public's attention, whereas beginning in 2008,

the museum has issued an academic journal called Matsne. In 2018 a museum union was created (LEPL Achara Museum), in which four museums came together: the Batumi Archeological Museum, Achara Art Museum, Khariton Akhvediani Museum, and Noble Brothers Technological Museum. The goal of the Achara Museum is to manage cultural, educational, and academic research activities, search for, protect, exhibit, restore, inventory, and popularize national treasures, and optimize museum collections. The Achara Museum's primary functions are to protect, preserve, study, and popularize museum materials, participate in the development of artistic and educational endeavors, and ensure the examinations of cultural treasures. In 2021, the Achara Museum was faced with some modern challenges, including the digitalization of museum collections and activities for increasing the museum's publicity.

Up to 180,000 exhibits are kept at the Khariton Akhvediani Museum: unique items, collections, photos, artworks, manuscript and documentary material, exhibits showing Achara's flora and fauna, and

archeological and ethnographical collections. The museum has an academic library where 63,000 units printed in various languages are kept, including some bibliographic rarities. The Khariton Akhvediani Museum Ethnography Fund contains up to 6,000 textiles representing rare examples of weaving and embroidery. Decorative embroideries with botanical and geometric ornaments capture one's attention. The rich collection of textiles attests to the high level of folk weaving and the refined tastes of women who embroidered in Achara. A portion of the textiles gathered in the present publication represents examples kept in the Khariton Akhvediani Museum Fund of the Achara Museum which were collected during scientific expeditions conducted in the 19th-20th centuries.

Up to 200 types of individual textiles framed by various motifs, themes, and compositions were digitalized through the project "A Digital Catalog of Acharan Textile Ornaments". Shirtfronts, flounce sleeves, sashes, stockings, gloves, pouches, needlework bags, etc., characteristic of Acharan traditional attire are adorned with ornaments.

„განვითარების ადრეულ საფეხურებზე დადასტურებულ ტერმინთა გვერდით ფეიქრობის ლექსიკამ აქარულში შემოგვინახა ნაქსოვ ნივთებში

„ჩახატულ“-ჩაქსოვილ სახე-ნამჭრელთა ათეულობით სახელწოდებაც: **აკაკბული, აკელული, აპარკულა, ასტმიტარა, ასტმიღერა,**

აჯინჭრული, ბურხლია, განზეზოლა, გვალგვალა, გრეხილა, გურუზებიანი ქრელი, დოლაბა, ენრიფურცელა, ვარდება,

ვარსკვლავა (მასკლავა), ვაყოფურა, ზისჭრელი, თევზიფხა, თვარისჭრელი, თურქულა, კავა, კამინჭა კანტავრულა, კატითვალა,

კატიკვალა, კატიფეხა, კაუჭა, მაკრატელა, მზითვალა, მოკელული, ნუსხურა, ნუსხიყურა, პირწყალა, პირჭიკლი, საიაჭრელი,

ფალაყება, ფარტნება, ქილიმურა, ქურთულა, ღაზლის ქრელი, ყულფაჲ, შრაფაჭრელი, ჩამწნილი, ჩარხილი, ჩიტითვალა,

ჩიტიჭვანკა, ჩურუქსულა, ცულისპირა, წკენტია/წკვენტია, წყალა, ჭიბოშანა, ხანუმა, ხარითვალა, ხიზრიკბილა, ხუნუნა, ჯაჭვა,

ჯივანყაში, ჯოხება და მრავალი სხვ.

აღნუსხულია სახე-ნამჭრელთა ასამდე სახელწოდება. ამგვარ „ჭრელთა“ სახელები ჯერ კიდევ ცოცხლობს ჩვენებურთა მეტყველებაშიც.

მათ ჯერ კიდევ ახსოვთ: **გრეხილაჲ, ჩიტითვალაჲ, ჯვარაჲ, კუჭაჲ, პრუნჭიაჲ, ტრედიფეხაჲ** და სხვ. ამ ჭრელებსა თამარული (თამარ

მეფის) ჭრელები ჰქვია; ჩვენი ქალები ახლაც ესოვენ ამათა“– გვამცნობს სოფ. ხევას მკვიდრი აიშო დურმაზი (მ. ფუტკარაძე, როინ მალაყმაძე,

2014,115). ეს სახელები ზოგ სახე-ნამჭრელს მიუღია ციური სხეულების სახელების მიხედვით (მზითვალა, ზისჭრელი, თვარისჭრელი,

მასკლავა...), გეომეტრიული ფიგურების მიმსგავსებით (გვალგვალა, ლორება, განზეზოლა, ნუსხურა ან ნუსხიყურა, ყულფაჲ...), სამეურნეო

იარაღების მსგავს ფორმათა (ასტმიტარა, მაკრატელა, ჭიბოშანა, ჯაჭვაჲ, ფოცხაჲ, კაუჭა, ხიზრიკბილა...) და მცენარეთა ფოთლებისა თუ

ნაყოფის ფორმის მიხედვით (აპარკულა, აჯინჭრულა, ენრისფურცელა, ვარდებაჲ...), ფაუნის წარმომად–გენელთა და მათი სხეულის ნაწილების

მიმსგავსე-ბით (აკაკბული, ბოჭოჭვავაჲ, თევზიფხა, კატიკვალა, კატიჭვანკა, ჩიტითვალა...); სახე-ნამჭრელებს სახელებს არქმევდნენ

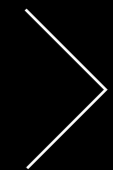
გეოგრაფიული სახელიდან წარმომავლობის (თურქულა, ქურთულა, კანტავრულა, ჩურუქსულა...) ან მქსოველი-ოსტატის სახელის მიხედვითაც

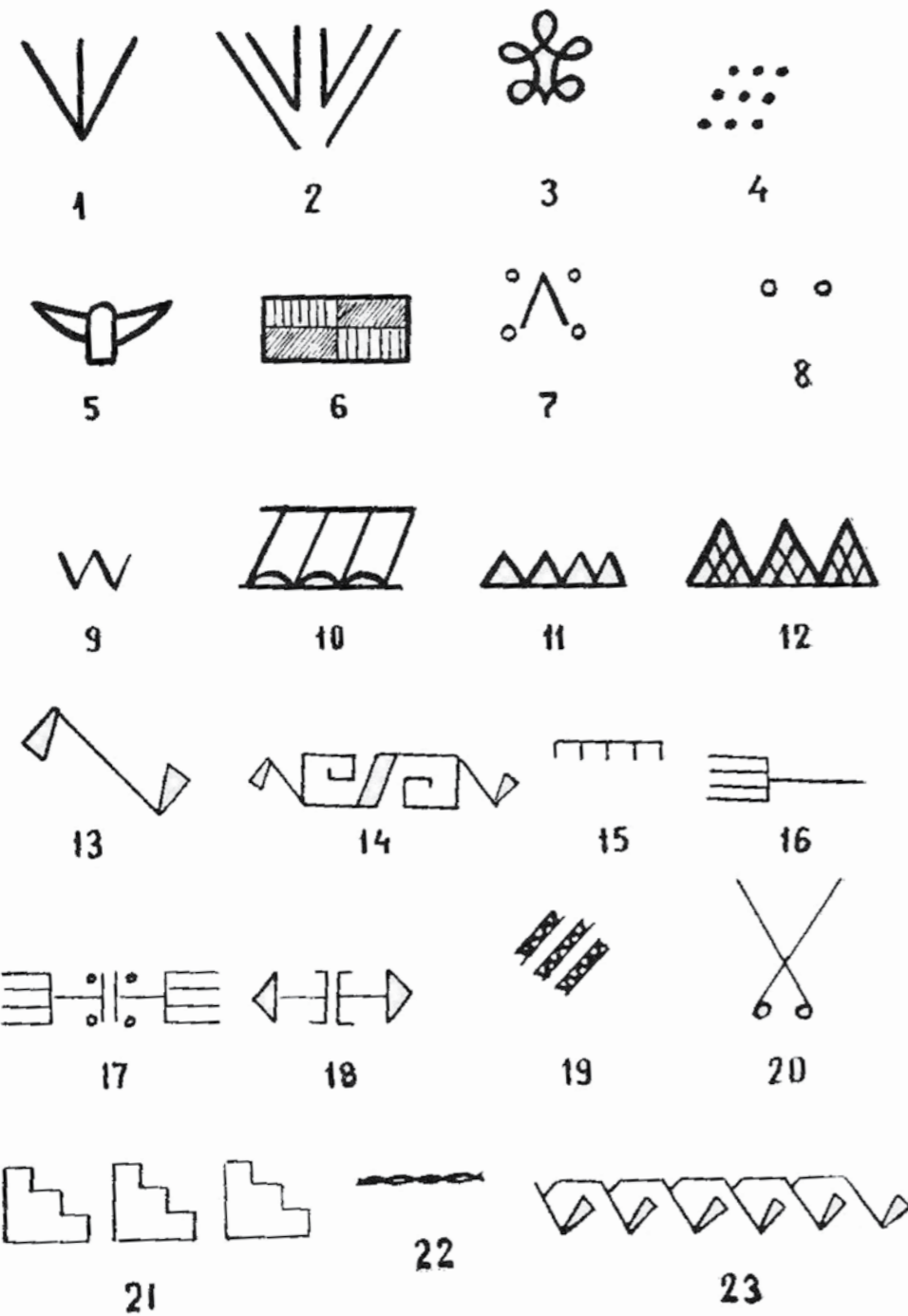
(ვაყოფურა, ხანუმა, ჯივანყაში) და სხვ."

იხ. ნოღაიდელი, 2011:52

ქსოვილის ორნამენტის ელემენტების ტერმინები

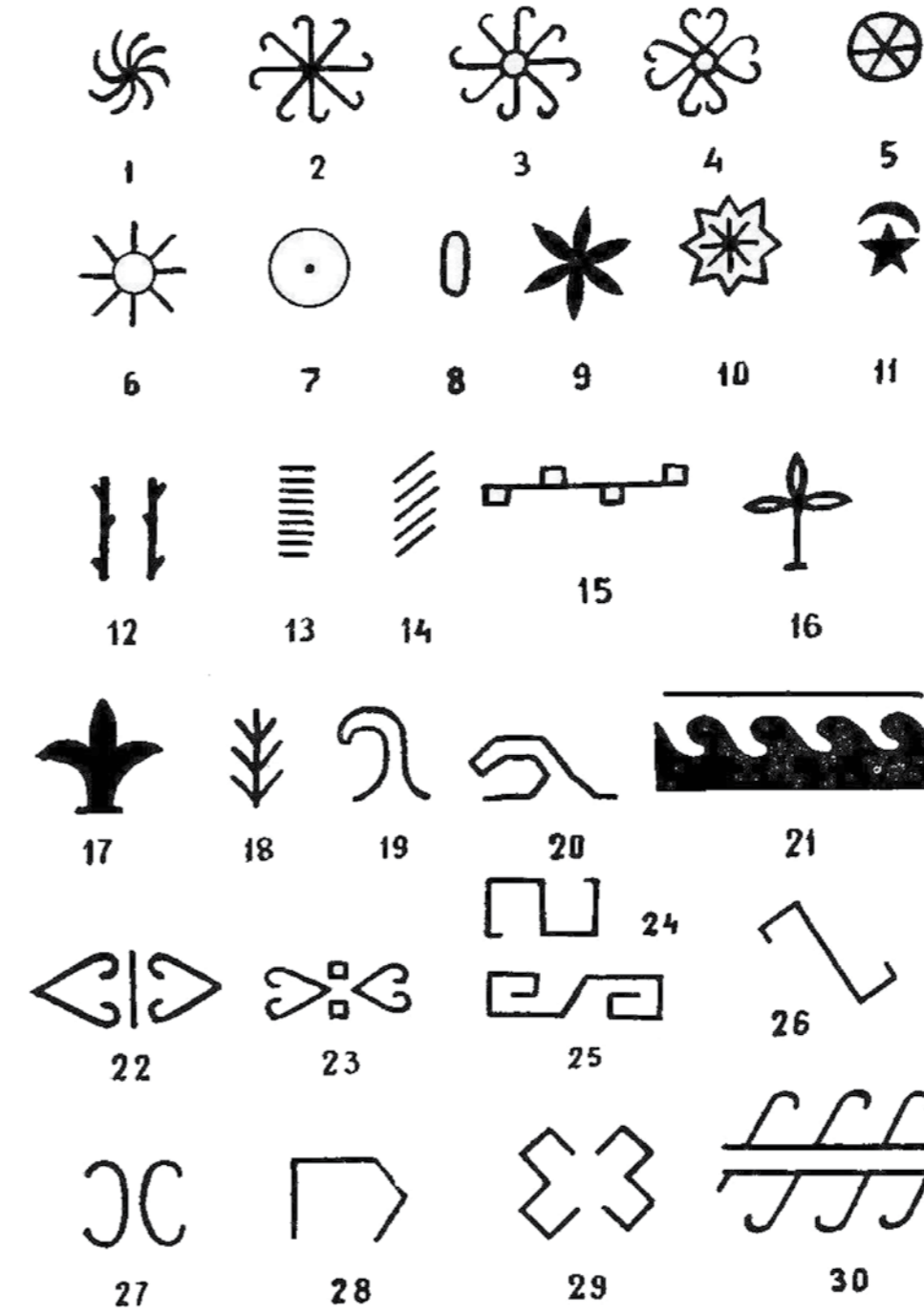
TERMS OF FABRIC ORNAMENT ELEMENTS

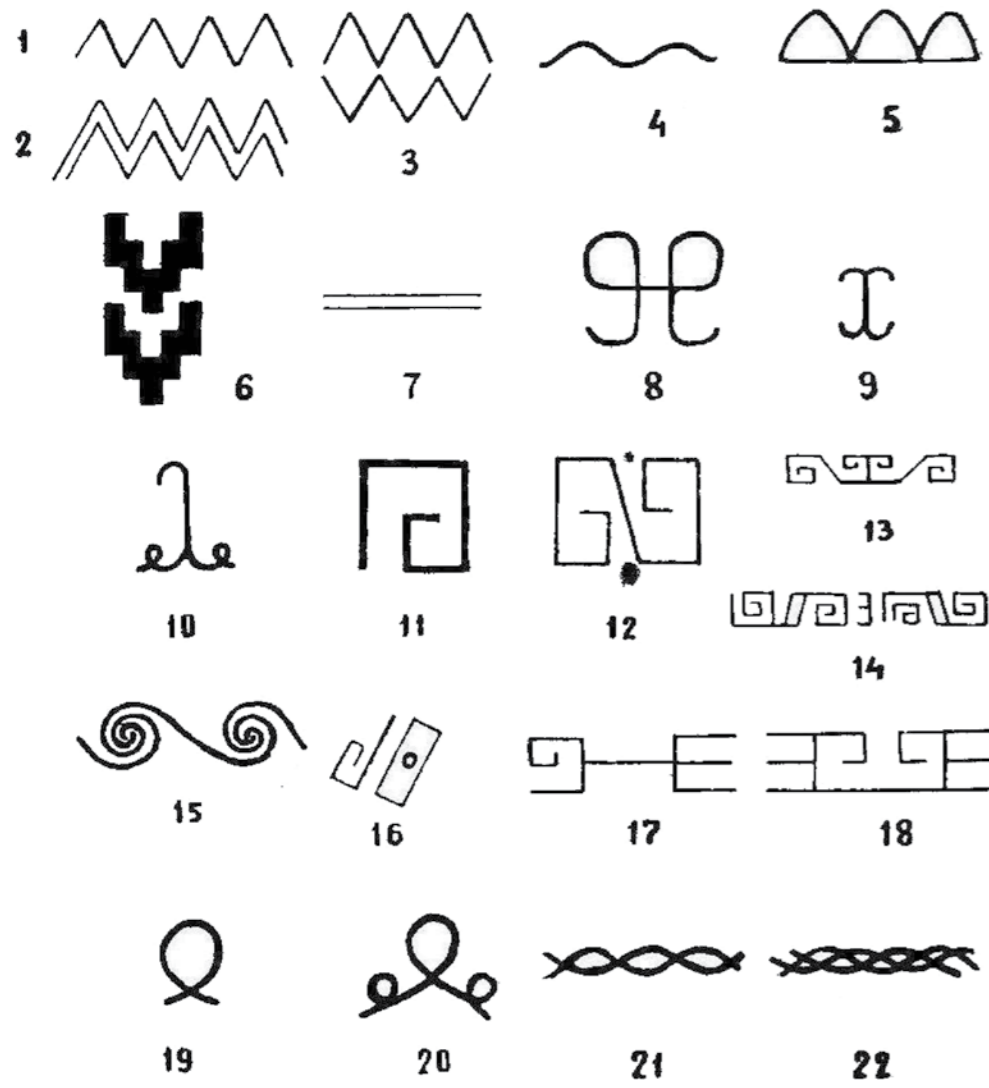

ჯემალ ვარშალომიძის მიხედვით, 1986: 49-54

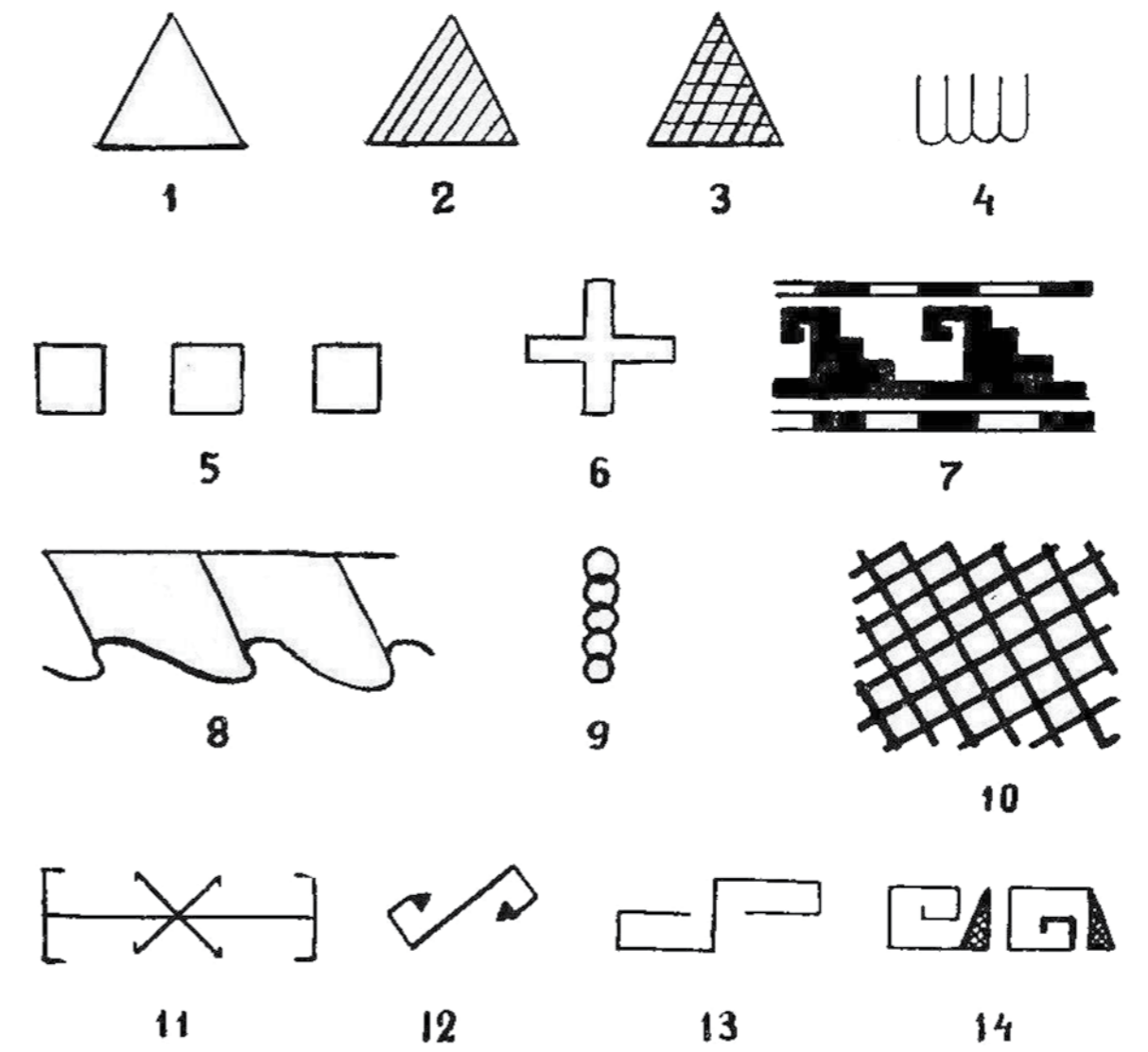
1. ქათმიფეხაა
2. ბატიფეხაა
3. კატიფეხაა ყულფაა
4. კატიჭვანკაა
5. ჩიტი
- 6-9. ჩიტითვალაა
10. კვეთაა
11. ბიბილოები
12. ნაკინძი ბიბილოები
13. ორთავაა ცულიპირაა
14. ცულიპირაა კაუჭაა
15. ფოცხაა
16. ფინალი/მერული
17. ფოცხითითაა
18. დაშნა
19. ჭიბოშანაა
20. მაკრატელაა/დექარდაა
21. სამთავაა ხერხიკბილაა
22. ასტმიტარაა
23. ექვსთავაა ცულიპირაა

1. საქციელა მზე // ბორჩხიალა
2. ბორჩხიალა კავაა
3. ბორჩხიალა თვალაა
4. ბორჩხიალა თვალაა კავაათ
5. მზითვალაა
6. მზესხივაა
7. ციცაქალაა//მზე
8. მზეგრძელაა//იმზირება
- 9-10. მასკლავაა (ვარსკვლავი)
11. მთვარე და ვარსკვლავი
12. ჯოხებაა
- 13-14. ეწრიფურცელაა
- 15-16. პონწკლებაა
17. სამფურცელაა ყვავილი
18. ნაძვითოტაა
19. კავაა
20. კავილაა
21. კაუჭებაა
22. წყვილკავაა
23. კავაა ჭრელი,
- 24-27. კავებაა
28. კაკურაა
29. კაკურები
30. ორთითაა კაკურაა

1. კლაკნილაა/აკელილი
2. ორმაგი კლაკნილაა/წყალაა
3. კლაკნილები
4. კლაკნილაა
5. კორტოხებაა
6. ნინწკილაა
7. გზა/ბურმა/ბურმალი
- 8-9. ხუნუნაა
10. ხუნუნაა ყულფაით
11. ცალპირა ხუნუნაა
12. ხუნუნაა
13. თავიანი ხუნუნაა
14. ოთხთავა ხუნუნაა
15. ხუნუნაა
16. თვალიანი ხუნუნაა
17. ხუნუნაიანი თითებაა
18. კავიანი თითებაა
19. ყულფაა
20. ყულფებაა
21. ბურხლაა/გრეხილაა
22. ჩანწული ბურხლაა

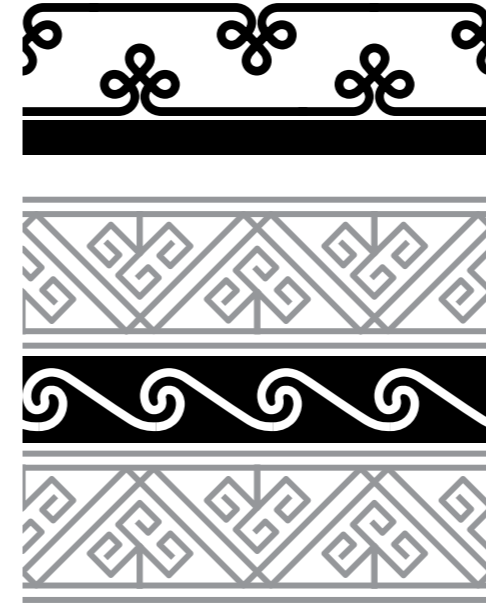
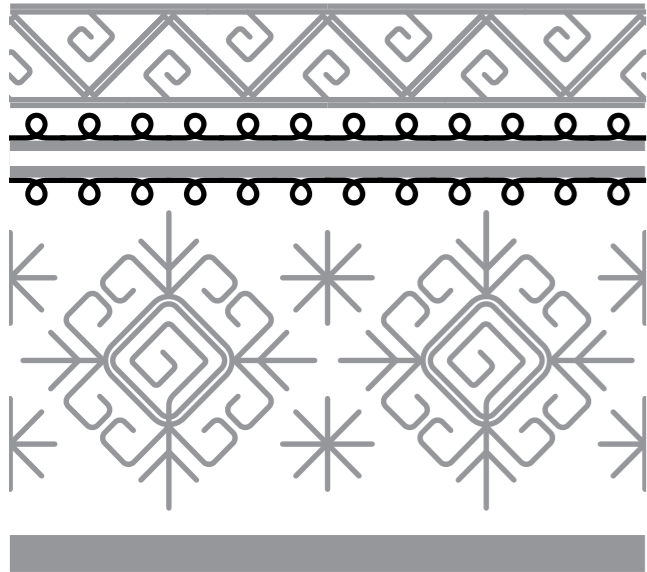
- 1-2. წკვერტაა/წუსხურაა
3. წკვერტაა ჭიბოშანაით
4. კიკილაა
5. კბილებაა
6. ჭვარაა
7. კიკილაა კაუჭაით
8. ჭუჭნილაა
9. ძეწკვაა
10. ბადე
11. იმზირება (თითქოს მიყურებს)
12. წუსხებაა
13. კავილებაა წარბაა
14. ჭაზი წენეი

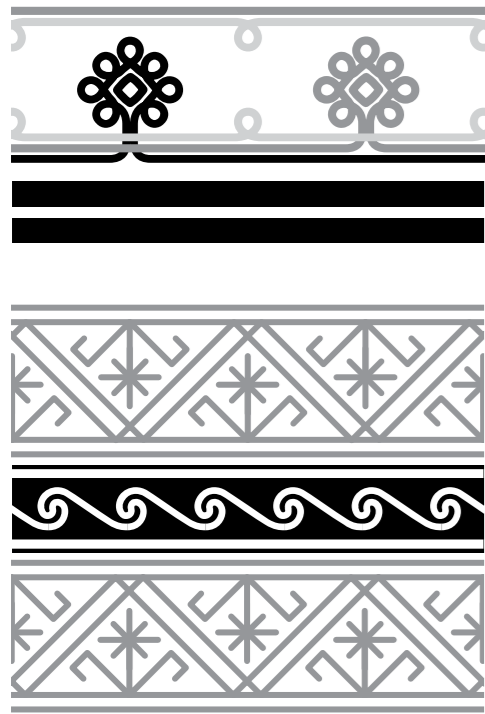

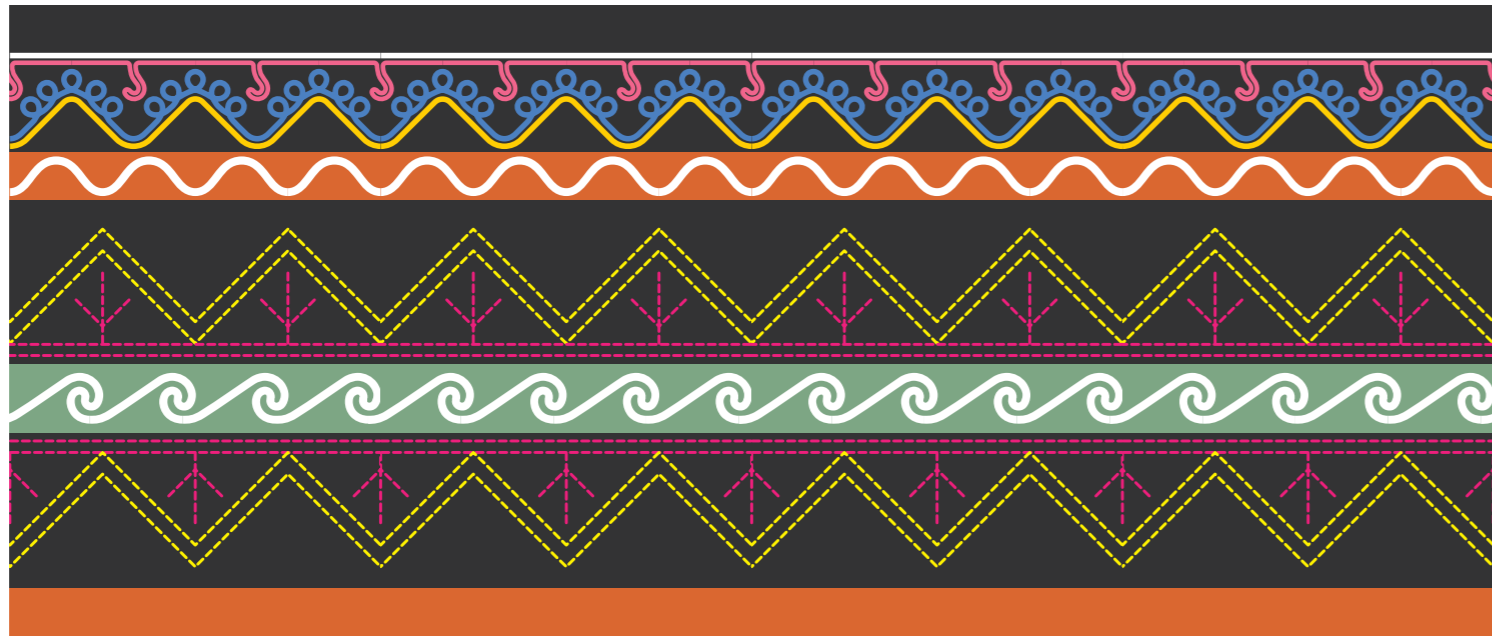
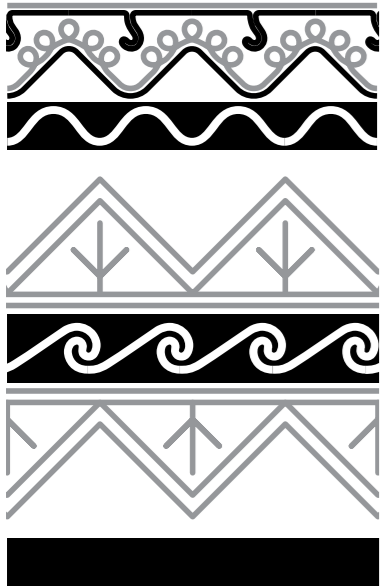
ნაქარბობა
EMBROIDERY

ՆՈՆԺՅ / SIKHMA

(EMBROIDERED ACHARIAN BLOUSES)

„ახალგაზრდა ქალები ერთმანეთს ეჭიბრებოდნენ სიხმის შემადგენელი ნაწილების შემკობაში, რაც ნაირნაირი სახეებითა და დახვეწილი

ქარგულობით ხასიათდებოდა. ეს კარგად ჩანს სოფ. ღორჭომში ჩანერილი ერთ-ერთი ხალხური ლექსიდან:

„მე რომ სიხმა შევიკერე,
გული, პირი, ალსიტანი,
მთელმა სულერმა მიყურეთ,
არის ზოჭრუას დესტანი“.

შესამკობ მასალად იყენებდნენ სხვადასხვა ფერის აბრეშუმის ყაინთებს, ფერად ძაფებს და ღილებს. ფერთა შეხამებასაც ყურადღება ექცეოდა. ერთმანეთთან იყო შეხამებული წითელი და შავი, ყვითელი და მწვანე, შავი და მწვანე. სახეთა მრავალფეროვნებით გამოირჩევა სიხმაზე გამოყვანილი ორნამენტი. აქ ვხვდებით, როგორც გეომეტრიულ და მცენარეულ, ასევე ზოომორფულ მოტივებს. სიხმაზე გამოყენებული მცენარეული ორნამენტების ხალხური სახელწოდებებია: სამყურა, ნაძვიტოტა, ზვინა, კუკულები, ვარდი და ა.შ აქვეა სამეურეო იარაღების სტილიზებული გამოსახულებანი, კერძოდ ხერხიკბილა, ნამგალი და კავები. გეომეტრიული ორნამენტიდან გვხვდება სამკუთხედები, ოთხკუთხედები, ტეხილი ხაზები. მნიშვნელოვანია მზის სიმბოლოსა და ჭვრის შენიღბული გამოსახულებანი. ეს სახეები ისე არიან ურთიერთშერწყმულნი და ზომიერად განფენილნი, რომ საბოლოო ჯამში სიხმას მდიდრულ ელფერს აძლევდა.“

იხ. სამსონია, 2005:65-66

„ტანსაცმლის ერთ-ერთი აუცილებელი კომპონენტი ფეშტემალი იყო, ანუ წინსაფარი რომელსაც წელზე ტანსაცმლის გარედან შემოირტყამდნენ.

ფეშტემალი თანდათან ისე შეერწყა კაბის კომპლექსს, რომ მის გარეშე სახლიდან ქალის გასვლა თითქმის სირცხვილად ითვლებოდა. [...]

ფეშტემალი იკერებოდა როგორც შინნაქსოვი შალის ნაზი ქსოვილისაგან, ასევე ფაბრიკული შავი ატლასისაგან. ზემო აჭარაში მას ქალებთან

ერთად გოგონებიც ატარებდნენ. წელზე შესაკვრელად უკეთდებოდა შავი, მწვანე, ვარდისფერი და თეთრი ძაფის ნარევისაგან დამზადებული

შინნაქსოვი ზონარი, რომელსაც ბალი ეწოდება.“

იხ. სამსონია, 2005: 78

შალს მერე მოვთე–ლავთ. დულარე წყალში დაასველებთ. ფეხებს ჩბაქსუნებ, ჩაცეხვავ. ბევრი თუ თელე, სქელი გახდება. დაახ–ვევ ჭობზე,

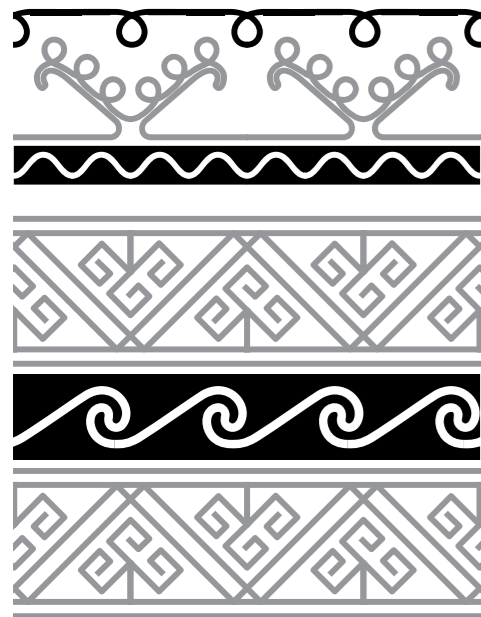
ეროს ტარზე დაახვევ, გეÁსლიანქვის – გაუთოვდება, დანყნარდება. ზედან დულარე წყალს დაასხამ და დატოვებ, დი–ლას გადაკიდავ,

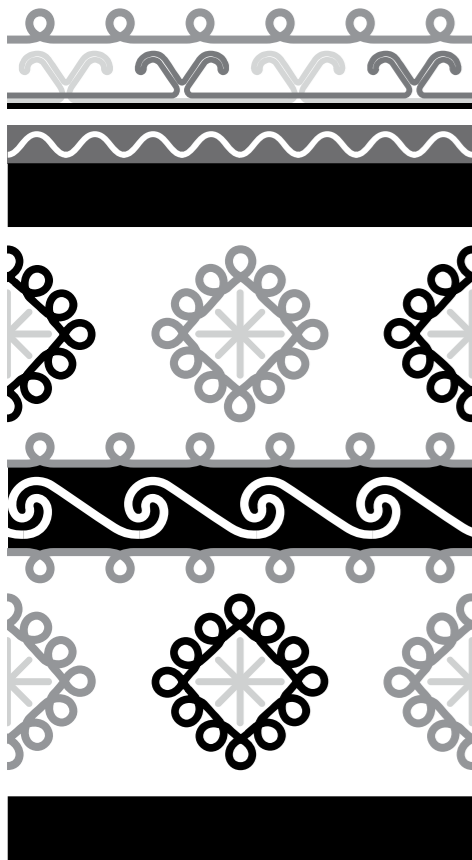
გეÁწურვის, გაშრება, დაჭრი და შეკერავ.

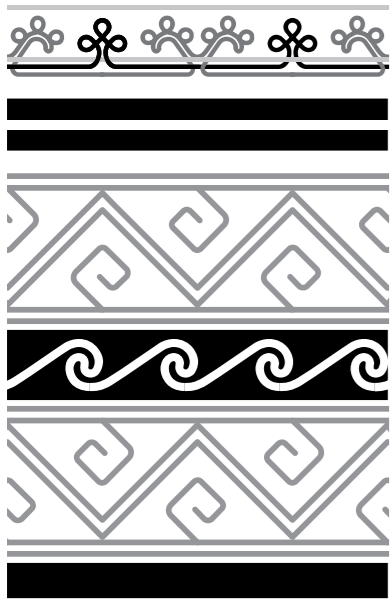
მთქმელი: ფატყუმე ნურის ასული შინიძე, 70 წლის.

ხულო, სოფ. ნაბლანა. ჩანერილია 1970 წელს.

იხ. ნოღაიდელი, 2017:175

76

77

სარტყელი / SASH

ხელთაბეჭა / KHELTEMENA
(EMBROIDERED HAND COVERINGS FOR BRIDES)

ARTAKHEBI
(SWADDLING CLOTHES)

**აკლიკაციისა
და ნაქარბობის
კომბინაციით
შესრულებული
ქსოვილები**

**TEXTILES DONE
THROUGH A
COMBINATION OF
APPLIQUE AND
EMBROIDERIES** >

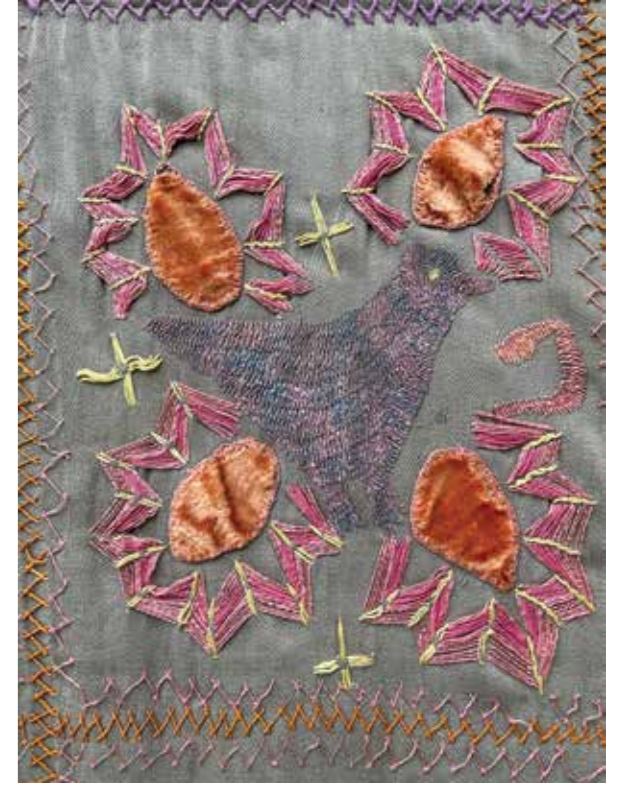

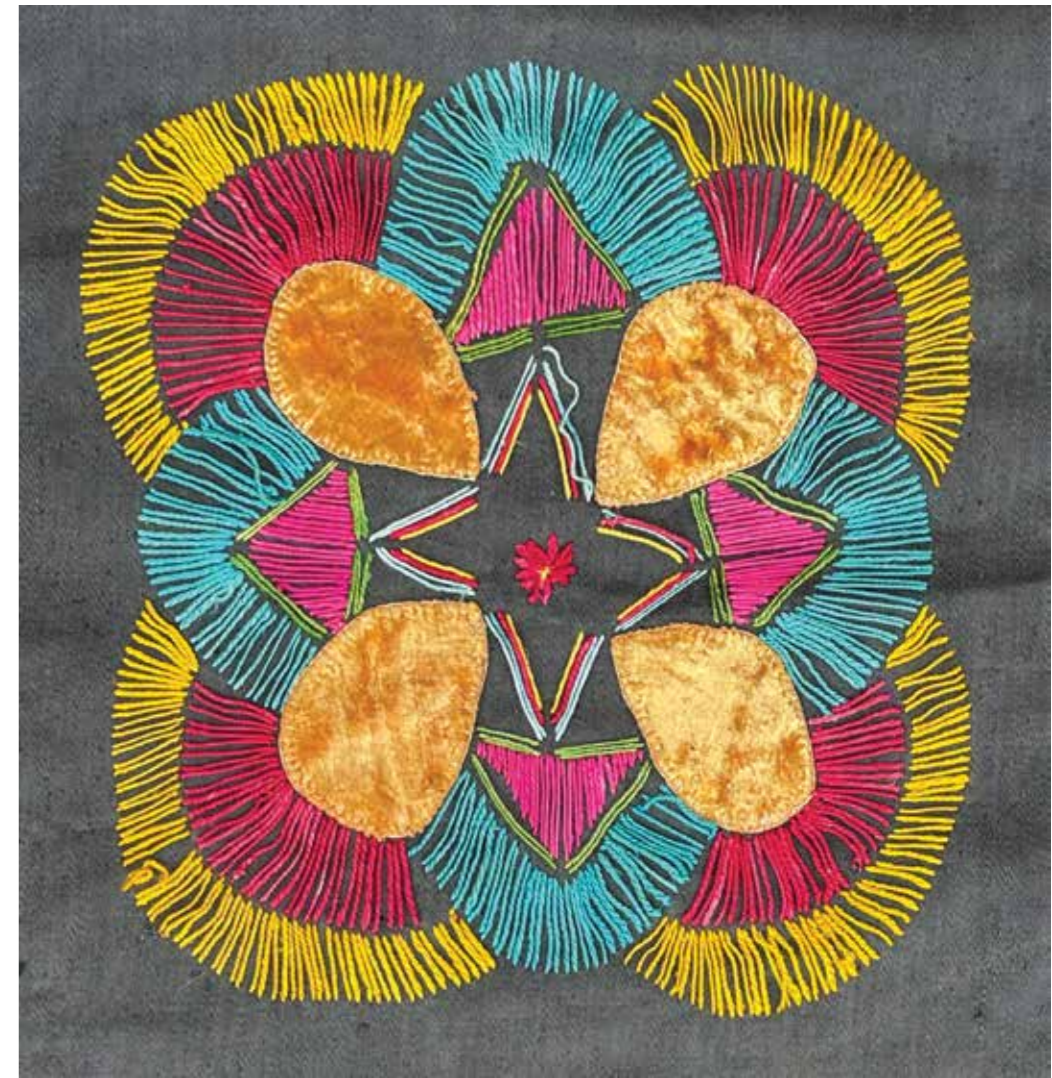
**კედლის
ფარდავი
WALL RUG**

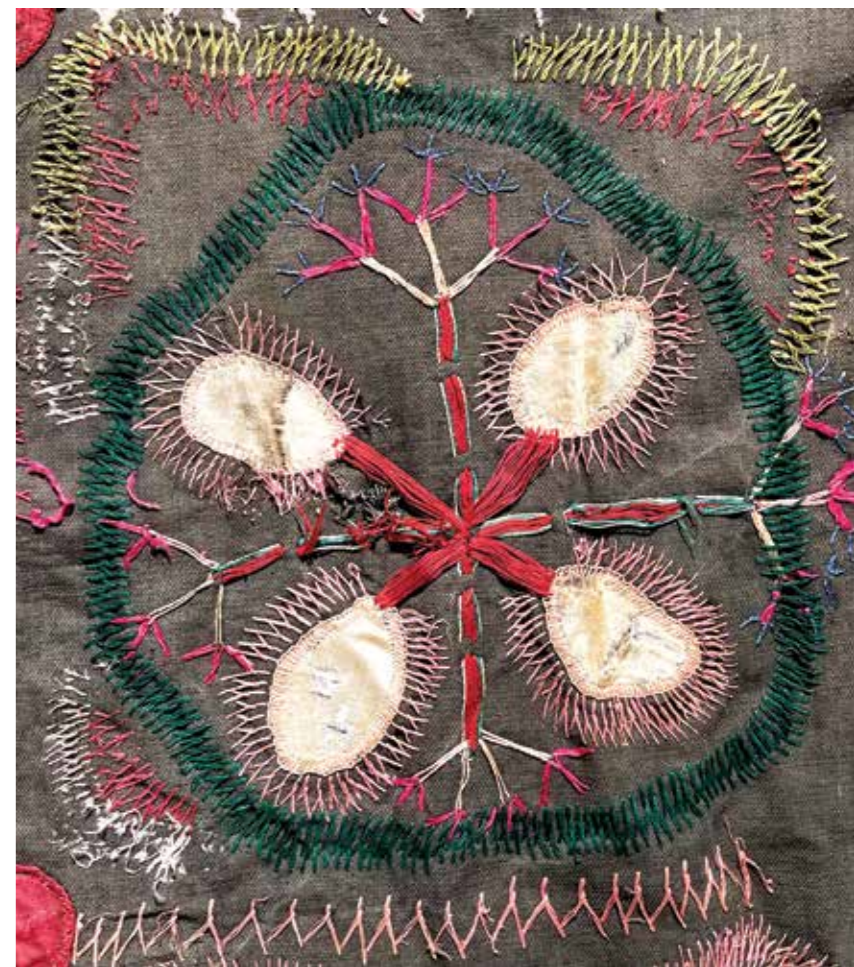

„მუჟდე“ ბალიში “MUZHDE” PILLOW

„მაცართა შორის თვალსაჩინოა მახარობლის როლი. ქორწილის მახარობელ ვაჟს ატანდნენ დედოფლის მიერ სპეციალურად შეკერილ და დაქარგულ პატარა ბალიშს – „მუჟდე ბალიშს“ (მუჟდა/მუჟდე სპარსული (muzde) სიხარული, სასიხარულო ცნობა. „ქემალას ატელი უენია მუჟდე უავიზით სახლში“; მუჟდე იყოს ეს შენთვინაო“, მუჟდებალიში – სამახარობლო ბალიში“.

იხ. ფუტკარაძე, 2019:34

„მატყლი ჩატკეპნილია. 20-25 ქალი მოსკამული შამიესეოდა. ლამბები ჰქონდათ ჩადგმული წინ და ართავდნენ. ფარტნებს ჩაართავდნენ და მერე იყო სამა, სიმღერა, სერი: უკრავდნენ, მღეროდნენ, სამობდნენ. მოირთვებოდნენ კაცის ურუბით, უღვაშებს გეიკეთებდნენ... შევარდებოდნენ ოდაში, დააფრინდებოდნენ გოგოს, ვითამ იტაცებდენ. ატყდებოდა სიცილი“

*მოქმელი: ფატუშა მგელაძე, 82 წლის, ქედა, ჩანერილია 1974 წელს.
იხ. ნოღაიდელი, 2017:167*

„...მატყლის დაჩეჩვაზე ნადი ვიცოდით. დავჩეჩევდით ორ ნახევარპინით სავსე მატყლს. დავპატიჯებდით ქალებს ერთ ღამეს. ნახევარპინას დავდგემდით შვაზე. ოცი ქალი მოსკამული შამიესეოდა. ლამბები ქონდათ ჩადგმული წინ, ართევდენ. ქალები ართევდენ, მასხრობდენ და იცინოდნენ. ასანბეგურას (სიმღერა ხასანბეგურა-ნ.ნ.) იტყოდნენ ხანდახან. კილო მეირთვებოდნენ ბიჭები, თუ იყვენ სახლის ბიჭები, ქალის ურუბით ან ქალები – კაცის ურუბით. უღვაშებ გეიკეთებდენ ფოსტით. შამოვიდოდნენ და ცეკვობდენ. ჩვენ, ამაღამ რომ ნადი გვყავდა, საჭმელებ გავაკეთებდით: ხორც გავაკეთებდით, ქათმებ დავკლავდით, მაკარინას მოვჭრიდით, ხაპებს დავჭრიდით და მოვხარშევდით; თაფლ დავდგემდით სინით.“

*მოქმელი: აიშე ხუსეინის ასული ბერიძე-ჯაბნიძისა.
77 წლის. ქედა. ჩანერილია 1972 წელს.
იხ. ნოღაიდელი, 2017:186*

ჩეჩვის ნადის დროს ქალებს შეეძლოთ მხოლოდ სიმღერა-შაირებითა და ზღაპრების მოყოლით გაერთოთ თავი. ხერტლის ნადის დროს კი ძალიან მხიარულობდნენ. ხერტლის ნადს ასე აღწერს 82 წლის მთხრობელი ფატუშა მგელაძე (ქედის რაიონი, 1974 წ): „მატყლი ჩატკეპნილია. 20-25 ქალი მოსკამული (დამჯდარი) შამიესეოდა. ლამბები (ლამპა) ჰქონდათ ჩადგმული წინ და ართავდნენ. ფარტნებს (ფანტელებს) ჩაართავდნენ და მერე იყო სამა (ცეკვა), სიმღერა, სერი: უკრავდნენ, მღეროდნენ, სამობდნენ. მოირთვებოდნენ კაცის ურუბით (ტანსაცმლით), უღვაშებს გეიკეთებდნენ... შევარდებოდნენ ოდაში, დააფრინდებოდნენ გოგოს, ვითამ იტაცებდენ. ატყდებოდა სიცილი“...

საინტერესოა ამ ლექსის სოფელ გოგაძეებში (შუახევის რაიონი) ჩანერილი ვარიანტიც:

**„ძილო, ნუ დამეძინები, ძილო ნებისაო,
არწასულო, არმოსულო, ძილო ნებისაო,
საფრეჟო მისაქსველია, ძილო ნებისაო,
ძალიან მეჩქარებაო, ძილო ნებისაო,
ძილო, ნუ დამეძინები, ძილო ნებისაო“.**

ამ ლექსის მოკლე ვარიანტი ქ-მა შუშანა ფუტკარაძემ ჩაინერა მუჰაჯირ ქართველთა შორისაც:

**„ძილო, ნუ მეძინები, ძილო ბატონოო,
მონხუალ, ჩეგეხუტები, ძილო ბატონოო,
წახუალ, გეგეხუტები, ძილო ბატონოო“.**

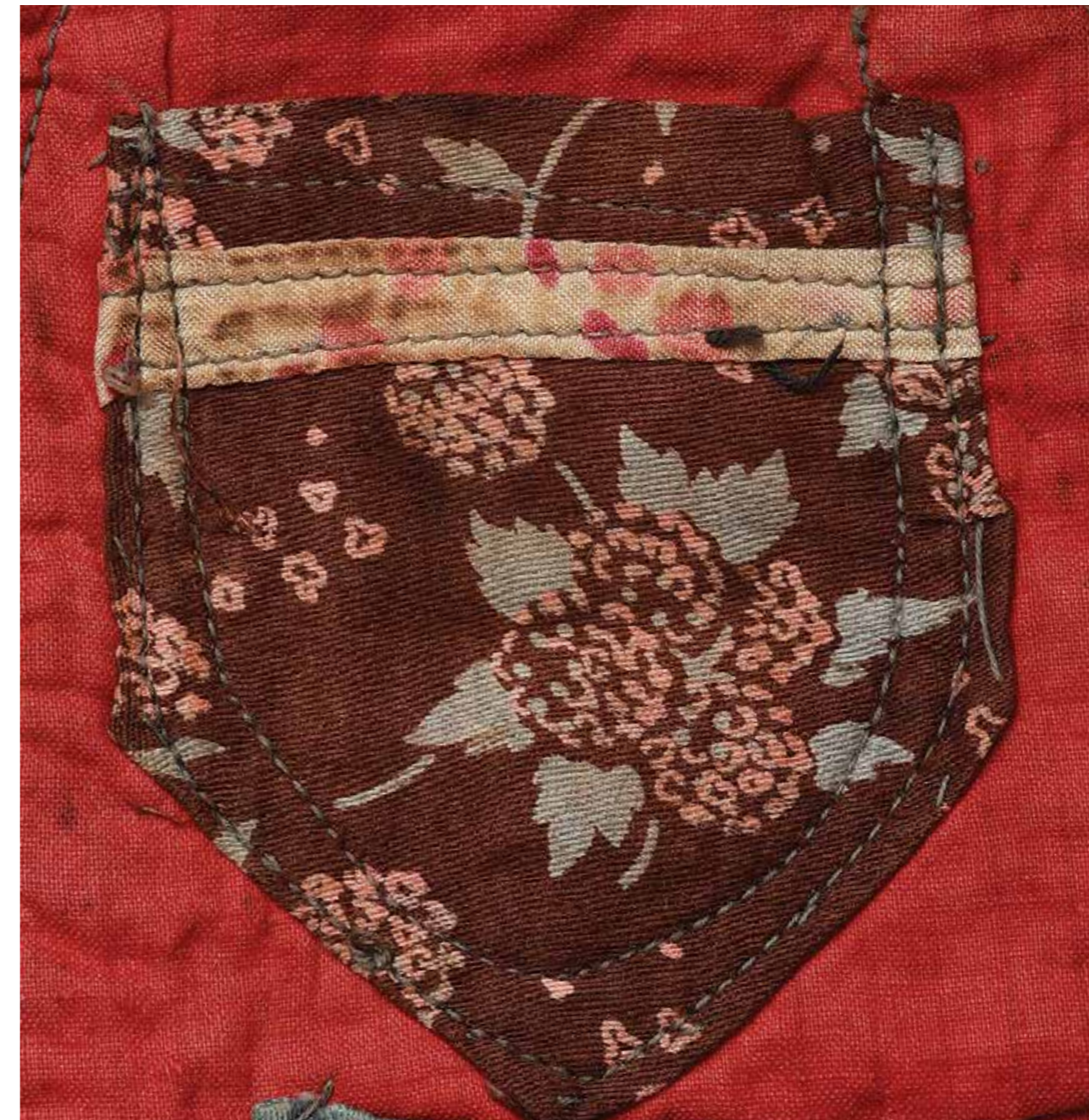
*(სტამბოლი. სულთან იავუზი-მაკარაძე-ფუტკარაძე.
სოფ. მახალაკიძეებიდან).
იხ. ნოღაიდელი: 2017:11*

სახეობა
NEEDLE CASE

სულირები და
ფარდებები
CARPETS AND
RUGS

138

139

„ორნამენტებით მდიდარია ხალიჩები – ჯეჯიმები, რომელსაც მაღალმთიან აჭარაში ხმარობდნენ იატაკზე დასაფენად, საწოლებზე – „სექვებზე“ გადასაფარებლად, აგრეთვე კედელზე გასაკრავად. „ხალები“ – როგორც ადგილობრივად ეძახიან იქსოვება მატყლის მისაქსელით და გამოირჩევიან თავისებური ხალიჩური ორნამენტის სტილით. სურათის კომპოზიციაში მოცემულია უმეტესად გეომეტრიული ორნამენტები: რომბები, კვადრატები, სამკუთხედები, მცენარეული კომპოზიციები კი თითქმის არ გვხვდება.“

იხ. ქარჩილაძე, ხელნაწ. #1027:38

„უწინ შალეებ მოვქსოვდით, წინდებს ვქსოვდით. ახლაც ვქსოვთ. ძაფისთვის ლამაზი, თეთრი, რბილი მატყლი უნდა... გაზაფხულზე მატყლი უმფო გლახაა. შემოდგომაზე – უმფო კაა. გაზაფხულისას შევწახავდით და ლეებებს გავაკეთებდით. ერთი ცხვარი ერთ კილოს ან ნაკლებს გეჭარსავდა. მატყლს კვერცხით გამოვწონით. ერთი ბატკნის მატყლი ნახევარი კილო იქნება ან ათი კვერცხი. შალს ვქსოვდით საფრიქოზე, ქსელზე. ქსელს ქონდა დგიმი, ყდა, სავარცხალი. სავარცხლის კბილები კეთდებოდა ლურწამიდან. დგიმი ძაფისაა, ბამბის. ყდა ხიდან კეთდება, სულერთია, ნაძვია უმეტესად. ყდაში სავარცხალია მოთავსებული. ყდაზე წინ არის დგიმი და გადის ნაქსარი ძაფი შით. არის მაქოქი და გადის დგიმში. ზეთ ძაფია დახვევლი. შალი იქსოვებოდა ორმაგი. მაქოქი გაკეთებული იყო კაკლის ხიდან. მაქოქზე ძაფია დახვედლი და ჩადებულია მასრა მაქოქში. სავარცხალი მოწვეს ძაფს, ყდას მჭახებ. მაქოქს ხელმეორეთ გედტან და ყდას მჭახებ და ასე, ერთ მოქსოვაზე 15 ადღ, 25 ადღ მოვქსოვდით. მერე ქსელიდან ამოვჭრიდით მოქსოვნილ შალს. დავთელავდით; კაცები დათელავდენ“.

*მთქმელი: საიმე ისკენდერის ასული კეკელიძე, 60 წლის
შუახვევი, სოფ. ნიგაზეული. ჩანერილია 1970 წელს.
იხ. ნოღაიდელი, 2017:175-176*

იეგინი (ყოჩაღი) ქალი ათ ადღს მოქსოვს ერთ დღეზე. შალს მერე მოვთელავთ. დუღარე წყალში დაასველებთ. ფეხებს ჩბაქსუნებ, ჩაცხვავ. ბევრი თუ თელე, სქელი გახდება. დაახ-ვევ ჯოხზე, ეროს ტარზე დაახვევ, გედსლიანქვის-გაუთოვდება, დაწყნარდება. ზედან დუღარე წყალს დაასხამ და დატოვებ, დილას გადაკიდავ, გეჭნურვის, გამრება, დაჭრი და შეკერავ. მატყლს რომ გაჩეჩავ, დარჩება კვირტლი. დავართავთ და ხოშორ წინდებს მოვქსოვთ. წინდას მოვქსოვთ ქალებით, 5 ქალით დევწყებთ წინდის ქსოვას. ჯერ ნამატს ვქსოვთ. ნამატის მერე ვქსოვთ სწორეთ. მერე ფარცხს. ქუსლთან მისლამდე ფარცხია, ქუსლის შემდეგ – ყელი. ყელის ზედან პრუნჭულას გაკეთებთ და მერე გუდქნით ყელს, გაკეთებთ წინდი ყელს ძაფს იდაყვზე მოახოვდით. შლოა. შევლებევდით. იქნებოდა: იეშლი (მწვანე), კევიფერაჟ, ნარინჯი, ყირმიზი, მორი (ლურჯი), ყვითელი, შავი.

*მთქმელი: ფატყუმე ნურის ასული შაინიძე, 70 წლის.
ხულო, სოფ. ნაბლანა. ჩანერილია 1970 წელს.
იხ. ნოღაიდელი, 2017:175*

სამი ქალი მიეხმარებიან ერთმანეთს. გვაქ დგიმი, სა-ვარცხალი. ერთი დგიმში გეჭტანს, მეორე – სავარცხალში, მე-სა-მე ჯვარედინ ძაფს მისცემს. გამზადებულს მიიტანენ საფრე-ქოზე. ძაფს გადადებენ ზედან. დგიმს და სავარცხალს ჩასვამენ საფრექოში. ერთი ქალი ჩაჭდება და იწყებს ქსოვას. საფრექოს ორი საფეხური აქ. ფეხს დაადგამ ხან ერთს, ხან-მეორეს. ძაფი პირს აალებს. გაქს მასრაზე ნართი. მასრა არის მაქოქში. მაქოქს გაატარეფ, საფრექოს ყდას მჭახებ, მემრე ხამათ მეორე ფეხს აალებიეფ ძაფს, ისევ მაქოქს გაატარეფ და ა.შ. ძაფები ჩამომბულია უღელზე. სავარცხალი ყდაშია გატანილი, თოკები დგიმს აბრუნებს. ფეხს რომ დააბიჭებ, დგიმი ერთი ავა ზევით, მეორე ჩავა ქვეით. ასე იქსოვება შალი.

*მთქმელი: მეხბულე ბოზოს ას. ებრალიძე-შაინიძისა, 52 წლის.
შუახვევი, სოფ. შუბანი. ჩანერილია 1971წელს.
იხ. ნოღაიდელი, 2017:182*

მატყლს ჩერავენ ქალები. უნინ, თუ მატყლი ბევრი ჰქონდათ ან სასწრაფოდ იყო დასაჩერი, ნადს¹ მოიწვევდნენ-საჩერელში **ნადს**¹, მატყლის **საჩერავში ნადს**. ნადს უფრო ზამთარში, ღამით იწვევდნენ. ნადის მონაწილე ყველა ქალს თავისი საჩერელი ჰქონდა. დასხდებოდნენ და ჩერავდნენ. ერთ საღამოს ერთ პინა² მატყლს მაინც დაჩერავდნენ.

დაჩერილ მატყლს ართავენ/რთავენ ხერთალზე/ჩერიაზე. ხერთალს აქვს **ხერთლითავი/კვირითავი**. ხერთლის დასამზა-დებლად იყენებენ ხეშავს, მსხალს, წიფელს, **შიმშირს** (თურქ. ბზა). სხვა მასალისაგან დამზადებული ხერთალი შეიძლება გამრუდდეს და ასეთი „ხერთალი შემდეგ სისწორეს აღარ იკავებს“. კვირისთავს აკეთებენ წიფლის, შქერის ან შიმშირისაგან (ბზა).

იხ. ნოღაიდელი: 2017:28

ხალხური ანდაზები:

– წინდის მოქსოვნა არაა ძნელი, მოთავლვა მითხაროო

– ლეჩაქის მქსოვნელს გოდრის ქსოვა უკვირდაო

– ახალი წინდის მოქსოვამდე ძველს ნუ დაანგრევო

იხ. ნოღაიდელი: 2017:23

„აჭარელი ქალების მიერ მოქსოვილი წინდების ორნამენტები შესრულებულია სხვადასხვა ფერებით. ეს ფერები არის მდგრადი, მეტად ჰარმონიული და ლამაზი. წინდაზე კეთდებოდა სხვადასხვა ფერის ორნამენტი:

მორი – მელნისფერი

კევფერა – ვარდისფერი

თურუნჭი – აგურისფერი

მავი – შავი

ფერადი წინდების მოსაქსოვი ძაფების შეღებვა ხდებოდა წინასწარ. ძაფებს ღებავდნენ სხვადასხვა მცენარეების საშუალებით. ზემო აჭარაში შესაღებავად იყენებდნენ მოცვს, ანწლს. „მოვკრეფდით ანწლს ან მოცვს, ჩავყრიდით ქვაბში, გავაჩერებდით 5 დღე, გამოუვიდოდა წვენი, „ხინჭებს“ ამევლებდით, წვენში გავურევდით ცოტა ძმარს და მარილს და ვადულებდით, იმაში შეღებილი ძაფი იღებდა წითელ ფერს“.

მთქმელი: ამაღობელი ჰავა, შუახევი, სოფელი ქვანა.

იხ. ქარჩილაძე, 1972:7

ძალიან ხშირად იყენებდნენ თხმელის კანს.

„თხმელის კანს, რომელიც ძალიან მწარეა ჩავაჭრიდით „ჩახანაში“ და ვადულებდით დიდხანს, მისგან რჩებოდა მოშავო ფერის წყალი. მისგან დაჭერილი საღებავი არასდროს არ გადადიოდა“.

მთქმელი: ქათამაძე ასიე ახმედის ასული, სოფელი ქვანა.

იხ. ქარჩილაძე, 1972:8

„დიოკნისში იყო ერთი ტალახი, იმას ავადულებდით ქვაბში, ტალახი გათხელდებოდა, შემდეგ ისევ დიდხანს ვადულებდით და ზევით რჩებოდა შავი ფერის სითხე, რომელსაც გადმოვასხამდით ცალკე. ეს მიწა, რომელსაც ვადულებდით განსხვავებულია სხვა მიწისაგან, ძაან შავია, ყურყუმა. მისგან შეღებილ ტანსაცმელს ჰქონდა ძალიან შავი ფერი და არც გადადიოდა“.

მთქმელი: აბას კახაძე, სოფელი დიოკნისი

იხ. ქარჩილაძე, 1972:8

„მუხის ხეს, თხმელას და ნიგოზს ვხდიდით ტყავს, მერე ყველას ერთად ჩავაჯრობდით ჩახანაში, დიდხანს ვხარშავდით, მიღებულ წვენში ვყრიდით ძაფს და ვაჩერებდით დიდხანს. ძაფი გახდებოდა მავი ფერისა“.

მთქმელი: ვაშაყმაძე ვესინე, შუახევი, სოფელი ქალა.

იხ. ქარჩილაძე, 1972:9

¹ საფეიქრო ნედლეულის წარმოებასთან დაკავშირებული ნადის შესახებ ცნობები მოცემულია წინა თავში.

² პინა – „დიდი ჭამი“ (საბა), ხისგან დამზადებული დიდი, სანყაოდ გამოყენებული ჭურჭელი.

მაშინ **ბოფა** არ იყო. ვლუბავდით შალს. თხმელის ქერქს გავხდიდით, **მუაჟრობდით** წყალში. იმას ყირმიზი წვენი ქონდა. შავი ტლაპოა; იმასაც ჩავაყრიდით ამ წვენში, მერე ჩავაგდებდით შალს და შედლებობდა შიან, შავათ შედლებობდა. ნიგზის ლეჭეპოს ბოფასაც ყირმიზი ფერი ქონდა. დანაყავდენ ნიგზის ლეჭეპოს, ჩაყრიდენ თბილ წყალში და გამეცდოდა. ლეჭეპოს ამედლებდენ და ისე შელებეცდენ.

*მთქმელი: ზინეთლი კუკულას ასული სირაძე, 70 წლის.
ხულო, დიაკონიძეები, ჩანერილია 1969 წელს.
იხ. ნოლაიდელი, 2017:168*

უნინ შალს ჯერ დადედევდენ – ბალახში მოხარშევდენ, შალი ბალახში და მემრე შელებეცდენ ტალახში – **ტალახაფ** არის და იმაში ჩადებდენ, 3-4 დღეს იქნებოდა ტალახში. შალი **დადედულიც** რომ არი, კარგათ შეილებებოდა. იგი ისე დეიხეოდა, არ **გაბრეშდებოდა**.

*მთქმელები: ხურმიზ რიზალის ას. თურმანიძე-დავითაძისა, 62 წლის.
ხენიფე ახმედის ასული ბათაძე, 70 წლის.
ჩანერილია 1971 წ. შუახევი, სოფელი გოგაძეები.
იხ. ნოლაიდელი, 2017:180*

შალს შელებევა უნდა. კანაფა ბალახია, ღებავს ყვითლად. მოხარშონა და იმის წვენშინა ჩააგდო, შაბიცნა ჩააყარო.

თხმელის ქერეჭი (კანი, ქერქი) ყავისფრად ღებავს, კაკლის-აგურისფრად, მუხისა – ყვითლად, ვაშლისაც – ყვითლად.

ამათ წვენში მათერიით ჩადეფ 2-3 კილო ნაცარს. ის რომ წვენს გამშვებს, მერე ჩადეფ მათერიას და შელებავს.

ქერეჭი უნდა დაფხეკო და ისე ჩაყარო წყალში. მოხარშავ, მერე ამოხინჭკავ (ამოიღებ) ხიებს, ნაცარს უზამ და შელებავს. თხმელის ქერეჭს შაბი არ უნდა. კანაფს და ვაშლის ქერეჭს მარილი და შაბი უნდა, რომ **ფერი მიეკიდოს, მიებას შალს**.

*მთქმელი: ფატყუმე მემედის ასული დავითაძე, 50 წ.
შუახევი, ტბეთი. ჩანერილია 1971 წელს.
იხ. ნოლაიდელი, 2017:178*

„საღებავად გამოყენებულ მცენარეებს ორ კატეგორიად ჰქოფენ. 1) მცენარეები რომლებიც საღებავ პიგმენტს შეიცავენ და თვით უშუალოდ ღებავენ ნართს; 2) მცენარეები, რომლებიც დამოუკიდებელ საღებავს არ წარმოადგენენ. გარდა აღიშნულისა, ზოგიერთი მცენარე არეს ქმნის, ღებვის ხარისხს აუმჯობესებს, ზოგჯერ საღებავს მყარს ან მდგრადს ხდის. ხშირად ზოგიერთი მათგანი ცვლის ტონს, რაც გამოიხატება ფერის გამკრთალებაში ან მის გამუქებაში.

შესაღებად იყენებდნენ მცენარის სხვადასხვა ნაწილებს: ფოთლებს, კვირტებს, ტოტებს, კანს, რომლებსაც აგროვებდნენ წლის სხვადასხვა დროს და მნიშვნელობას ანიჭებდნენ მცენარეების შეროვების ადგილს.

აჭარაში საერთოდ ძირითად ფერებად ითვლება: წითელი (ყირმიზი), ყვითელი, ვარდისფერი (ფემბერეგი), მწვანე (იეშილი), ყავისფერი (ყეფერენგი), ინისფერი, კვერცხის გულის ფერი, ნარინჯისფერი, ჟანგისფერი, ჭიაფერასფერი, ხახვის ფურცლისფერი ფერი.

სია იმ მცენარეებისა და დამხმარე ნივთიერებებისა, რომლებსაც აჭარაში იყენებენ საღებავების დასამზადებლად:

1. ნარინჯბალახი	12. ჭიაფერა
2. კანაფი	13. მიწა-ლილა
3. დვალურა	14. ნიგზის ფოთლები
4. თრიმლი	15. თუთის ფოთლები
5. ენდრო	16. დამწვარი შინდის წვენი
6. თხმელა	17. მჭვარტლი (იშვიათად)
7. რკო	18. ნაცარწმენდილი
8. წყავი	19. მუხის ქერქი (ნედლი)
9. ვაშლის ხის ქერქი	20. შაბი მარილი (ფერის დამჭერი)
10. კაკლის ნაჭუჭები (ლეჭეპო)	21. კვერცხის გული (ფერის დამჭერი)
11. ხახვის ფურცელი	

როგორც საზოგადოდ ცნობილია, სინთეზური გზით მიღებულ საღებავებთან შედარებით, მცენარეული წარმოშობის საღებავი ნივთიერებები უფრო მყარია, გამძლე და უხუნადი. ხელოვნური საღებავების უპირატესობა მხოლოდ ის არის, რომ უფრო იაფი ჯდება.“

იხ. ნულაია, 1982:6-8, 20-22

„გამზრალ შალს ღებავდნენ. შალს შეღებვამდე ჯერ **დადედავდნენ/დაწერდნენ/ დაფესვავდნენ:** თხმელის (მურყანი) ქერეჭს (ქერქს) ან სანერავ ბალახს მოაჯრობდნენ, მიღებულ სითხეში ჩადებდნენ შალს და გააჩერებდნენ შიგ ორ ღამეს. „ორ ღამეს უკან ამოიღებდნენ“, გაათბობდნენ წვეს და ისევ ჩადებდნენ შიგ შალს. შალი დაიდებოდა და შემდეგ შეღებავდნენ. დადელილი შალი კარგად იღებებოდა და ხმარებაშიც არ ხუნდებოდა – ფერმკრთალდებოდა. სადედავად ზოჯერ **მუხის ქერქს, კაკლის წენკოროს/წებერას ან ლილა მინას** იყენებდნენ.

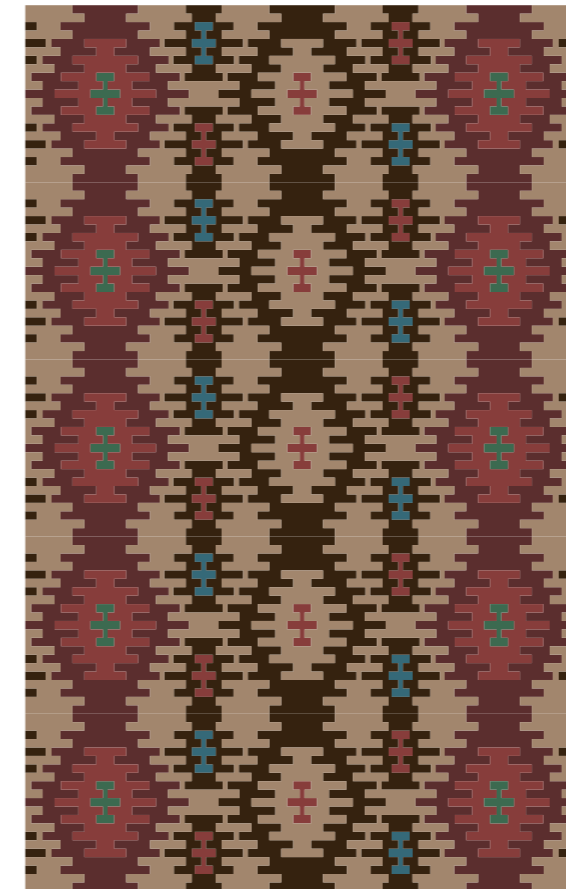
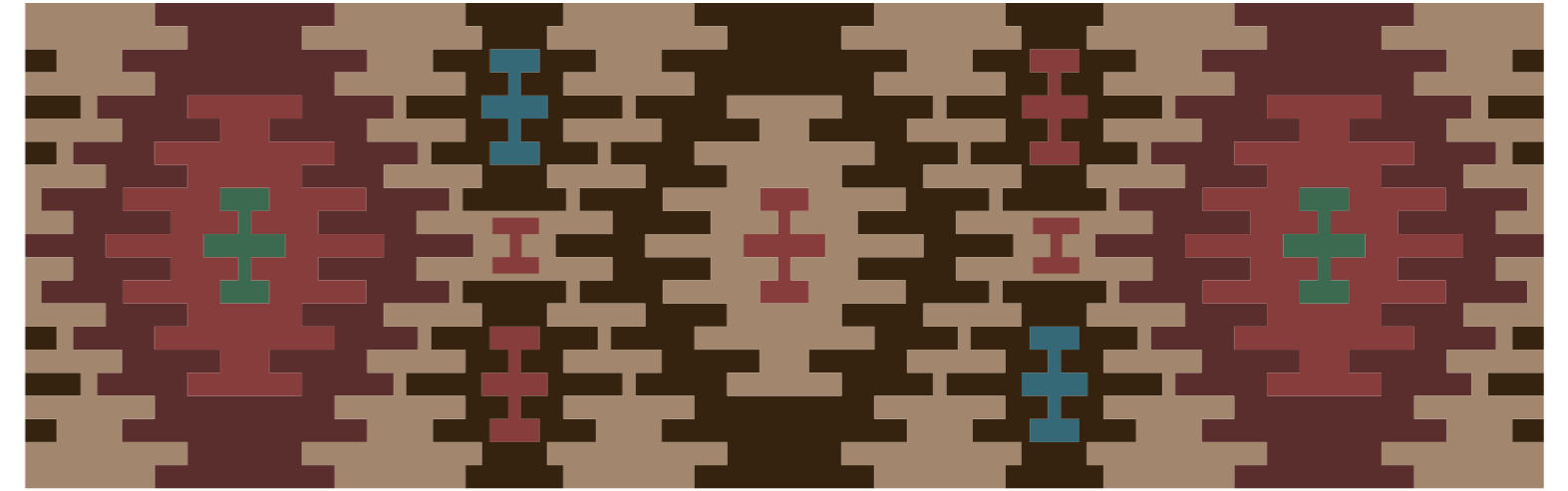
მუხის ქერქი, კაკლის წენგო, ლილა მინა/მინანელა საღებავადაც გამოიყენებოდა. მათთან ერთად იყენებდნენ: კაკლისა და ვაშლის ქერქს, **კაკლი ღენჩქოს/ღე(ნ) ქოპოს;** განსაკუთრებით დიდი გამოყენება ჰქონდა ბალახეულს: **წალიკას, ლეფანს, ნარინჯ ბალახს, თრიმლს, კანაფას, კანაფურას, დვალურას, ქინჭარს, მაკაფია ბალახს, ენდროსა** და სხვ.

კარქლის წებერა ღებავს წაბლისფრად, ლეფანი-ყავისფრად, წალიკა – ყვითლად, ნარინჯბალახი – ნარინჯისფრად, ენდრო-წითლად, მაკაფია ბალახი-ყავისფრად, ქინჭარი-მწვანედ, კანაფი, დვალურა, მუხისა და ვაშლის ქერეჭი-ყვითლად და სხვ.

მცენარეულ საღებავებში ურევდნენ შაბს, მარილს, **ნაცრის-ძალს/ნაცრის ტუტას.** ასე შემზადებული საღებავი ძლიერად „ეკიდება შალს“, ასე **„ფერი კარგად მიებმება“.** იყენებდნენ ქიმიურ საღებავებსაც. ნართს ღებავდნენ წინდებისა და სხვა ნივთებისათვისაც. შეღებულ შალს გარეცხავდნენ, გააშრობდნენ და შემდეგ შეკერავდნენ ტანსაცმელს.“

იხ. ნოლაიდელი: 2017:39-40

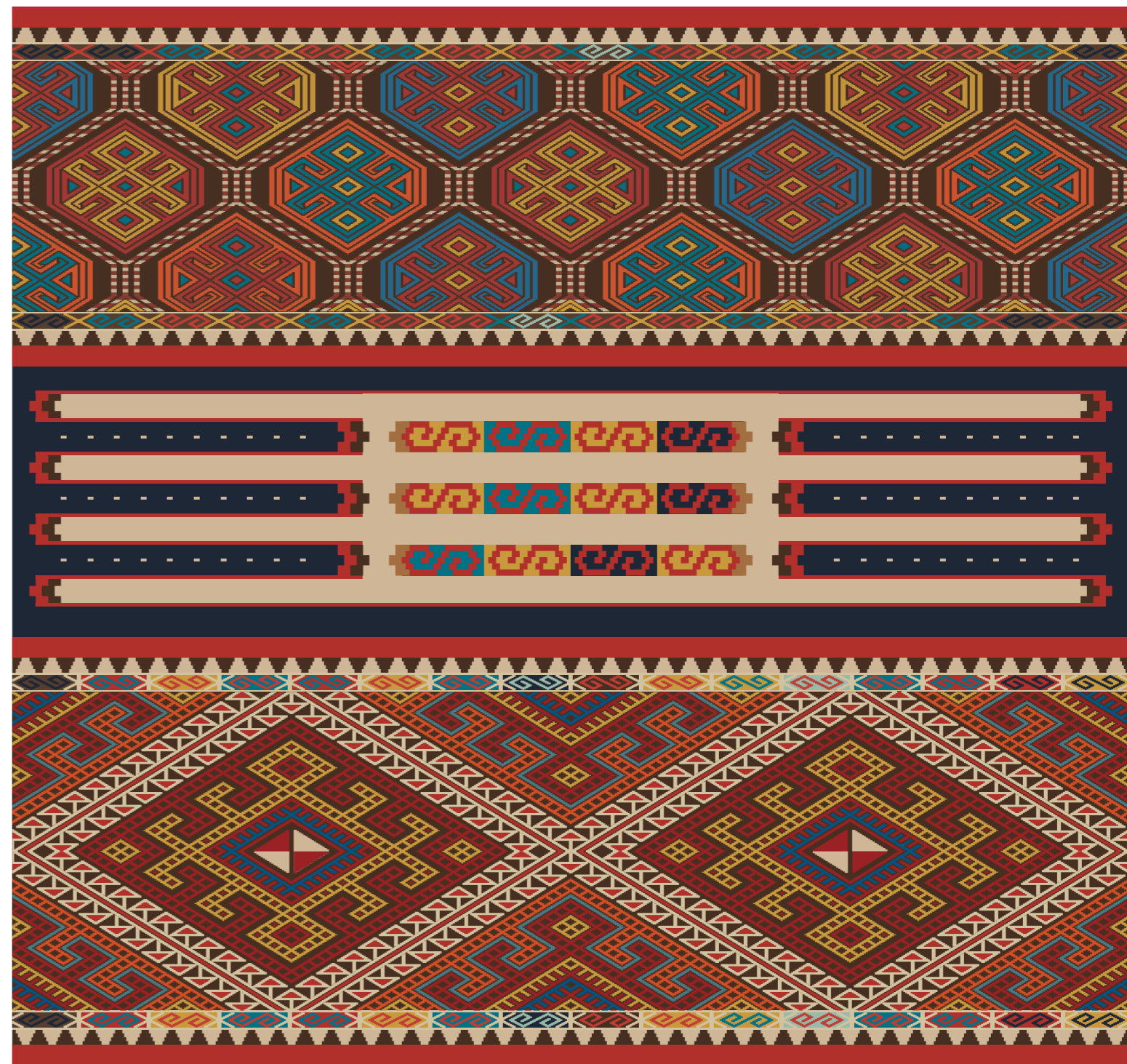

**ჩხირითა და
ყარსნადრით
ნაქსოვი
ქსოვიღები**

**TEXTILES WOVEN
WITH KNITTING
AND CROCHET
NEEDLES**

ქისა

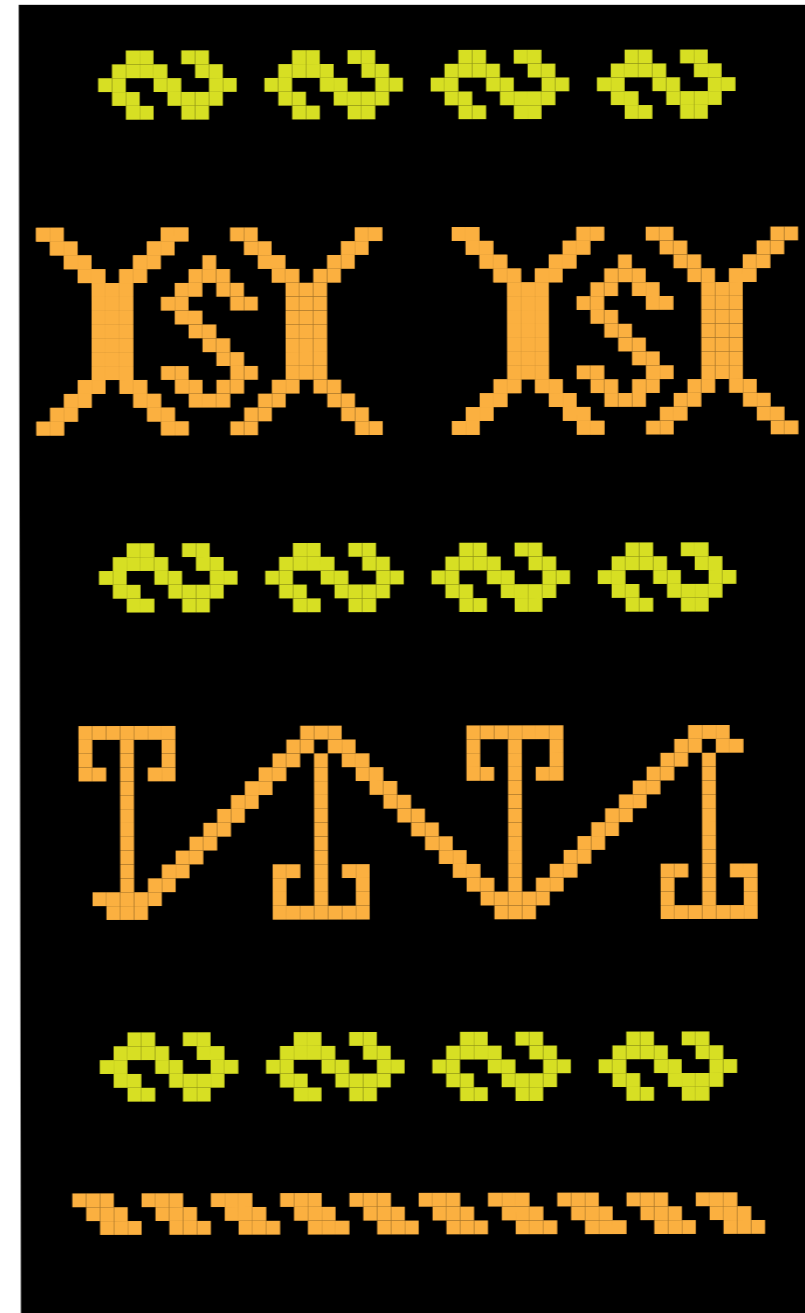
POUCH

„აჭარაში ფართოდ იყო გავრცელებული ქალების ერთ-ერთი საყვარელი ხელსაქმე – მძივებით ქარგვა, რომელიც მოითხოვდა უდიდეს მხატვრულ გემოვნებას. მძივებით ამკობდნენ საათისა და ფულის ქისებს, თავსაკრავს, გულისპირსა და ა.შ.“

იხ. ქარჩილაძე, 1976:18

„მძივებით ვქარგავდი ქისებს, ქამრებს, კაბის გულისპირსაც. ქარგვისას უმეტესად ვიყენებდი პატარა მძევეს, სხვადასხვა ფერისას: წითელს, ლურჯს, ავიღებდი გამზადებულ მოქსოვილ ქისას და ზეთ მიწყობილად ძაფით დავამაგრებდი პარატა მძივებს და ძან ლამაზი გამოდიოდა. გუმიშტალითა და მძივებით ნაქარგებს უფრო მეტად სასტუმროდ ვხმარობდით“. მოქმელი: ზაქარაძე ნაჯია ოსმანის ასული, 61 წლის, სოფელი მაჭახლისპირი.

იხ. ქარჩილაძე, 1976:16

სურათი
SADDLEBAG

ხელთათმანი – ხელწინდა

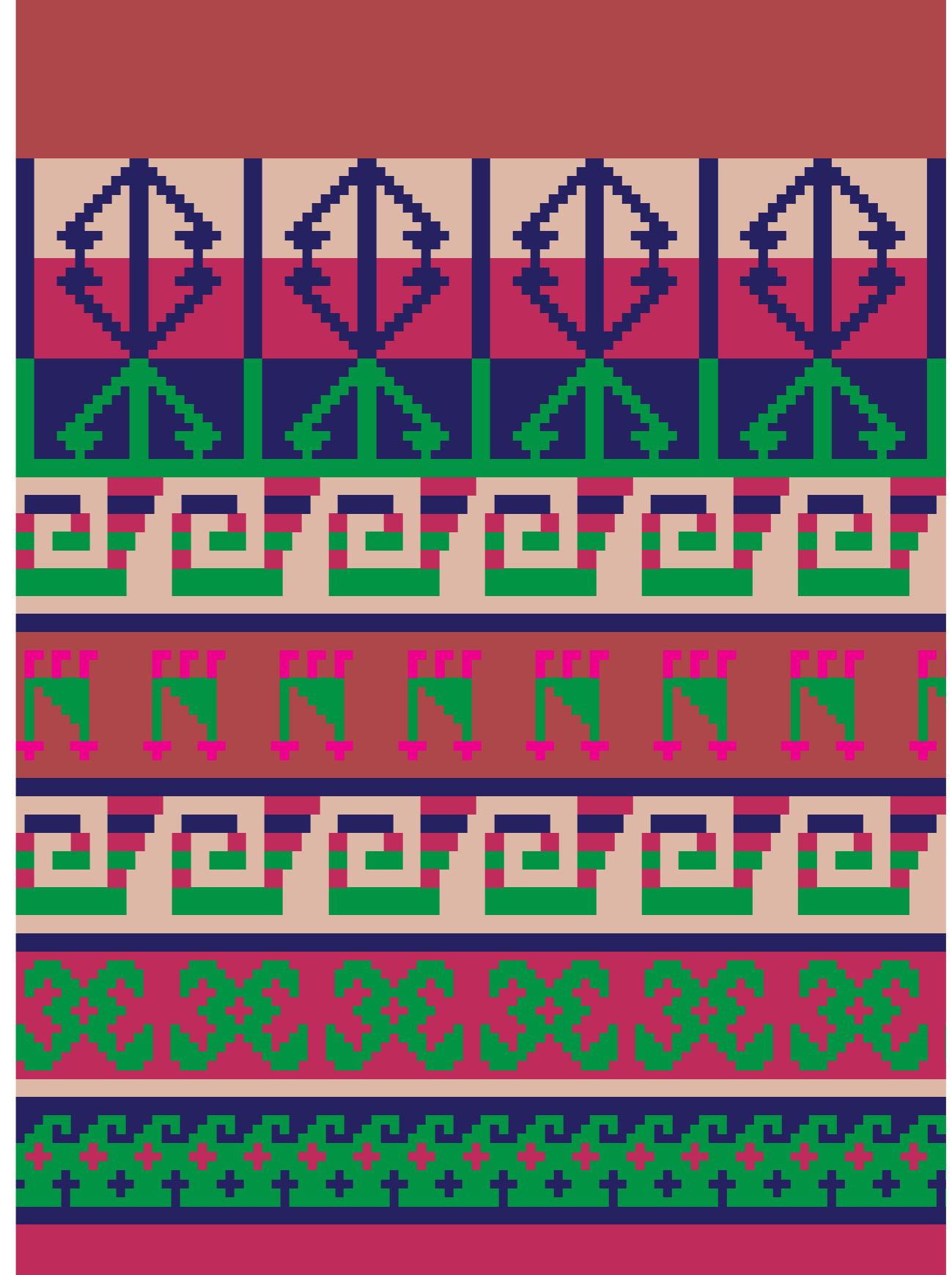
GLOVE

წინდის მსგავსად ქსოვენ ზანკლებს/პაიჭებს, თათნებს/ხელ-წინდებს, ჩაფულებს და სხვ. თათნები/ხელწინდები ისე იქსოვება, როგორც წინდა, ოღონდ ჯერ ოთხ სათითეს მოქსოვენ, შემდეგ ცერს-საცერეს და მოქსოვილ ნაწილებს „მიაბამენ ერთმანეთზე“. შემდეგ მოქსოვენ ხელს, აიყვანენ მაჯაზე და მოთაგლავენ.

იხ. ნოღაიდელი: 2017:33

თათნები – ხელთათმანები (თათმანი²თათმანები²თათმნები²თათნები) კვირტლს ხელმეორეთ გავჩეჩავ, დავართავ და მოვქსოვ თათნებს, წინდებს“. ხელწინდა – ხელთათმანი. „ხელწინდას ხელთათმანს ვუძახდით“.

იხ. ნოღაიდელი, 2017:109

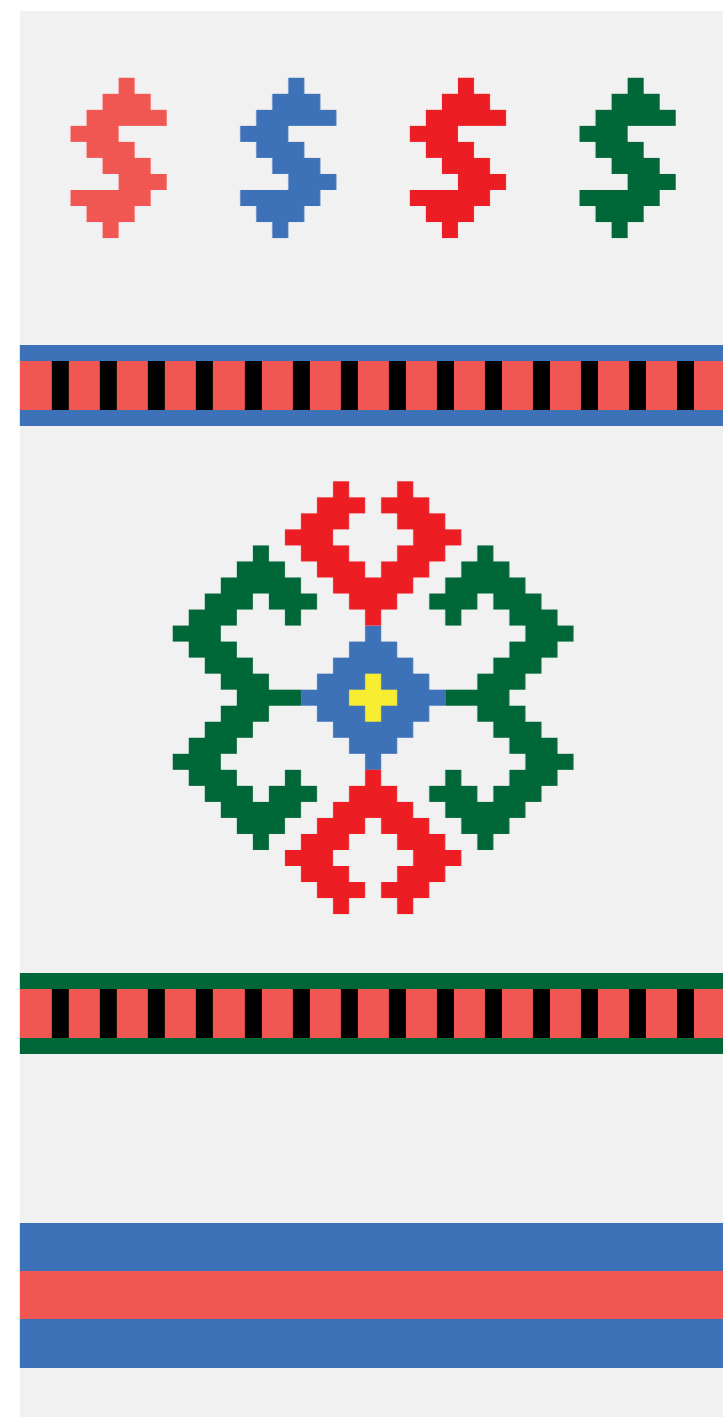
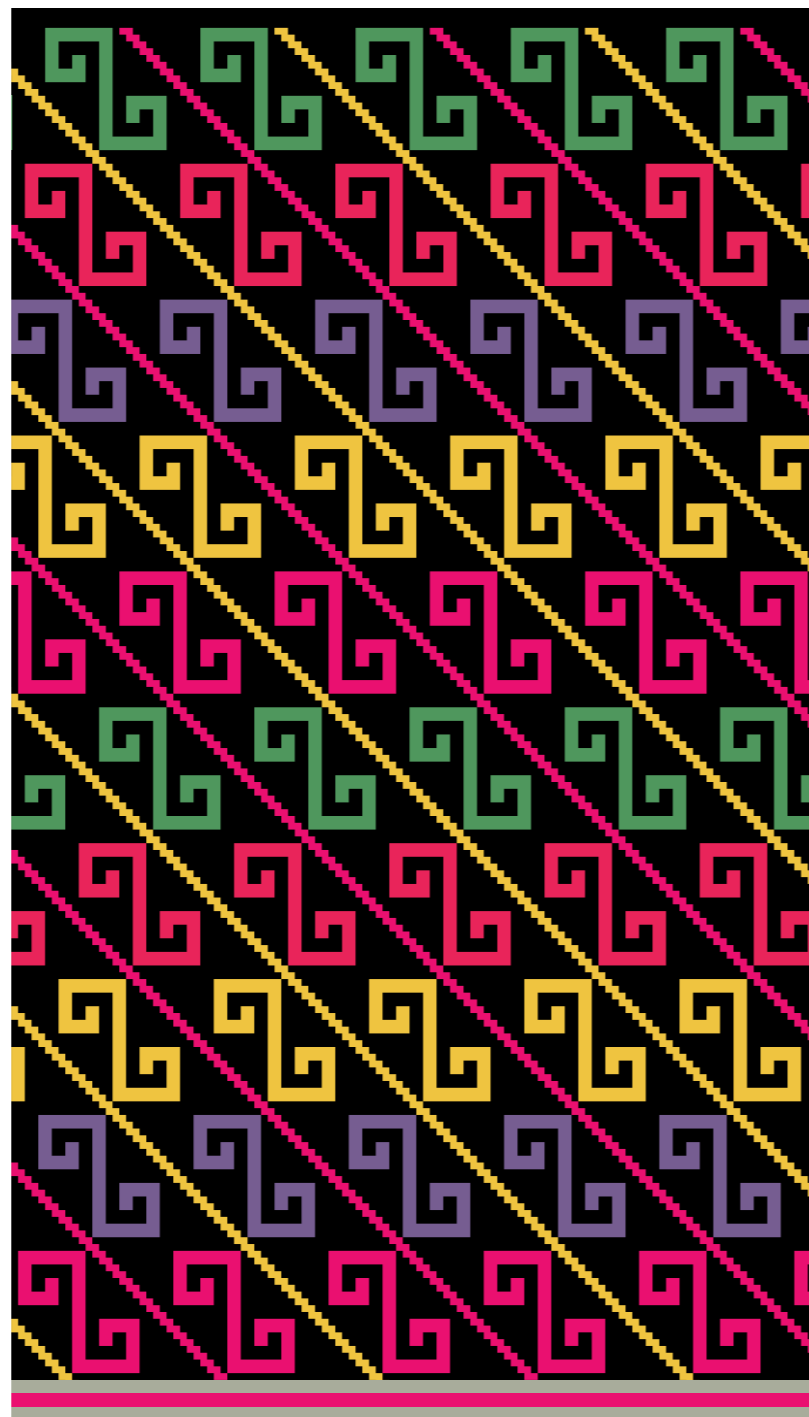

ხელთათმანის ყალიბი.
ჭვანის მუზეუმი (შუახევი).
Glove mold.
Chvana Museum (Shuakhevi).

ნაგჭრელებიანი წინდა STOCKING

- თეთრი წინდა** – სადა, სახეების გარეშე თეთრი ნართით ნაქსოვი წინდა.
- ღუბი წინდა** – სადა, ერთი ფერის ძაფით, სახეების გარეშე ნაქსოვი წინდა (თურქ. düz-ვაკე, მინდორი).
- ღაზლის წინდა** – მატყლის მსხვილი ნართით, ღაზლით ნაქსოვი წინდა.
- ბურმალი წინდა** – (ხულო) „ბურმალი წინდა ძალიან გრძელყელიანი, დაკეცილყელიანი, ნაოჭებიანი საბეიმო წინდაა“. „ბურმალი წინდა მოვქსუე, ვარდი ვაკეთე წინდაზე“.
- თხისურა წინდა** – თხისურით, თხის რბილი ბეწვით ნაქსოვი წინდა. „თხისურა წინდა ზამთარში კადა, ნაკლებათ სველდება“.
- საგარეულო წინდა** – ოჯახის გარეთ, საპატიოდ ჩასაცმელი წინდა. „შინათაჲ წინდა თეთრი, სადა იყო და საგარეულო – ლამაზი, ჭრელი“.

იხ. ნოღაიდელი, 2017:93, 106, 109, 111, 133, 146

წინდას ვესოვდით **ჭრელს**, ნაირნაირი ძაფებით – ყვითელი, მწვანე, ნარინჯი, ვარდისფერი... თეთრი ფიგურებით **ყაფესლი** წინდაა. იყო კიდევ **ასტმიღერა – დაჭიჭილებული, კატიფება...** იყო **სამთითაჲ, ხუთითაჲ, შვიდითაჲ... ნიშნის წინდა** ვიცით **ნეფისთვის**. იმას, ენჩული, თეთრი **ყაფესლით** მოქსოვდენ. **კვირტლებიდანაც** წინდას გავაკეთებდით.

*მთქმელი: ესმე დურსუნის ასული ფუტკარაძე, 66 წლის.
წარმოშობით შუახევიდან. ხელვაჩაური. სოფ. ქარნალი.
ჩანერილია 1977 წელს. იხ. ნოღაიდელი, 2017:92*

„გვექონდა ხუთი წინდისჩხირი. ვინცებთ ქსოვას. დეინყოფ შვიდ თვალ. გადმუაცვამ, გადმუაცვამ, ეჲ და, მერე უმატეფ თან ქენერებში (კიდებებზე). დიდი გინდა, ბევრ თვალ გახდი, პანაჲ გინდა, დატეფ. ჯერ მოქსოვ ტუჩს. მერე ახვალ საქუსარზე. ქუსლს გამქსეფე – ახვალ ქუსლზე. მერე წახვალ – ზედას, ყელს, გუუკეთებ, მერე პრუნჭიას მოქსოვ, მერე უუკვეთავ და წინდიყელს დუუტიეფ.

*მთქმელი: ესმე დურსუნის ასული ფუტკარაძე, 66 წლის.
წარმოშობით შუახევიდან. ხელვაჩაური. სოფ. ქარნალი.
ჩანერილია 1977 წელს. იხ. ნოღაიდელი, 2017:92*

წინდის ქსოვის დროს ჯერ ნამატინა ავათაო, მერე თათი ავათაონა, ქუსლი გამუაბა. მერე ყელს მოქსოვ და გადქნი. წინდა ვიცი ჭრელი, სააჲ, პრუნჭულაჲ, ნკენტიჲ; ჭივანყაშიც ვიცი. ჭრელი წინდა ფერადი ძაფებითაჲ მოქსოვილი, ნაწილ-ნაწილაჲ ფერადი; სააჲ-სადეთ მოქსოვნილია, პრუნჭულაჲ – რეზინიანი რომაა; ჭივანყაშიც ფერად-ფერადია. ჭრელი კიდევ სხვანაირია.

*მთქმელი: თავართქილაძე ფიქრიე ახმედის ასული, 39 წლის
ხულო, სოფ. დეკანაშვილები. ჩანერილია 1969 წელს.
იხ. ნოღაიდელი, 2017:168*

„...ამუახვევთ მურგვს და მევენცებთ ქსოვნას წინდისჩხირებით. ძაფს ორ თითზე დევხვევთ და ვქსოვთ ჩხირით, საქსველით. ჯერ მოვქსოვთ ნამატებს; შაყოლეფ, ქსოვ თათს, ქუსლს, ყელს. ყელზე ჭუჭნიას უკეთებთ, მოწიოსო, ბოლოს გადავკვეთთ. წინდი ყელს ძაფს უტოვებთ ეფებზე დასახვევად. წინდა არის ჭრელი, სადე-თეთრი, არის ლორებიანი-ხაზებიანი. ძაფს ჭახრაკზეც დავძახავთ. ჭახრაკს აქვს ტარი, აგებას გევტანთ, მივახვევთ. ტარი რომ კარგათ აიხვევა, იმას მოახვევ. ძახვა რომ დამთავრდება, დაძახილ ძაფს მივიტანთ დორაზე და დავქსელავთ. დორას ოთხი თითები აქ, შუაზე-ღირეგი (სვეტი). ღირეგს აბრუნებ. ერთ ხელში გვაქს ორი მურგვი და ახვევ. იქსელებოდა. იმის თითებზე ახვევდნენ ჭვარედინად 15-20 მეტრ ძაფს. დაქსელულს აჯაჭვავდენ და გედეატანდენ საფრეეოზე–იქსელებოდა და აწევიხან იჯაჭვებოდა“.

*მთქმელი: ხურმიზ რიზალის ას. თურმანიძე–დავითაძისა, 62 წლის.
ხენიფე ახმედის ას ბათაძე, 70 წლის. ჩანერილია 1971 წ.
შუახევი, სოფ. გოგაძეები.
იხ. ნოღაიდელი, 2017:179.*

წინდა არის ჭრელი, სადე-თეთრი, არის ლორებიანი-ხაზებიანი. ძაფს ჭახრაკზეც დავძახავთ. ჭახრაკს აქვს ტარი, აგებას გევტანთ, მივახვევთ. ტარი რომ კარგათ აიხვევა, იმას მოახვევ. ძახვა რომ დამთავრდება, დაძახილ ძაფს მივიტანთ დორაზე და დავქსელავთ. დორას ოთხი თითები აქ, შუაზე-ღირეგი (სვეტი). ღირეგს აბრუნებ. ერთ ხელში გვაქს ორი მურგვი და ახვევ. იქსელებოდა. იმის თითებზე ახვევდნენ ჭვარედინად 15-20 მეტრ ძაფს. დაქსელულს აჯაჭვავდენ და გედეატანდენ საფრეეოზე-იქსელებოდა და აწევიხან იჯაჭვებოდა“.

*მთქმელი: ხურმიზ რიზალის ას. თურმანიძე-დავითაძისა, 62 წლის.
ხენიფე ახმედის ას ბათაძე, 70 წლის. ჩანერილია 1971 წ.
შუახევი, სოფ. გოგაძეები.
იხ. ნოღაიდელი, 2017:179*

„წინდას ვესოვთ თელებით. ხუთი თელი უნდა – წინდიჩხირი. ორ-სამ თვალზე დევნებთ, ექვს თვალ ამოვკინთავთ, მერე უმატეფ თითო თვალს. მერე გედედან, გედედან და ფეხის ზომაზე მეფყვან წინდას. ენროლი (წესით, საერთოდ) ქვედან იწყებენ. მოქსოვენ, ქუჭნიას ადგამენ ყელზე. ქუსლს ზედთ ყელია. მერე მოთაგლავენ, დუუტიებენ ღაზლას, ყელს – შეგრიხავ და დატიეფ, რომ ფეხზე დეიხვიონ. წინდა თუ გაცთა, მერე ქვეშას გამოქსოვ – იგია ტაბანი. წინდას გარეცხავენ საპნით, ყალიბზე წამოდებენ და გაშრება. რომ გარეცხავ, ცეცხლზენა გახრუკო, ბენვი რომ დუუპანავდეს.. წინდას ქრელს ქსოვდენ. ფერად-ფერადი ძაფებით. ყაფესლებს აკეთებდენ. თვალეები აქ თავისი – წასულ-მოსული. ასტმიღერა, ჩიტითვალა, კატიფეხა, ფარტნება.. არის სამთითაჲ, ოთხ-ხუთთითაჲ ... ათთითაჲ.“

*მთქმელი: ასიე სულეიმანის ასული ჯაბნიძე, 65 წლის.
ქედა, სოფ. ვარჯანისი. ჩაწერილია 1977 წელს.
იხ. ნოღაიდელი, 2017:187*

„წინდის ქსოვას, რომ დავამთავრებდით „გადავთარგლიდით“ და ვუკეთებდით „ქუჭნიას“.

*მთქმელი: მერიემ ცივაძე, შუახევი, სოფელი წყლისაყარი.
იხ. ქარჩილაძე, 1972:14.*

იეგინი (ყოჩალი-წ.წ.) ქალი ათ ადღს მოქსოვს ერთ დღეზე. შალს მერე მოვთე–ლავთ. დულარე წყალში დაასველებთ. ფეხებს ჩბაქსუნებ, ჩაცხვავ. ბევრი თუ თელე, სქელი გახდება. დაახვევ ჯოხზე, ეჩოს ტარზე დაახვევ, გედსლიანქვის-გაუთოვდება, დაწყნარდება. ზედან დულარე წყალს დაასხამ და დატოვებ, დილას გადაკიდავ, გედნურვის, გაშრება, დაჭრი და შეკერავ. მატყლს რომ გაჩეჩავ, დარჩება კვირტლი. დავართავთ და ხოშორ წინდებს მოვქსოვთ. წინდას მოვქსოვთ ქალებით, 5 ქალით დევნებთ წინდის ქსოვას. ჯერ ნამატს ვქსოვთ. ნამატის მერე ვქსოვთ სწორეთ. მერე ფარცხს. ქუსლთან მისლამდე ფარცხია, ქუსლის შემდეგ – ყელი. ყელის ზედან პრუნჭულას გაკეთიფთ და მერე გუდქნით ყელს, გაკეთებთ წინდი ყელს.

წინდა მეექსოვნება: ჩიტითვალაჲ, ფალაყებაჲ, პრუნჭულაჲ, გრეხილაჲ, ჩამწნილი, ღაზლის ქრელი, წკენთიაჲ.... ძაფს იდაყვზე მოახოვდით. შლოა. შევლებევდით. იქნებოდა: იეშლი (მწვანე), კევიფერაჲ, ნარინჯი, ყირმიზი, მორი (ლურჯი), ყვითელი, შავი.

*ფატყუმე ნურის ასული შაინიძე, 70 წლის.
ხულო, სოფ. ნაბლანა. 1970 წ.
იხ. ნოღაიდელი, 2017:175*

„წინდა ძირითადად იქსოვება 5 ჩხირით, ქსოვა იწყება გრამნახევარი ძაფიდან, რომელიც ხმარდება ძირითადი სახის – „მიწის“ გაკეთებას და შემდეგ კი ფერადი ძაფებით ახდენენ „ამჭრელებას“. როცა საჭიროა ორნამენტის გაკეთება ძირითადი ძაფის თვალში გამოისკვნება ფერადი ძაფი, ძირითად ძაფე უნდა გადმოედოს ფერადი ძაფი, რომლის ძირშიაც, ე.ი. ჩავარდნილი თვალის ძირში გამოისკვნება ფერადი ძაფი. ეს ხდება იმის მიხედვით, თუ რა ფორმისა და სიგრძის უნდა იყოს ორნამენტი.“

იხ. ქარჩილაძე, 1972:12

წინდას, პაიჭებს, საცვეთებს, ძირითადად, სამწვერი ძაფით ქსოვენ, წინდა ორწვერი ძაფითაც იქსოვება. ასეთი წინდა უფრო ღამაზი და რბილია, მაგრამ დიდხანს „არ ძლებს, მალე ცთება, ყლტება“. სამწვერი ძაფით მოქსოვილი წინდა ხოშორია და გამძლე. სამი ხერთალი ნართიდან წყვილი წინდა მოიქსოვება.

იხ. ნოღაიდელი: 2017:30

„წინდაზე ნახიშლები ვიცოდით: გრეხილი, კაფესი, ნამწენა. ორს შიან მოქსოვ, ორს – გარეთ, ქუჭნია გაკეთდება. მერე ერთ თვალს გამეიდებ, მეორეს გადმუაცვამ და მოთაგლავ.“

*მთქმელი: ჰიდაეთ ხასანის ას. თურმანიძე-ფარტენაძისა. 65 წლის.
ხელვაჩაური, სოფ. ხეყრუ. ჩაწერილია 1980 წელს.
იხ. ნოღაიდელი, 2017:195*

გაყალიბვა – გახრუკვის შემდეგ, სათანადო ფორმის მიცემის მიზნით ახალმოქსოვილი და გარეცხილი წინდის სპეციალურ ყალიბზე ჩამოცმა. „წინდას გავრეცხავთ, გავხრუკავთ, გავყალიბავთ და ისე გავაშრობთ“.
იხ. ნოღაიდელი, 2017:97

სხვადასხვა ზომის წინდის ყალიბი. სოფ. უჩხო (ხულო). მფლობელი: როენა დეკანაძე.
Different sock molds.
The village. Uchkho (Khulo).
Owner: Roena Dekanadze.

სიმბოლურია, რომ აჭარაში პატარძალს პირველ საქმედ უკვე „დანყებულ წინდას“ მისცემდნენ მოსაქსოვად (ჭ. ვარშალომიძე, 86, 38) პატარძალს კი მზითევში, წესისამებრ, 50 წყვილზე მეტი წინდა მაინც უნდა ჰქონოდა საჩუქრად საქმროს ახლობლებისათვის. „სანეფო წინდა“ (სასიძოსათვის მისართმევი წინდა) კი სპეციალურად იქსოვებოდა საქსოვი მასალის, ფერებისა და ორნამენტების – სახეების განსაკუთრებული შერჩევითა და დიდი ოსტატობით.

იხ. ნოლაიდელი: 2017:11

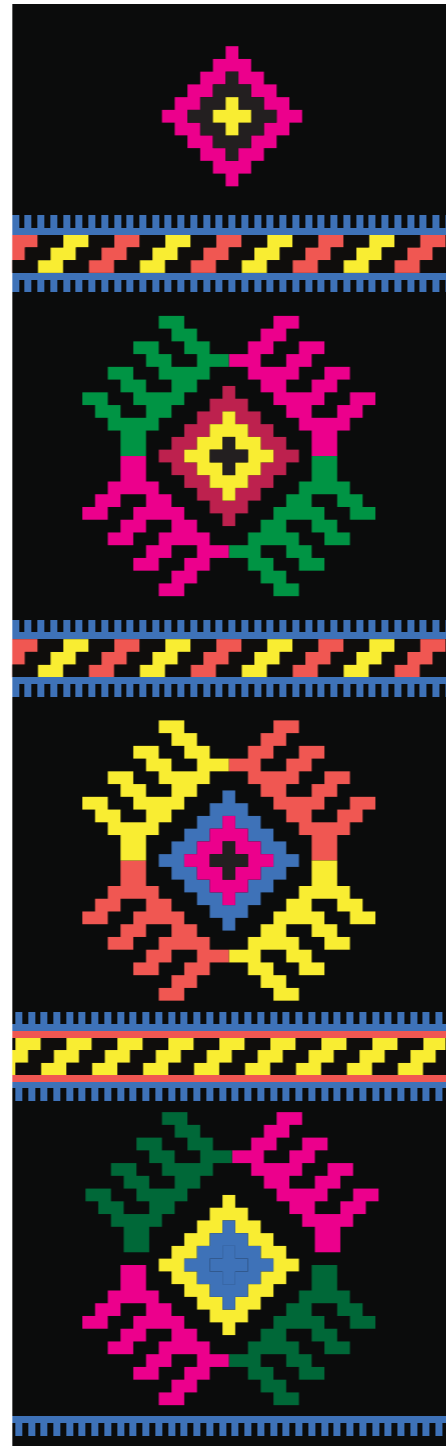

208

209

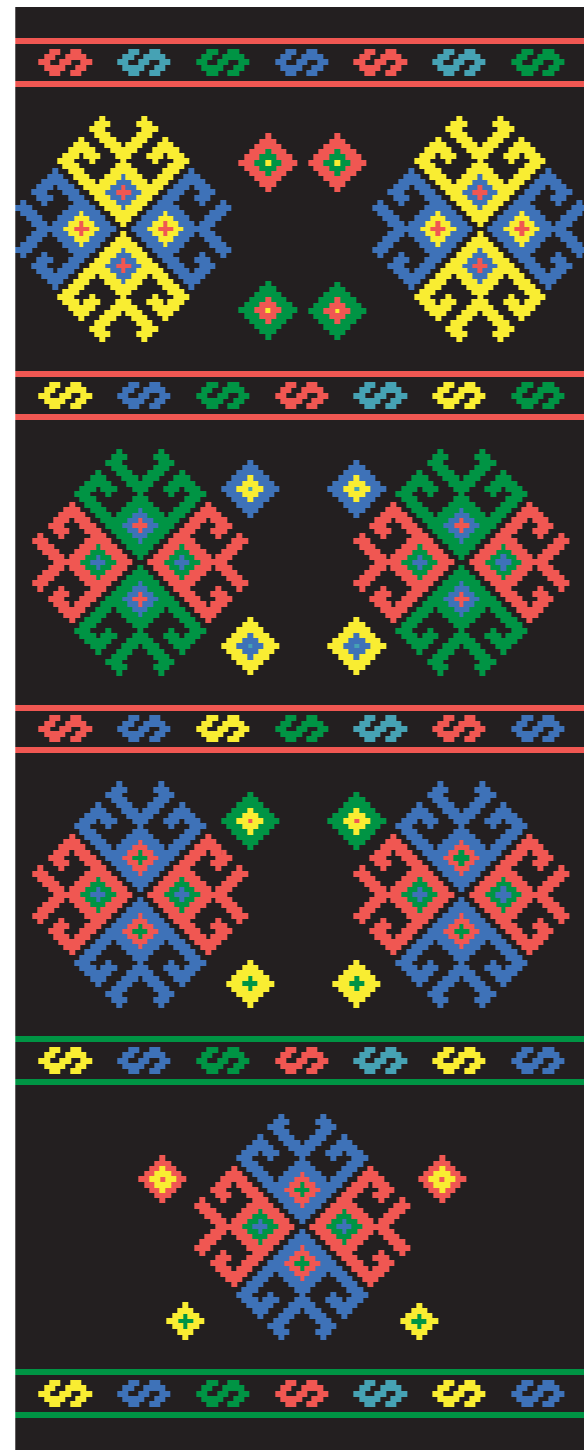

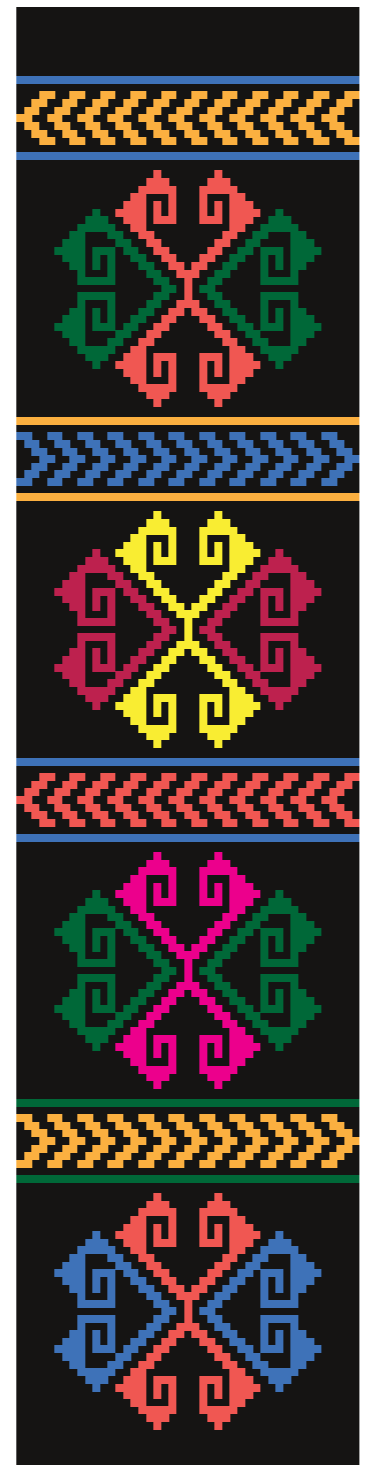
216

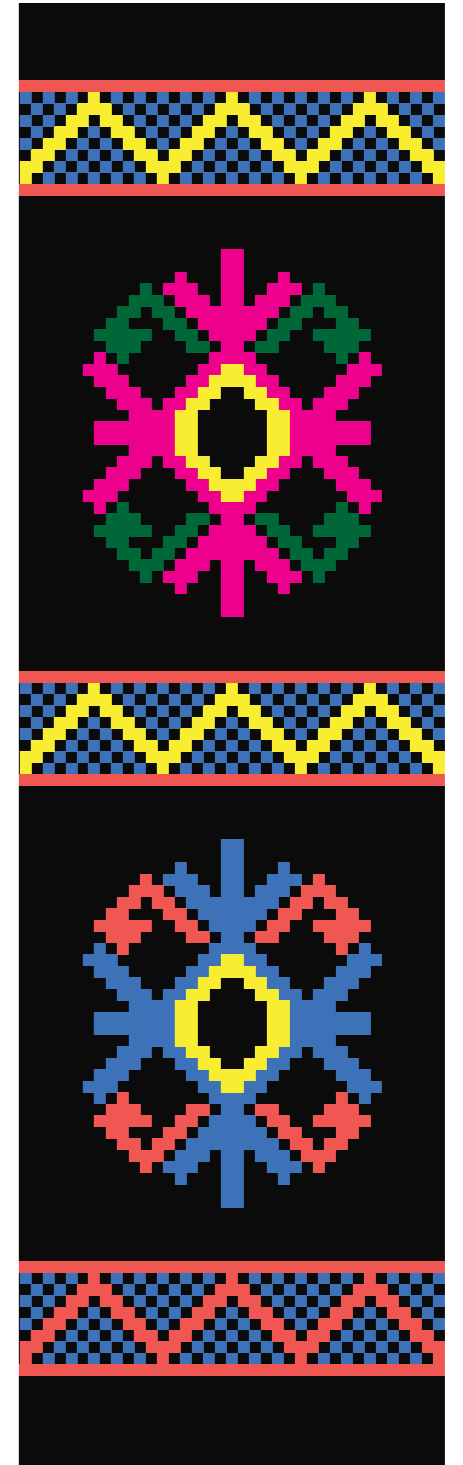
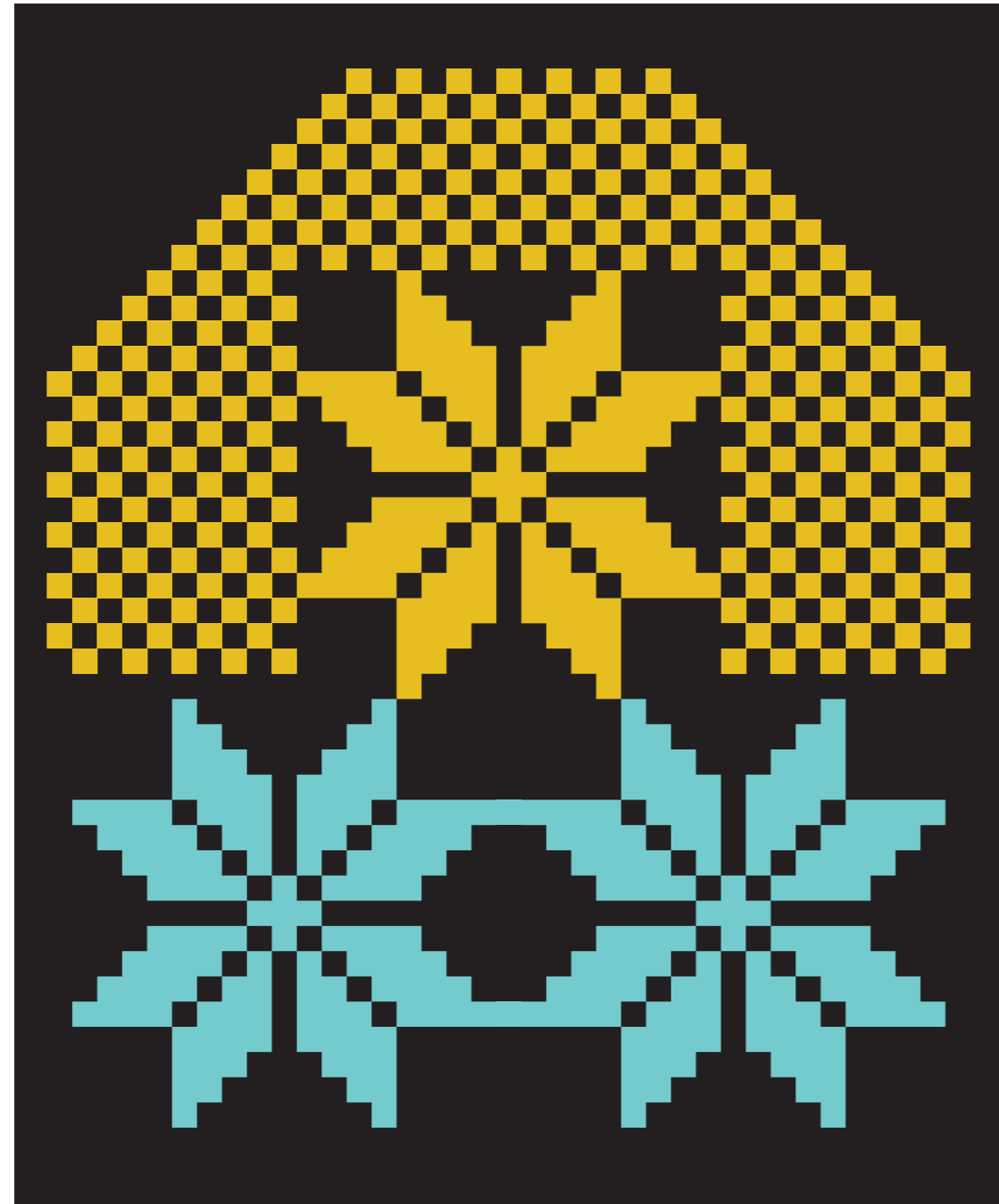

217

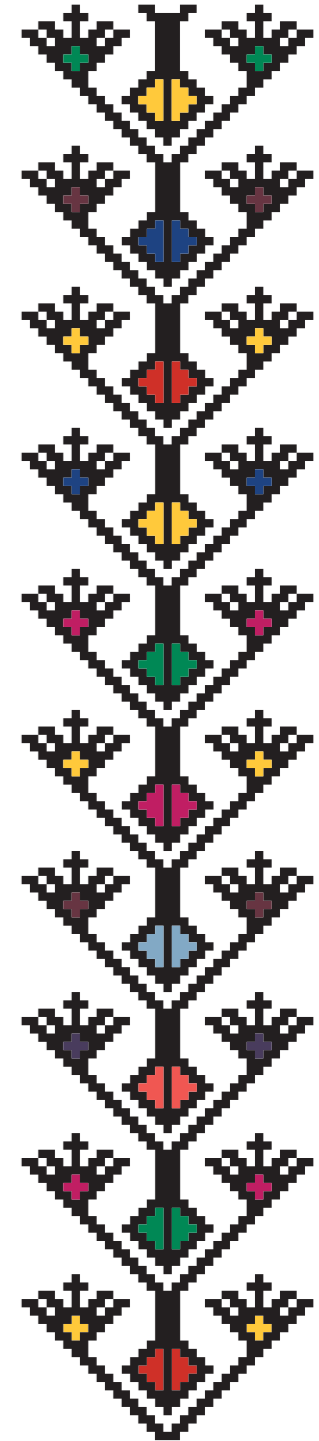

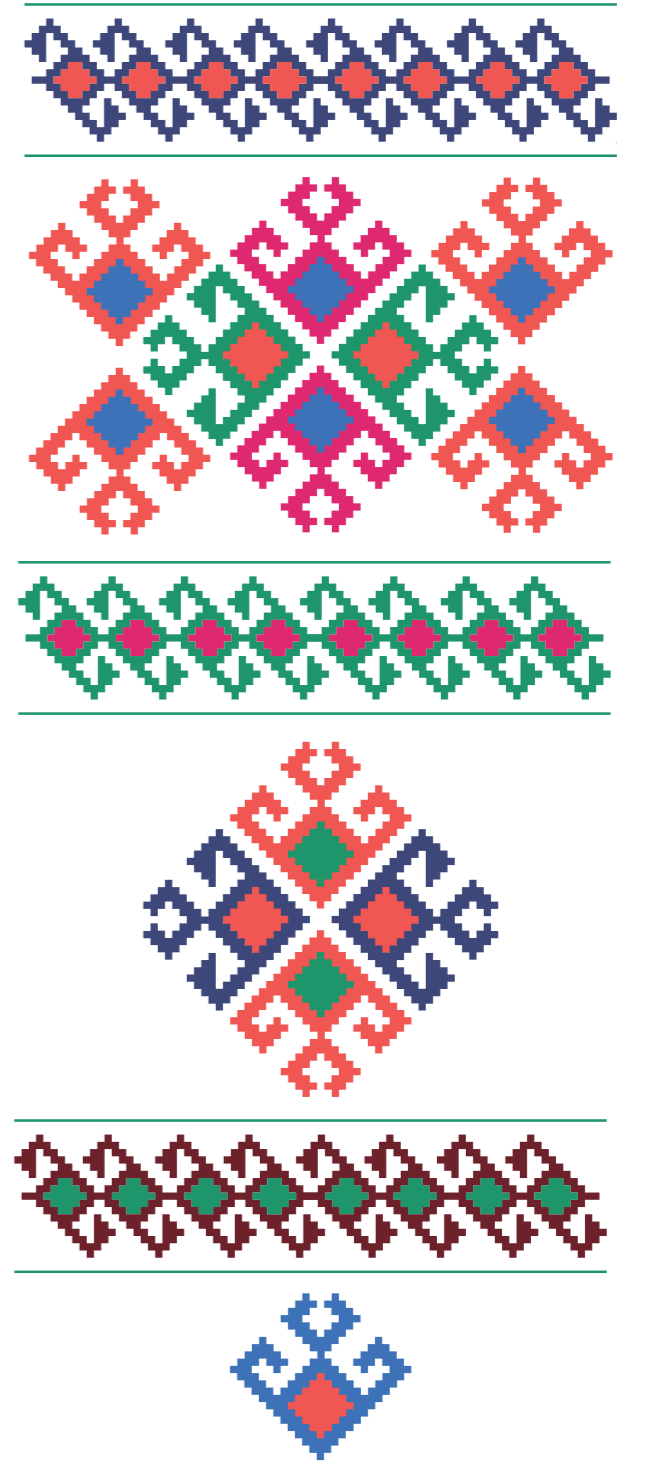
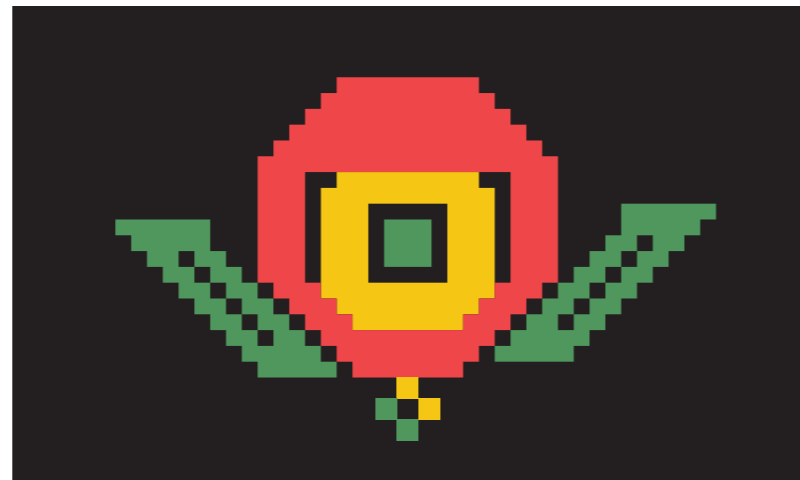
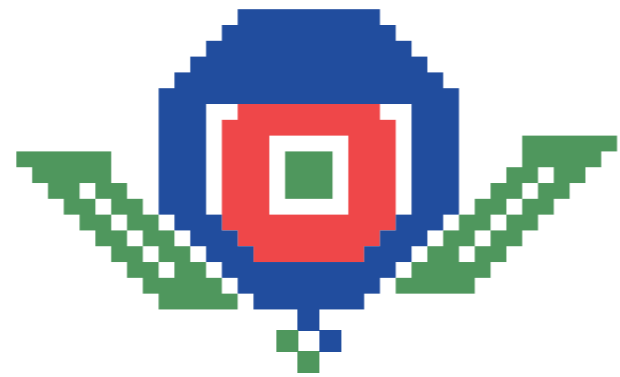
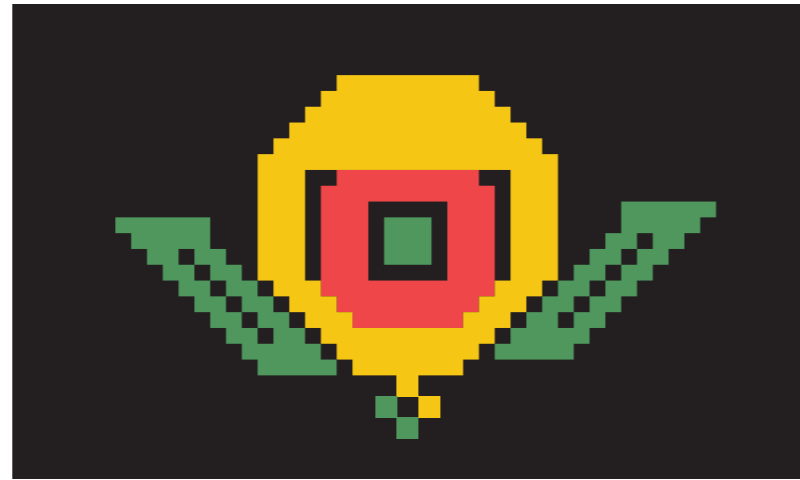

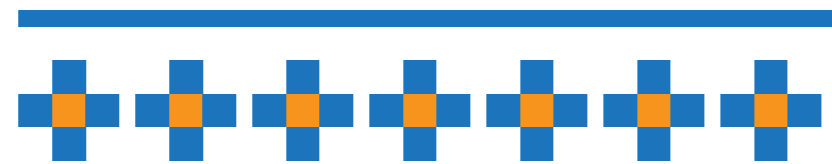

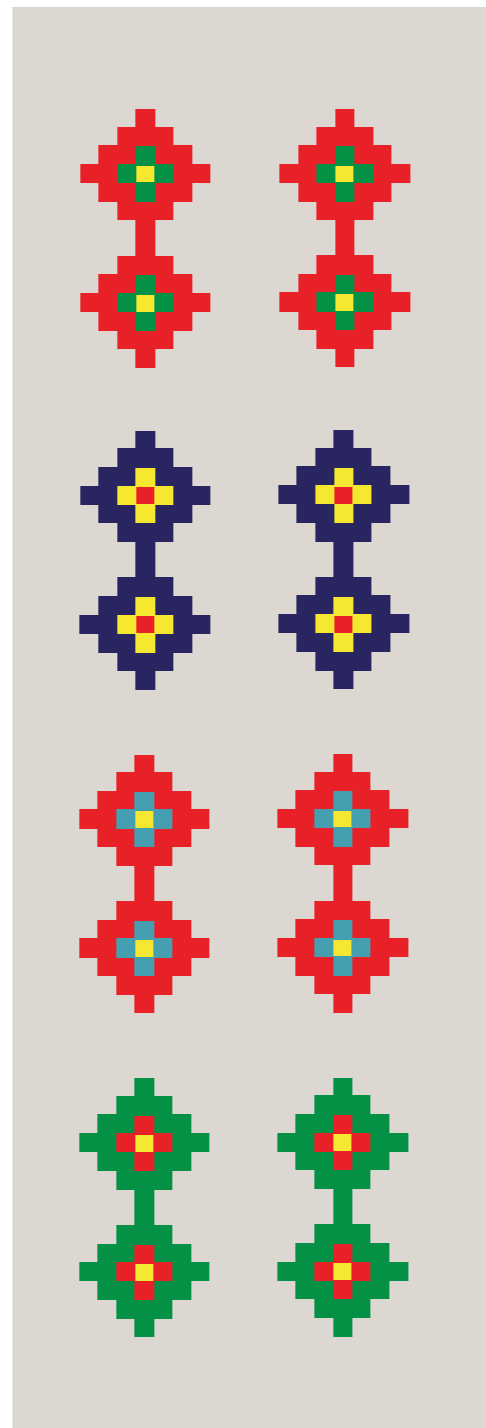

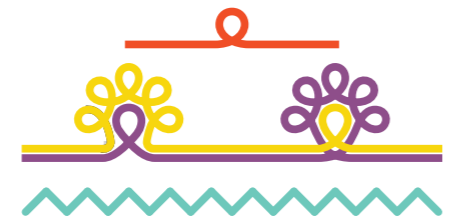
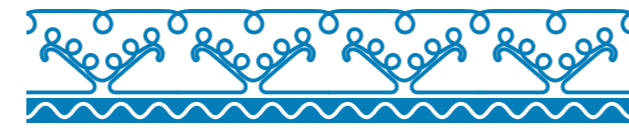
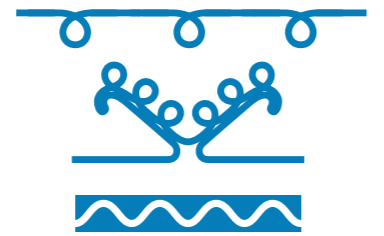
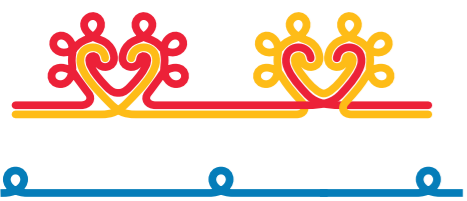
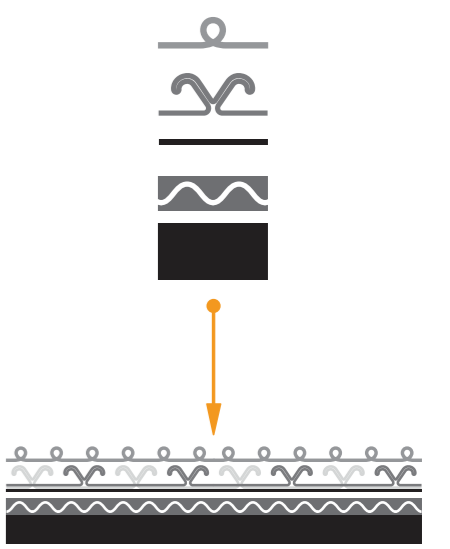
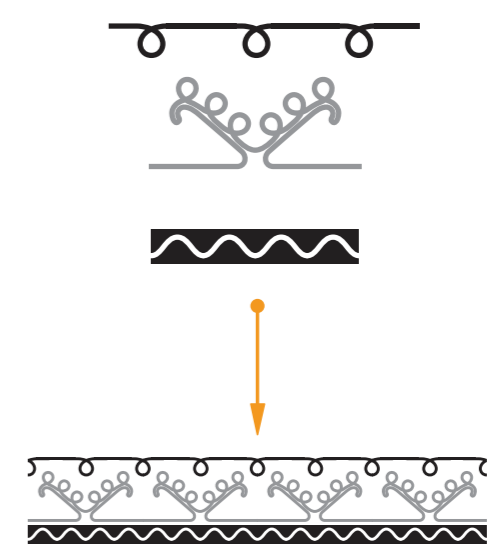
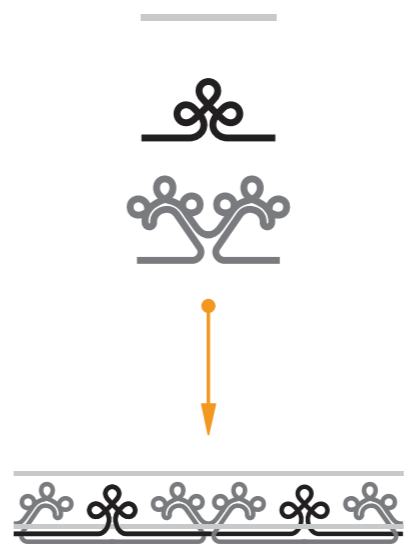
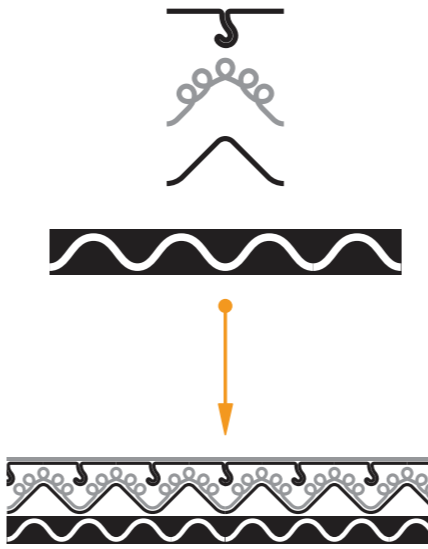
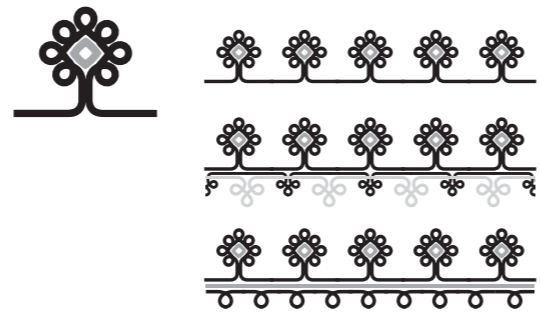
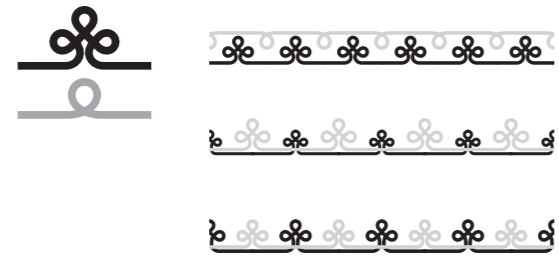
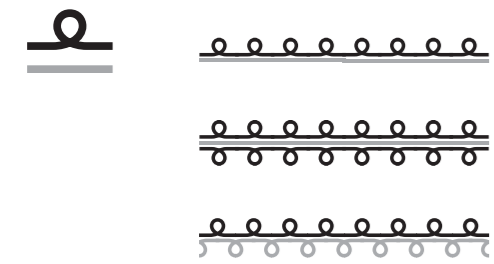

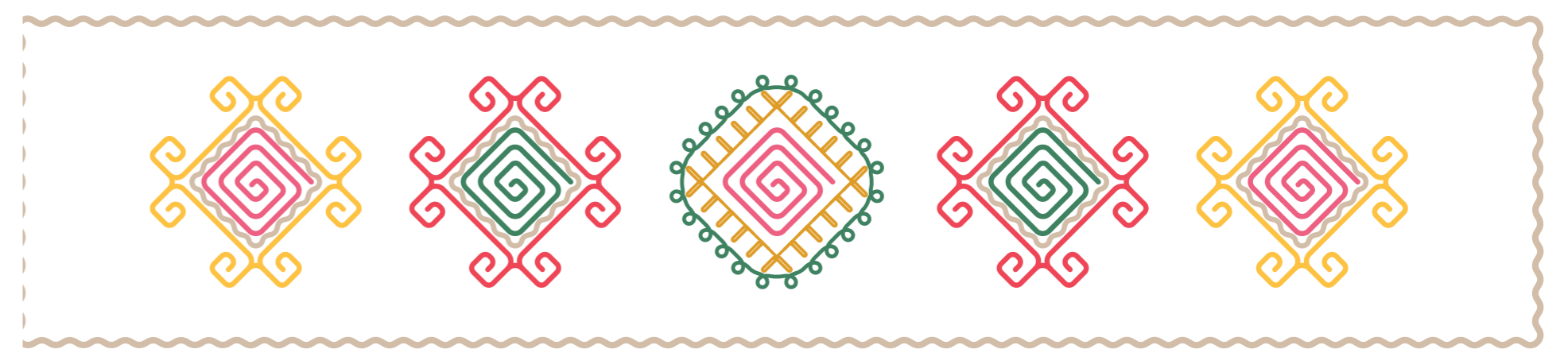
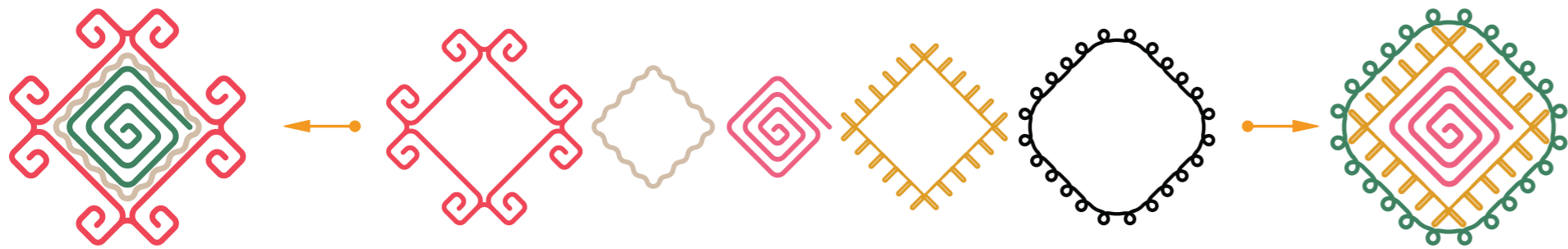
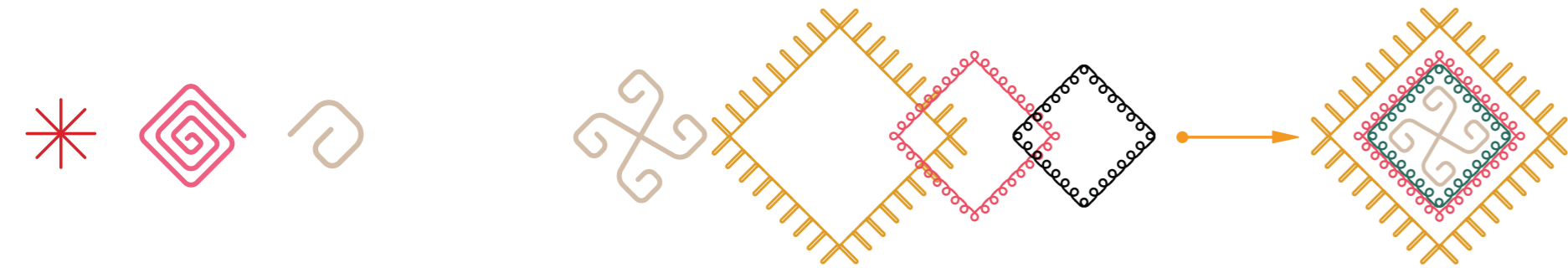
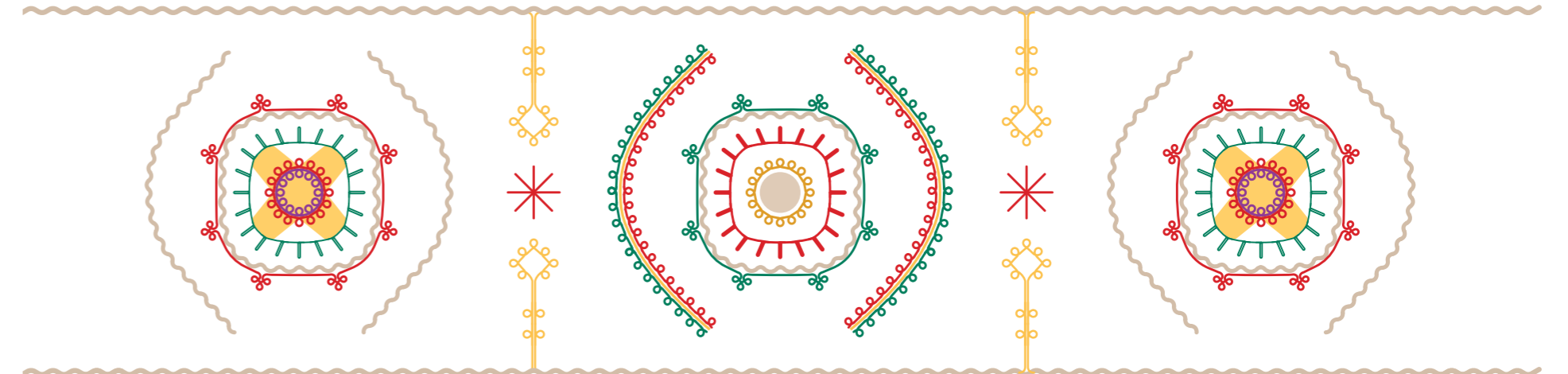
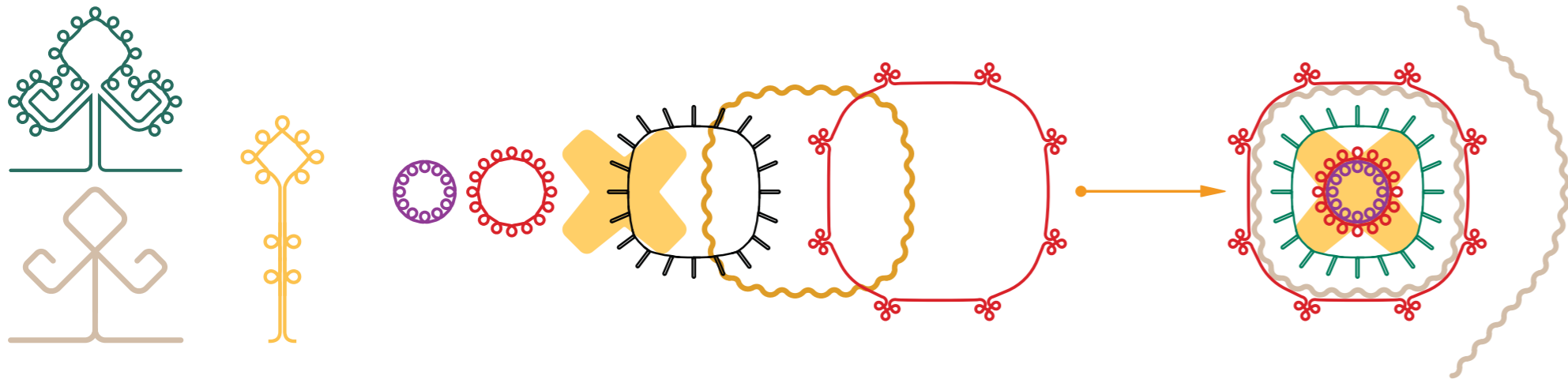

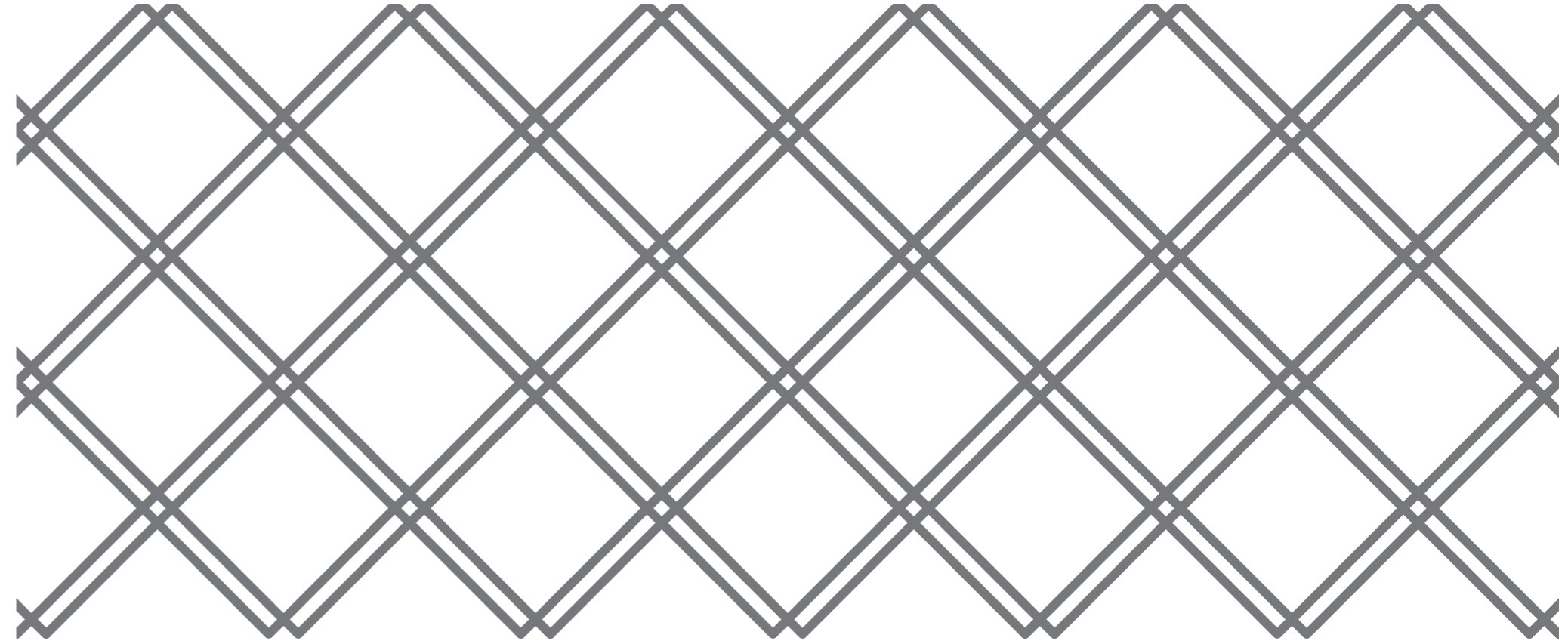
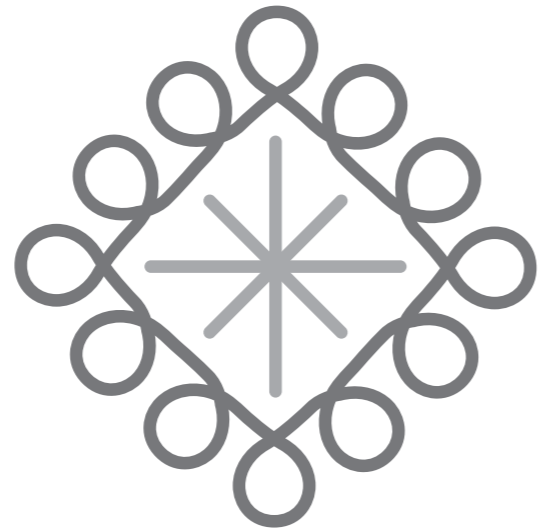
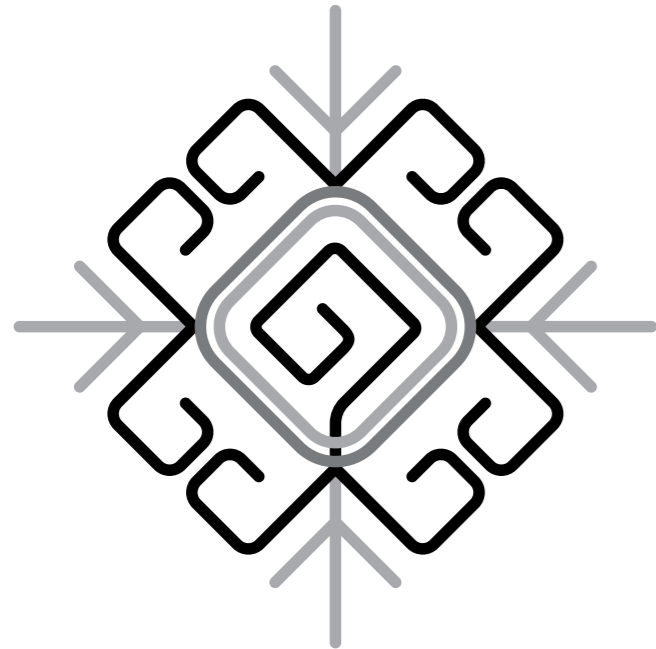
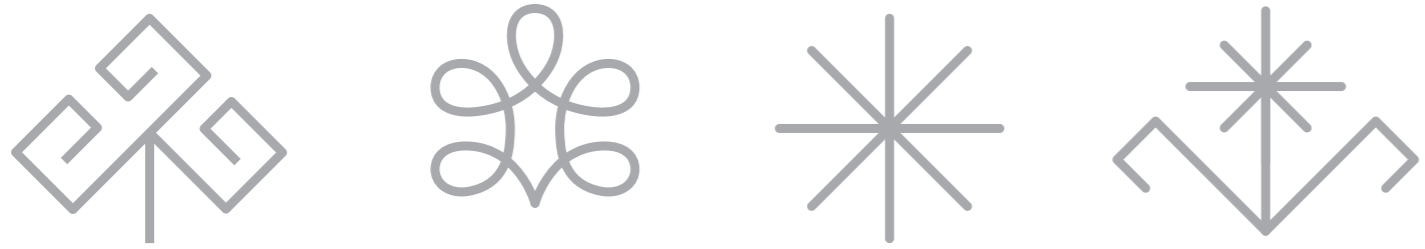
**ორნამენტები და
ორნამენტების
დეტალები**

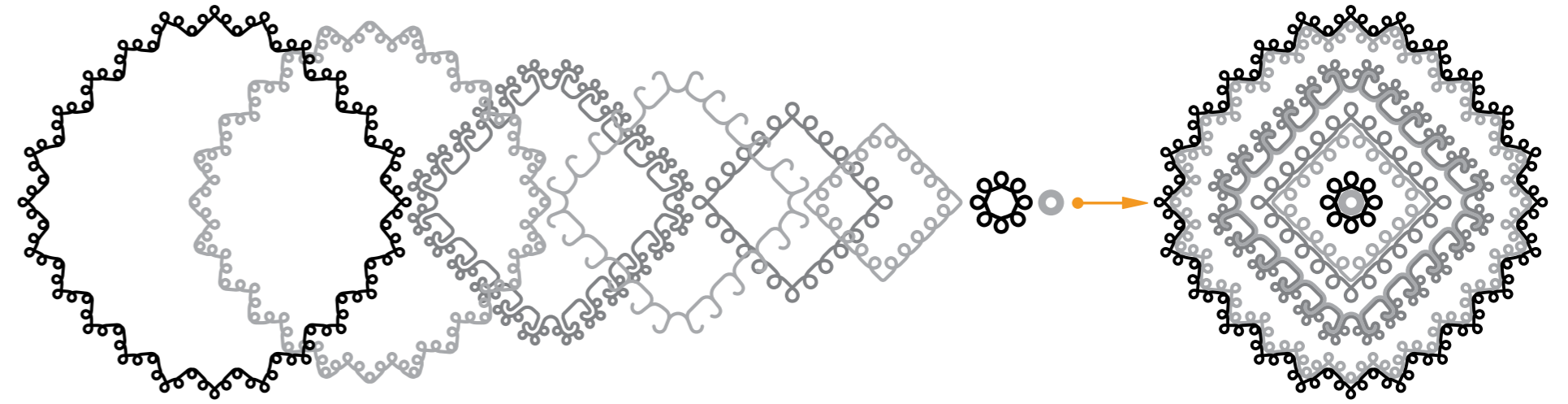
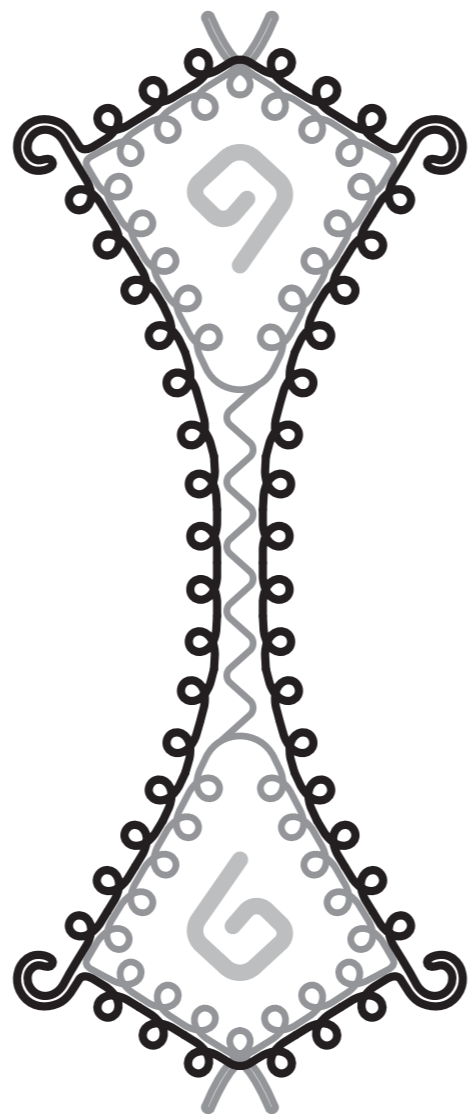
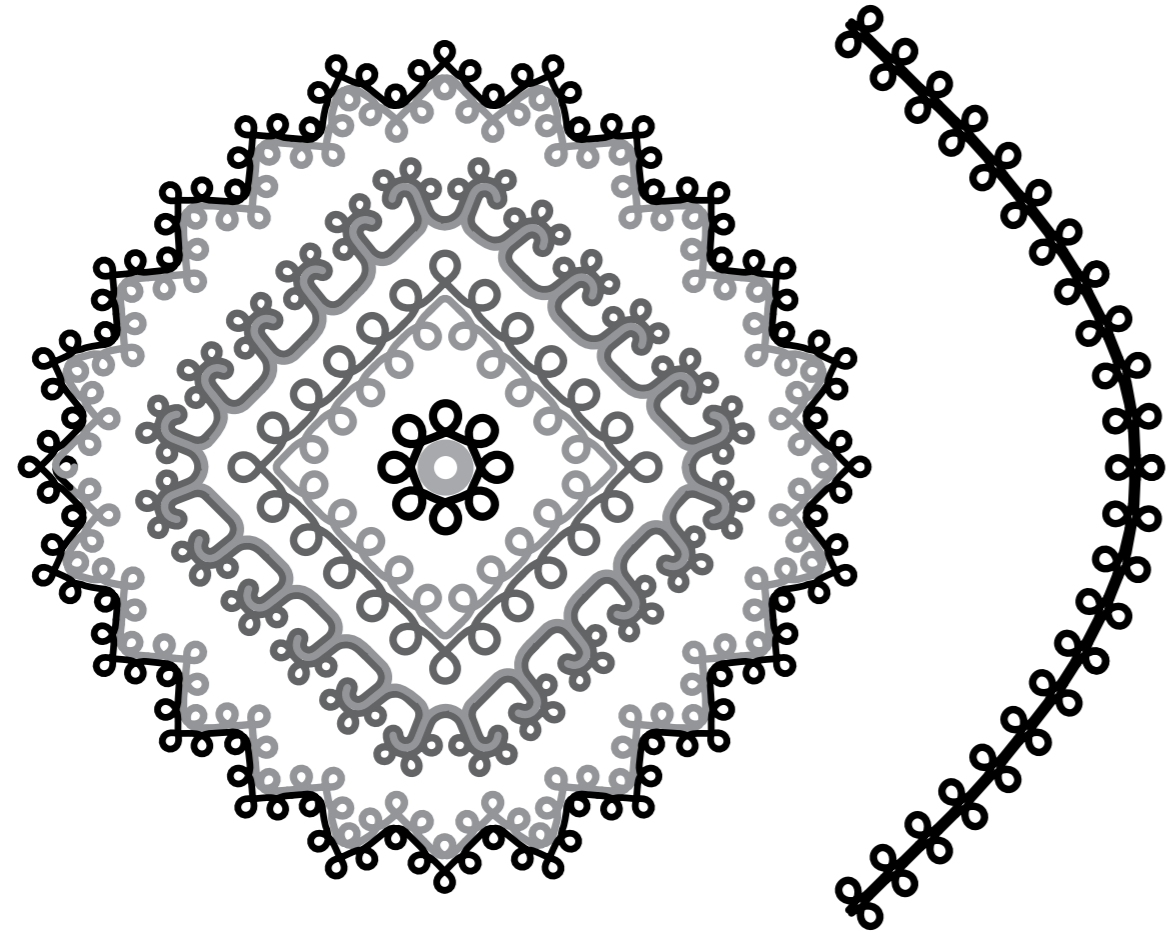
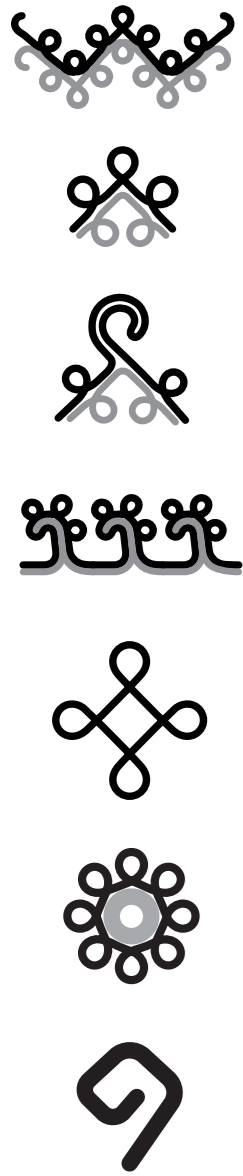
**ORNAMENTS
AND ORNAMENT
DETAILS** >

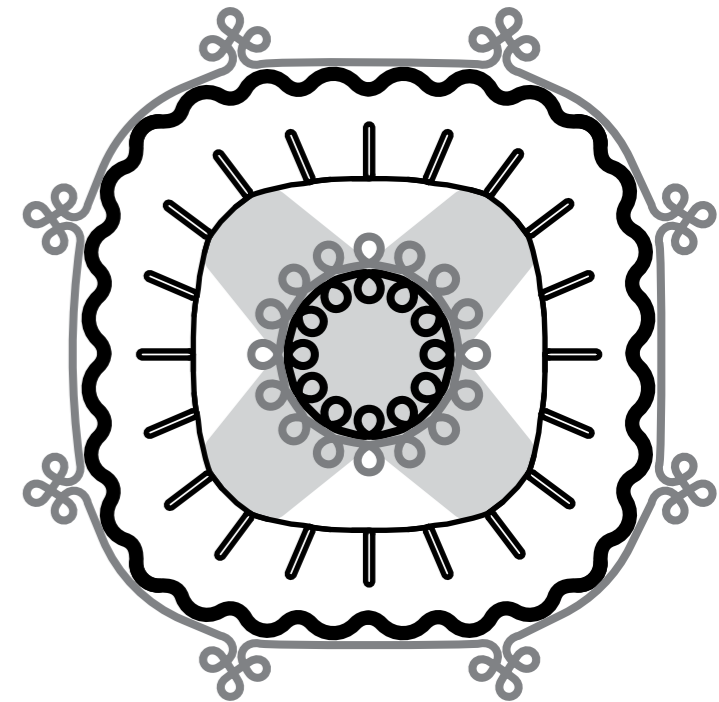
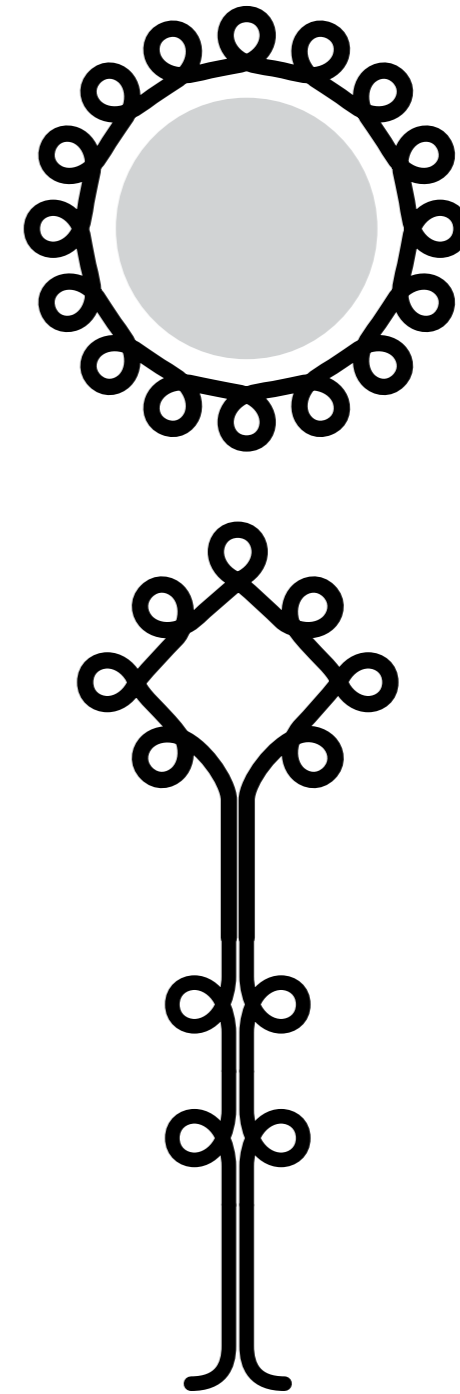
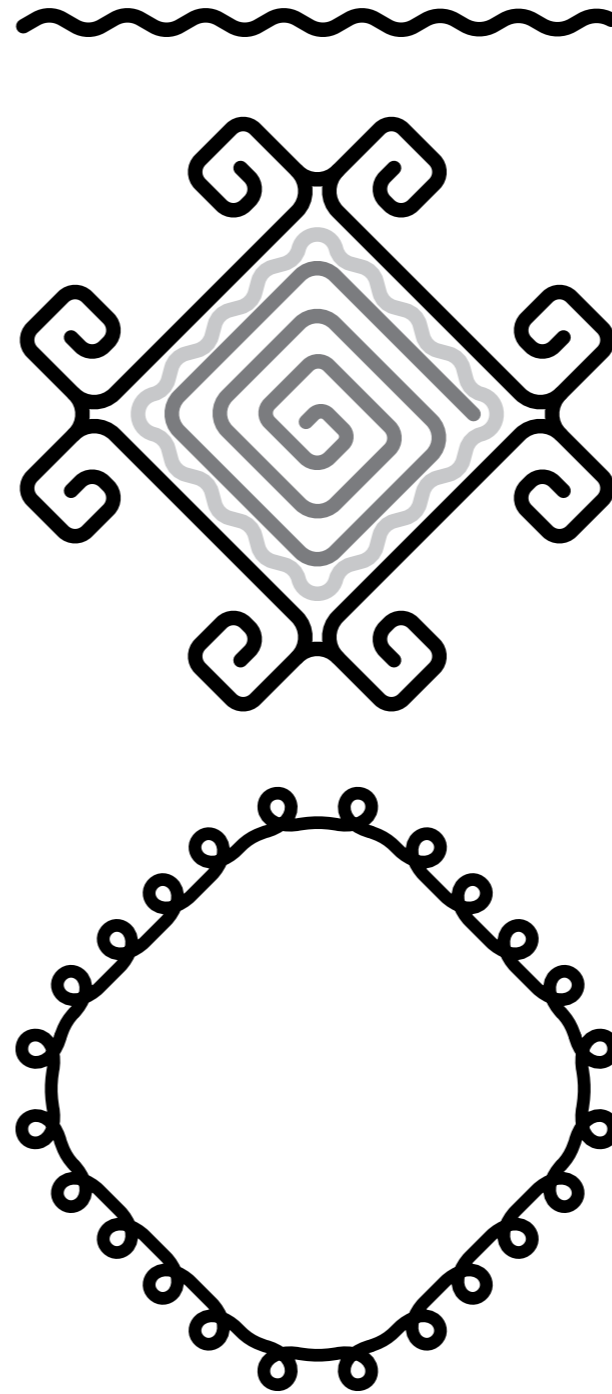
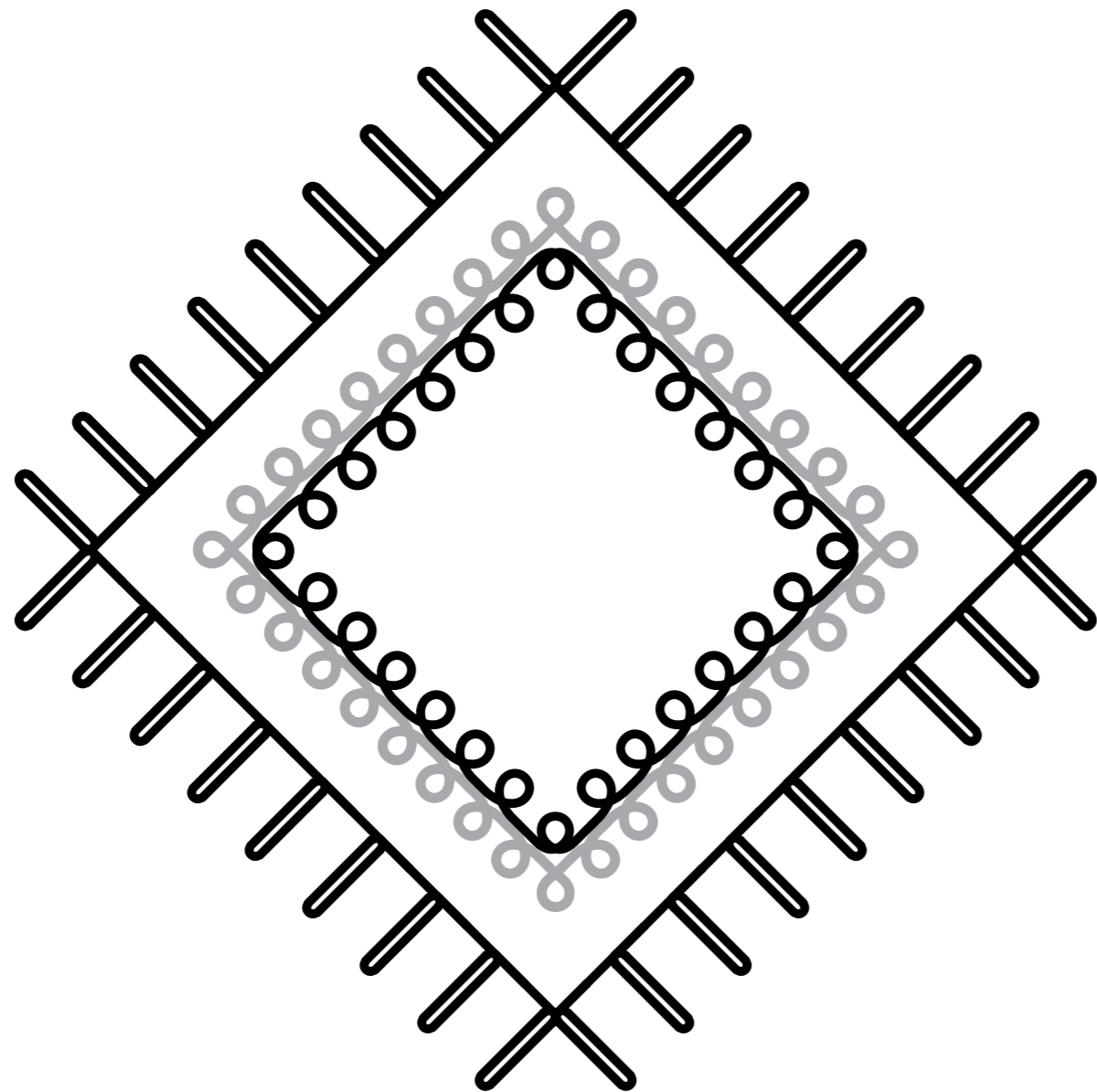
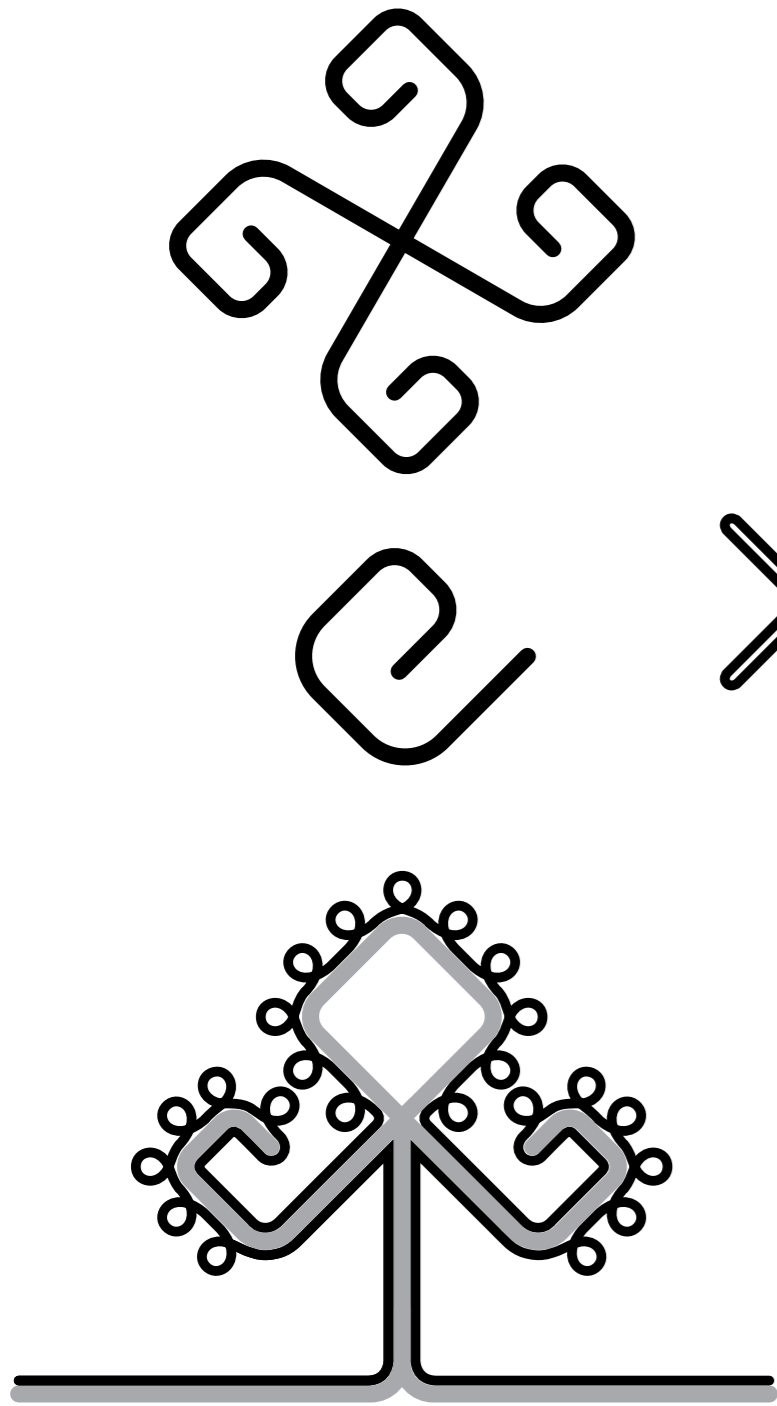
ORNAMENTS FROM EMBROIDERY
 ორნამენტები ნაქარგობიდან

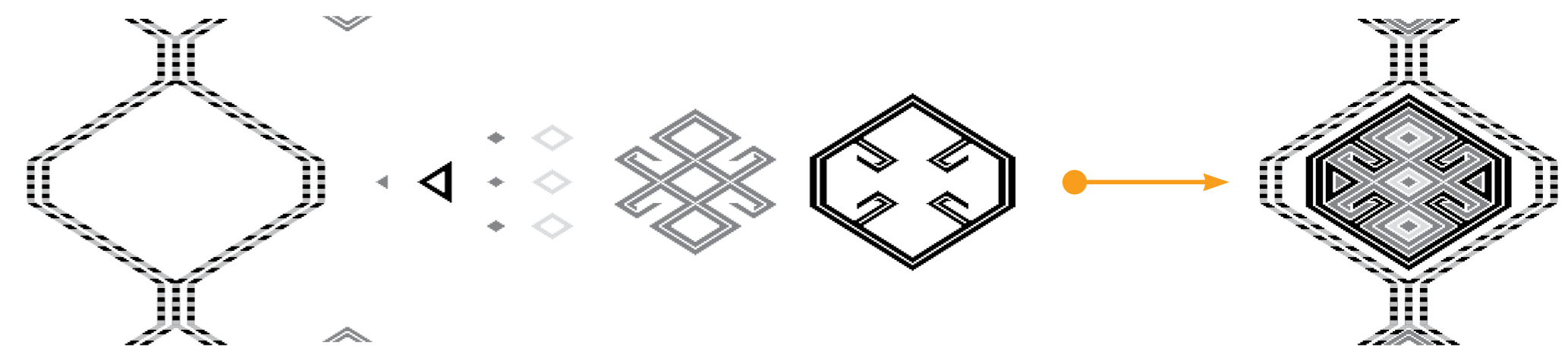
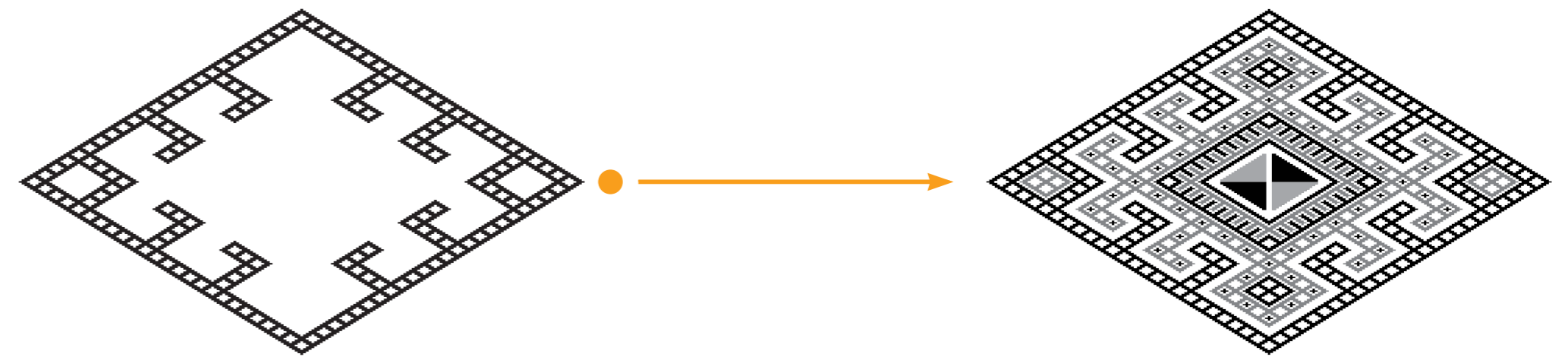
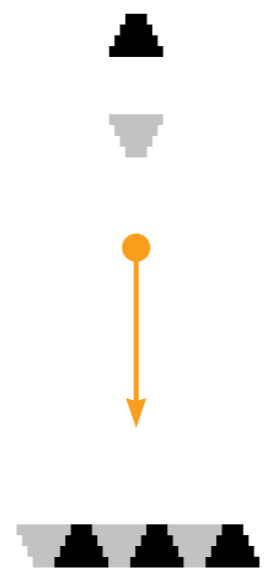
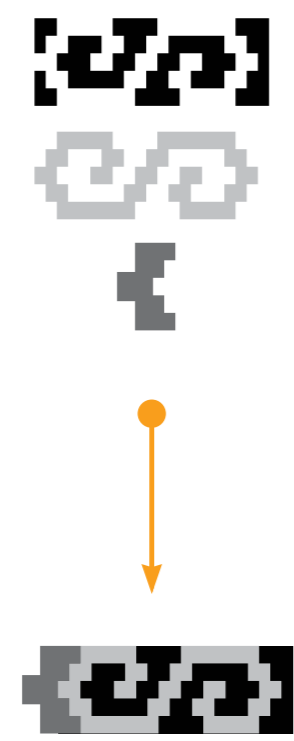
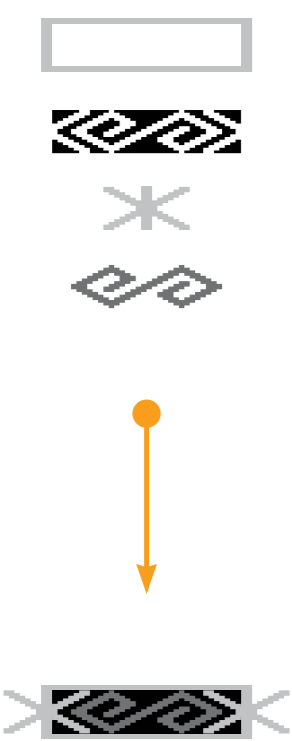
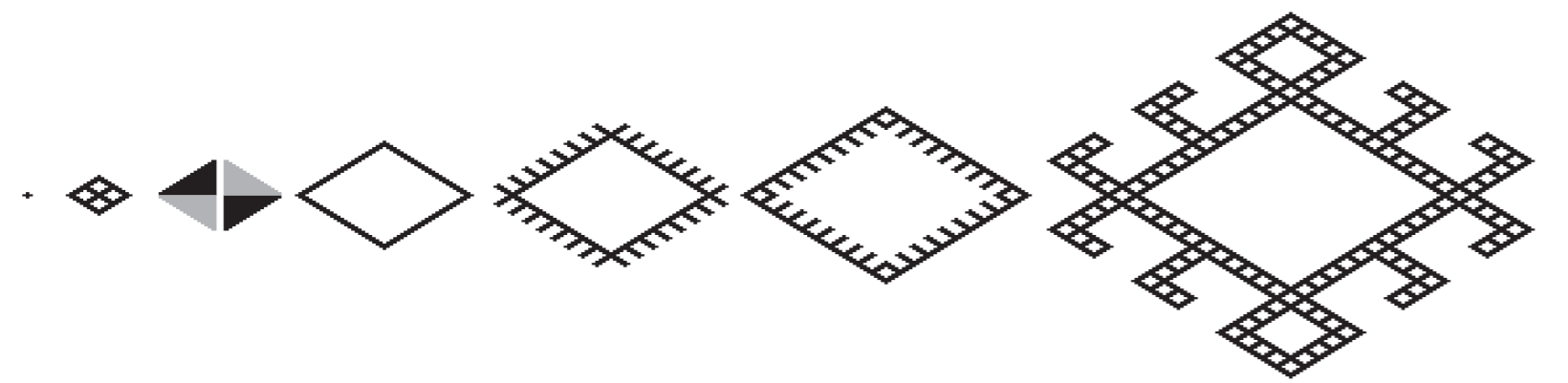

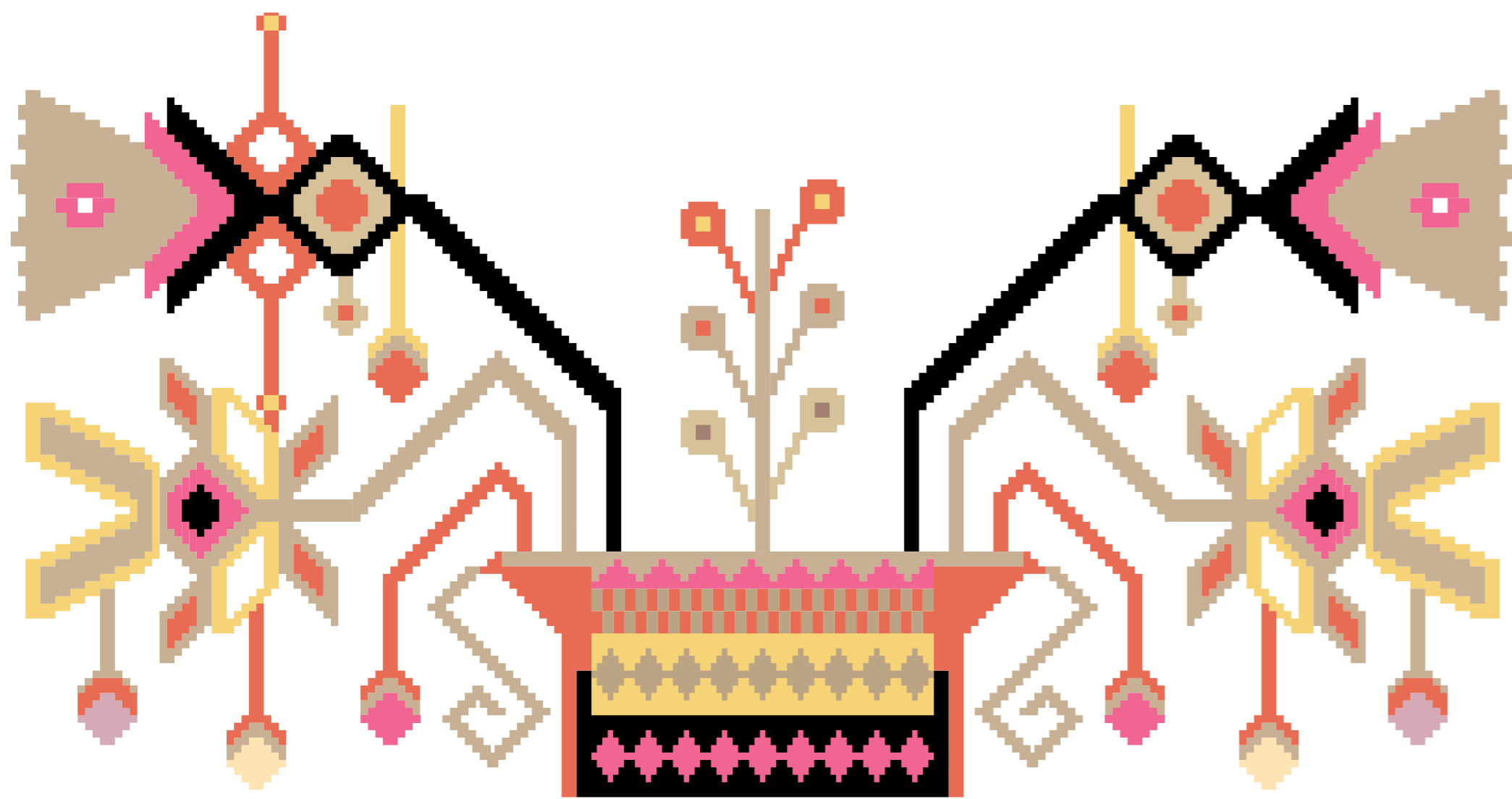

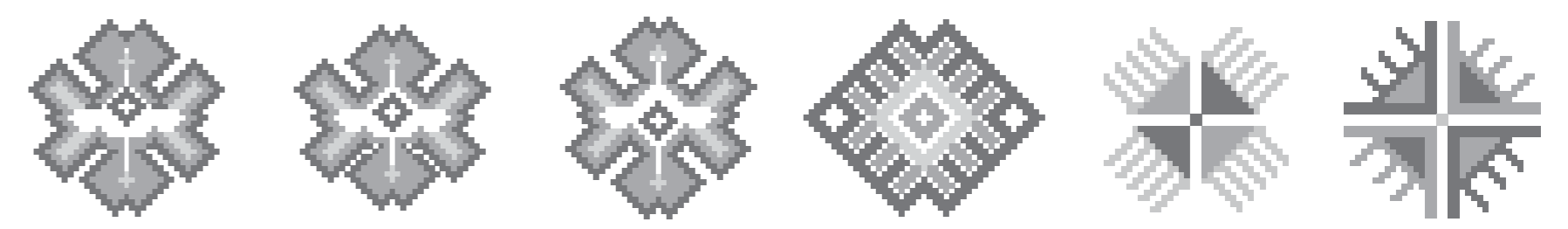
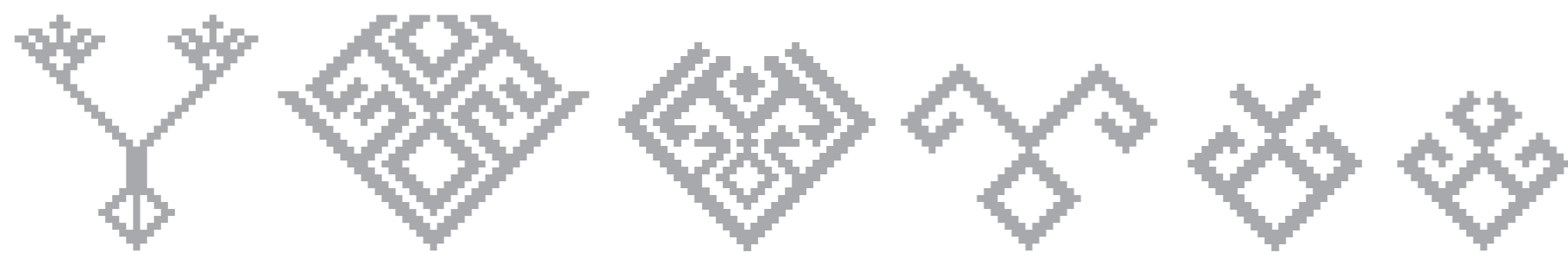

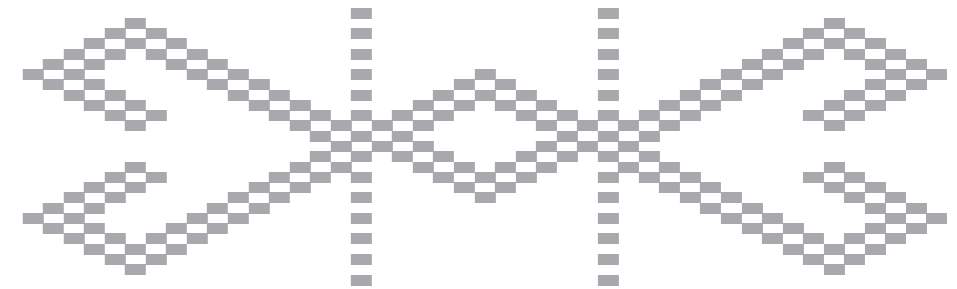
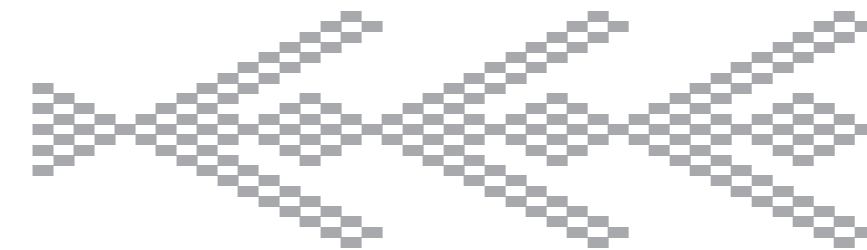
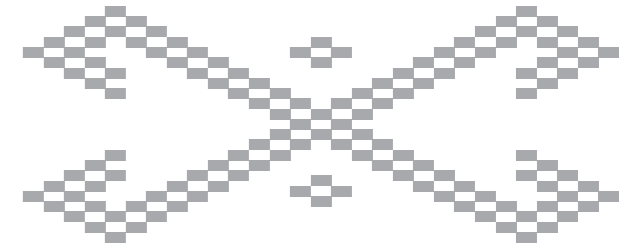
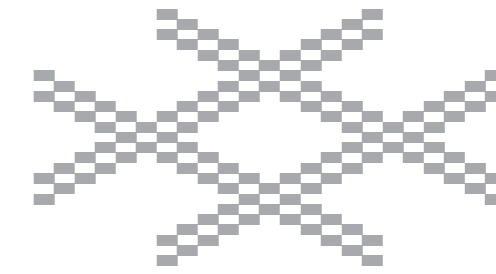
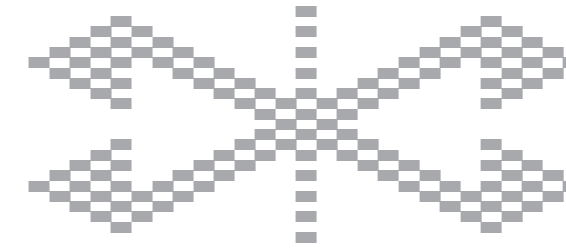
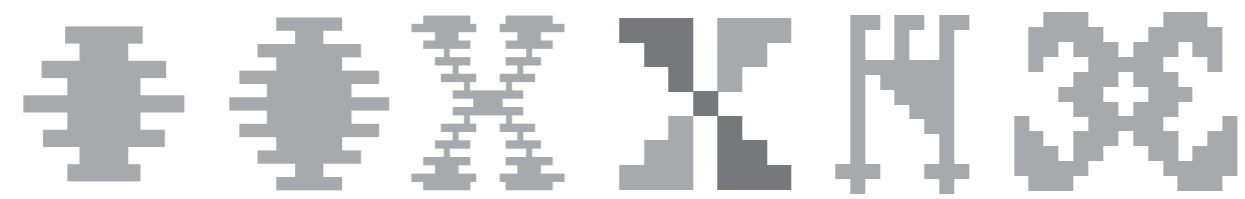
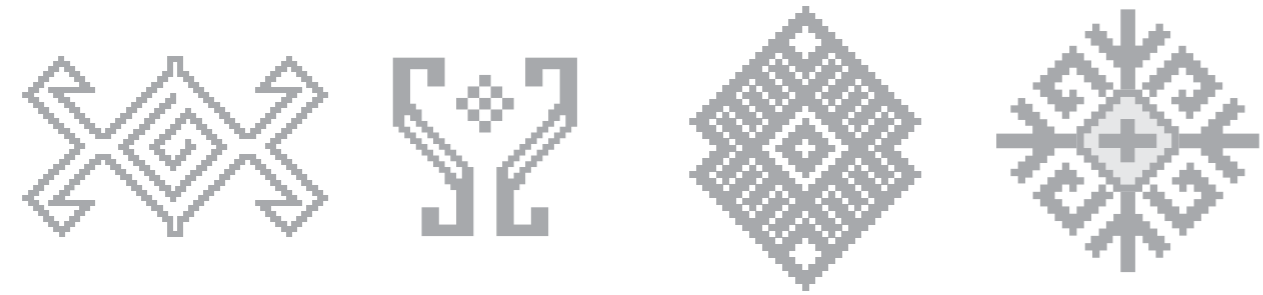
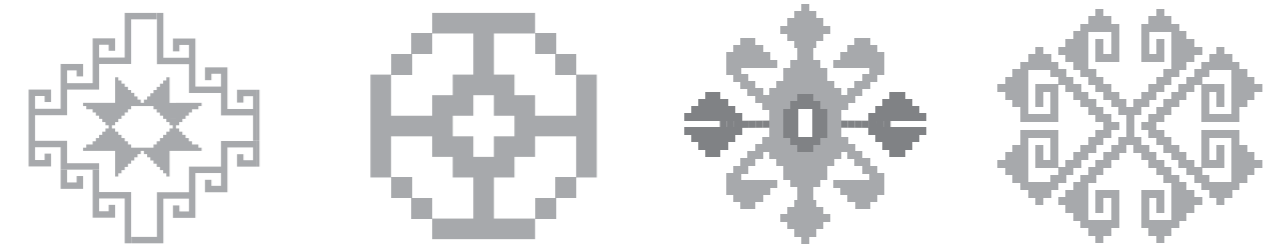

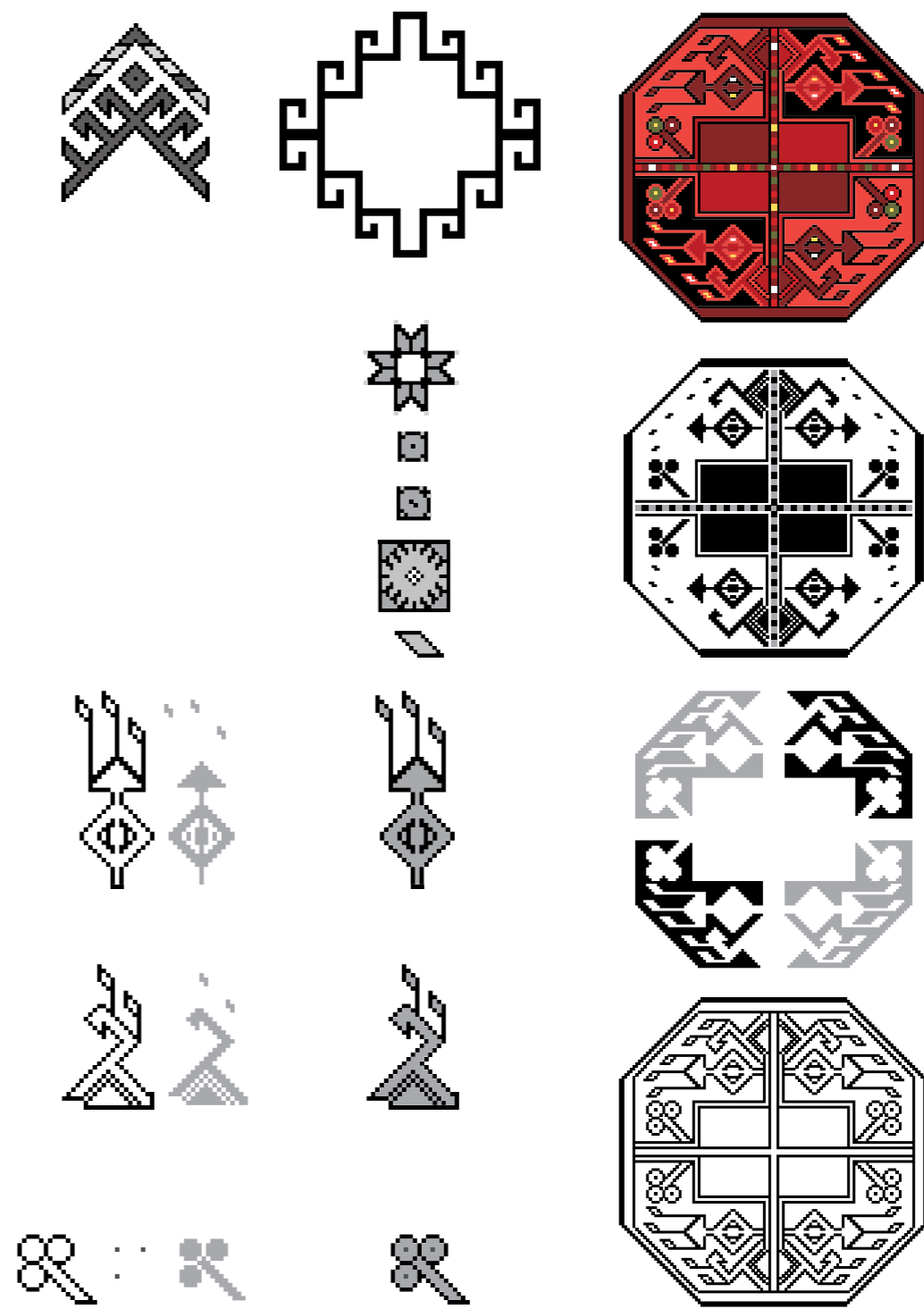
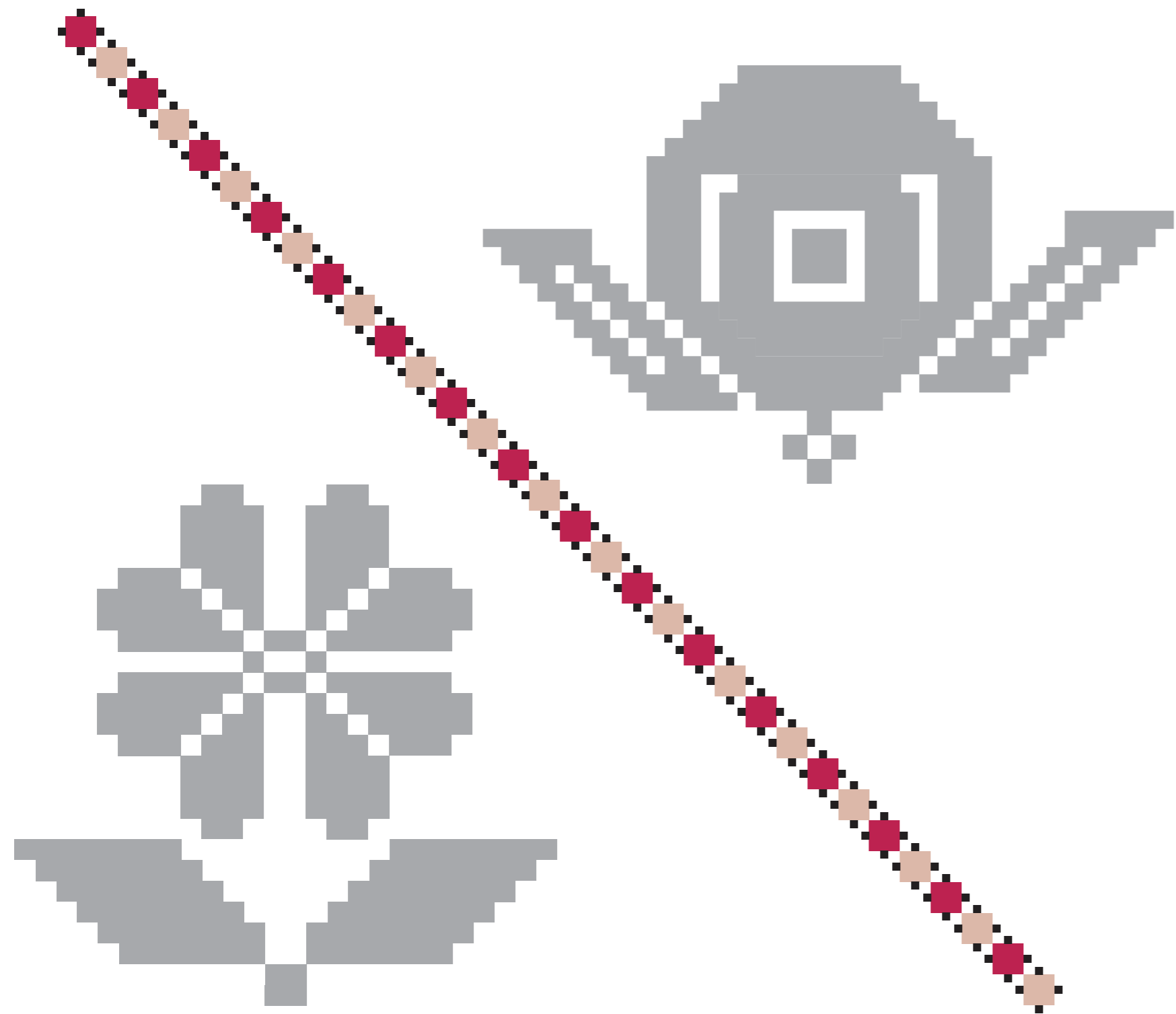
ორნამენტები აკლიკაციისა და ნაქარგობის
 კომბინაციით შესრულებული ქსოვილებიდან
 ORNAMENTS FROM WICKER, STICK AND KAISNAGHI WOVEN

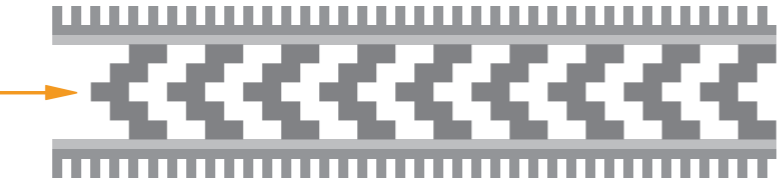
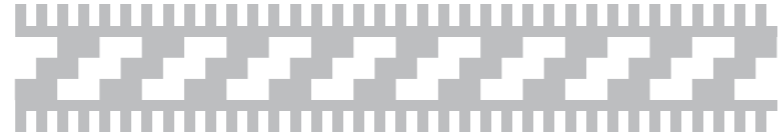
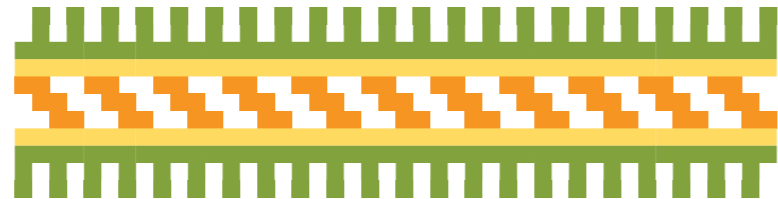
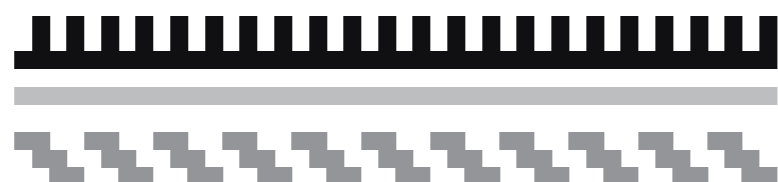
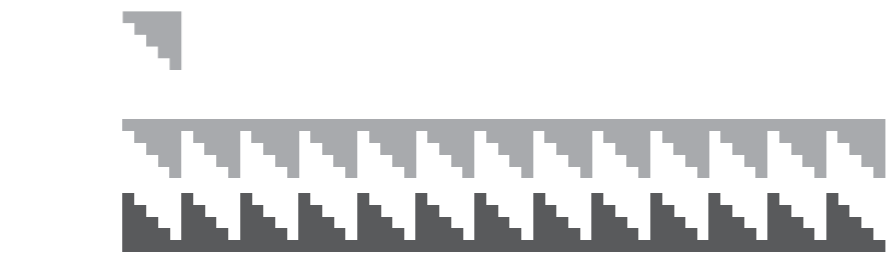
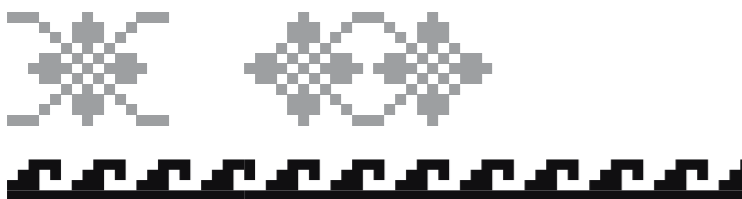
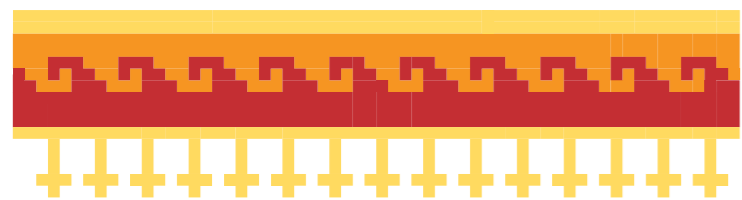
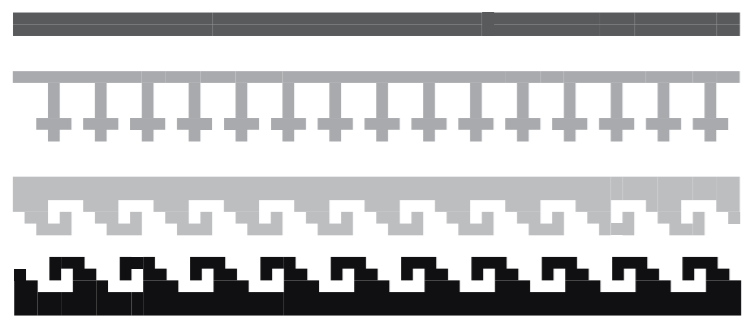

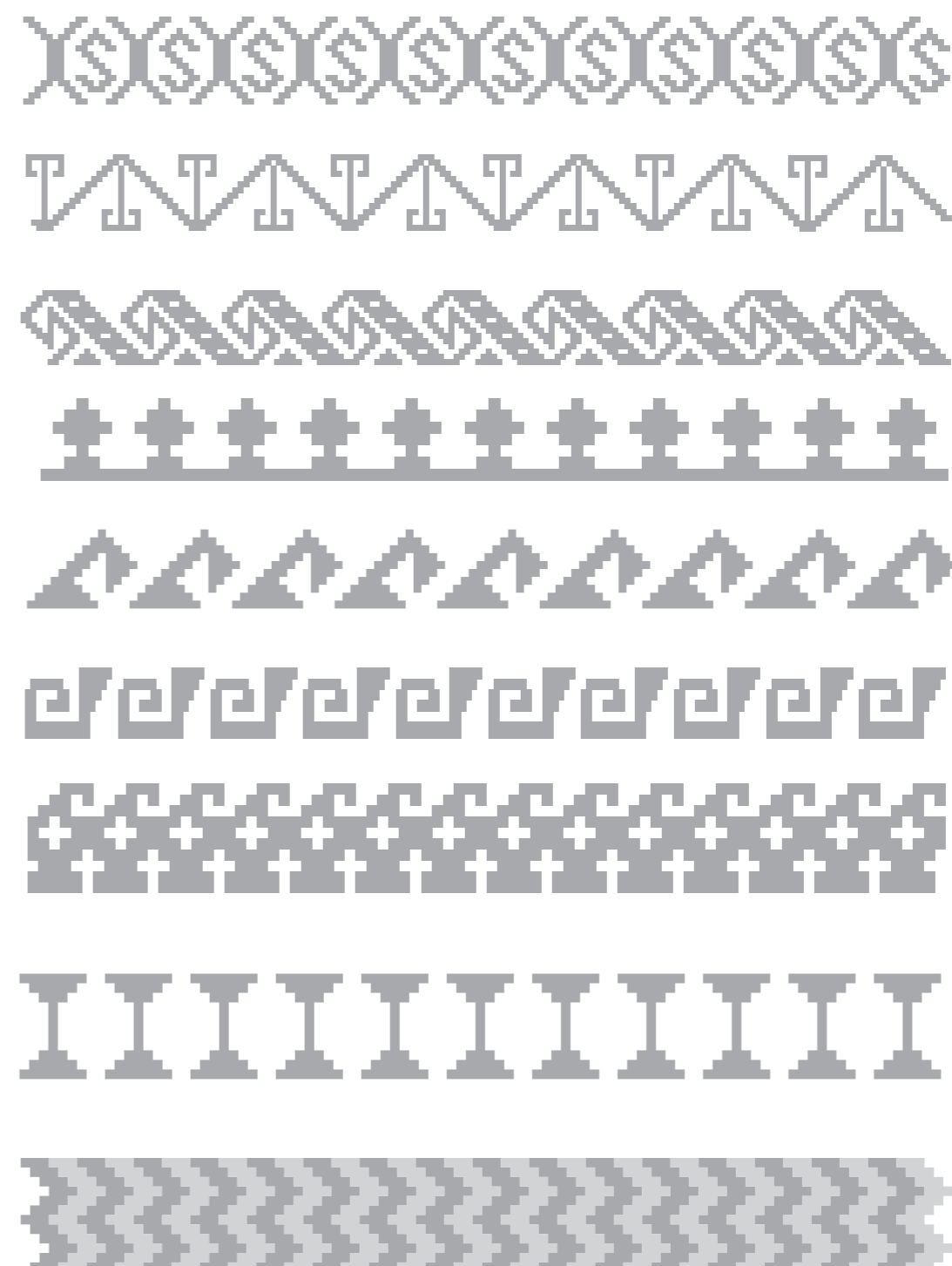
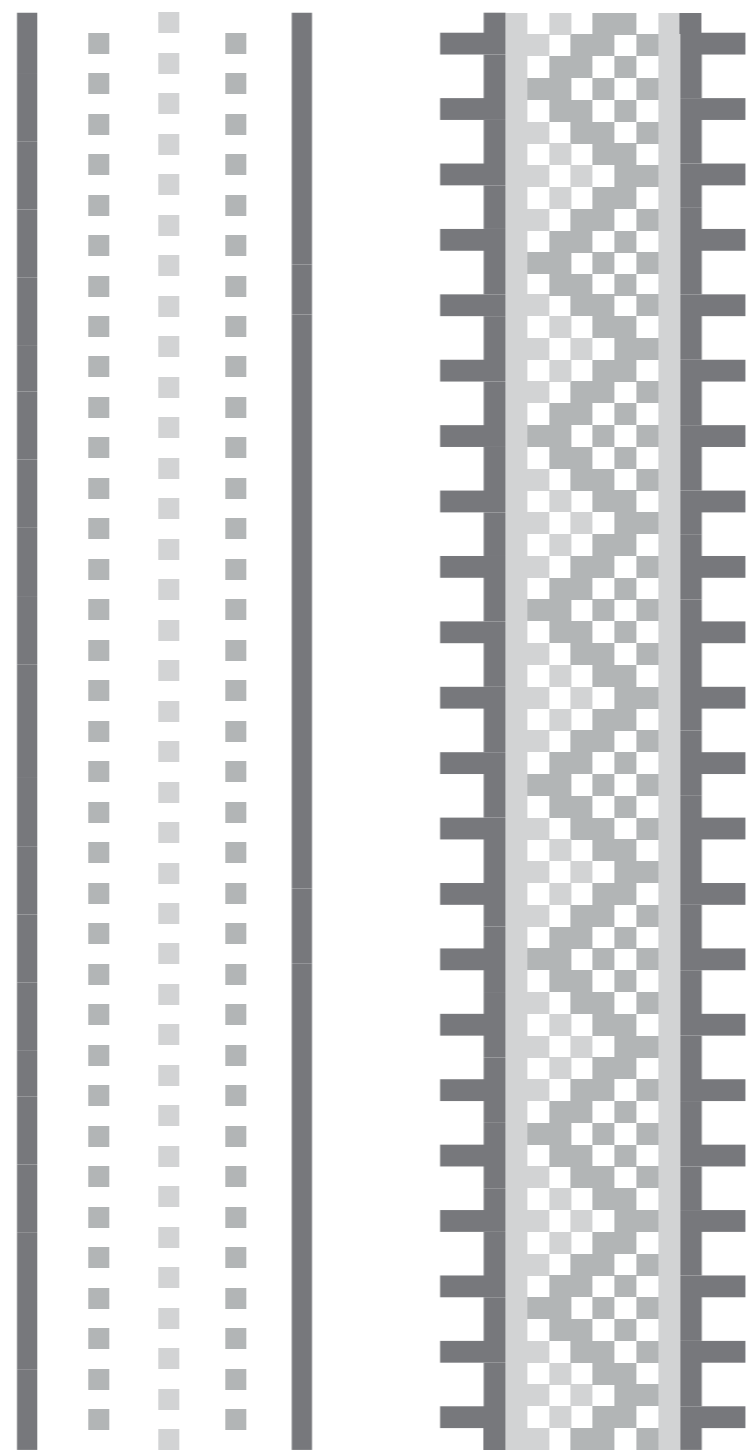

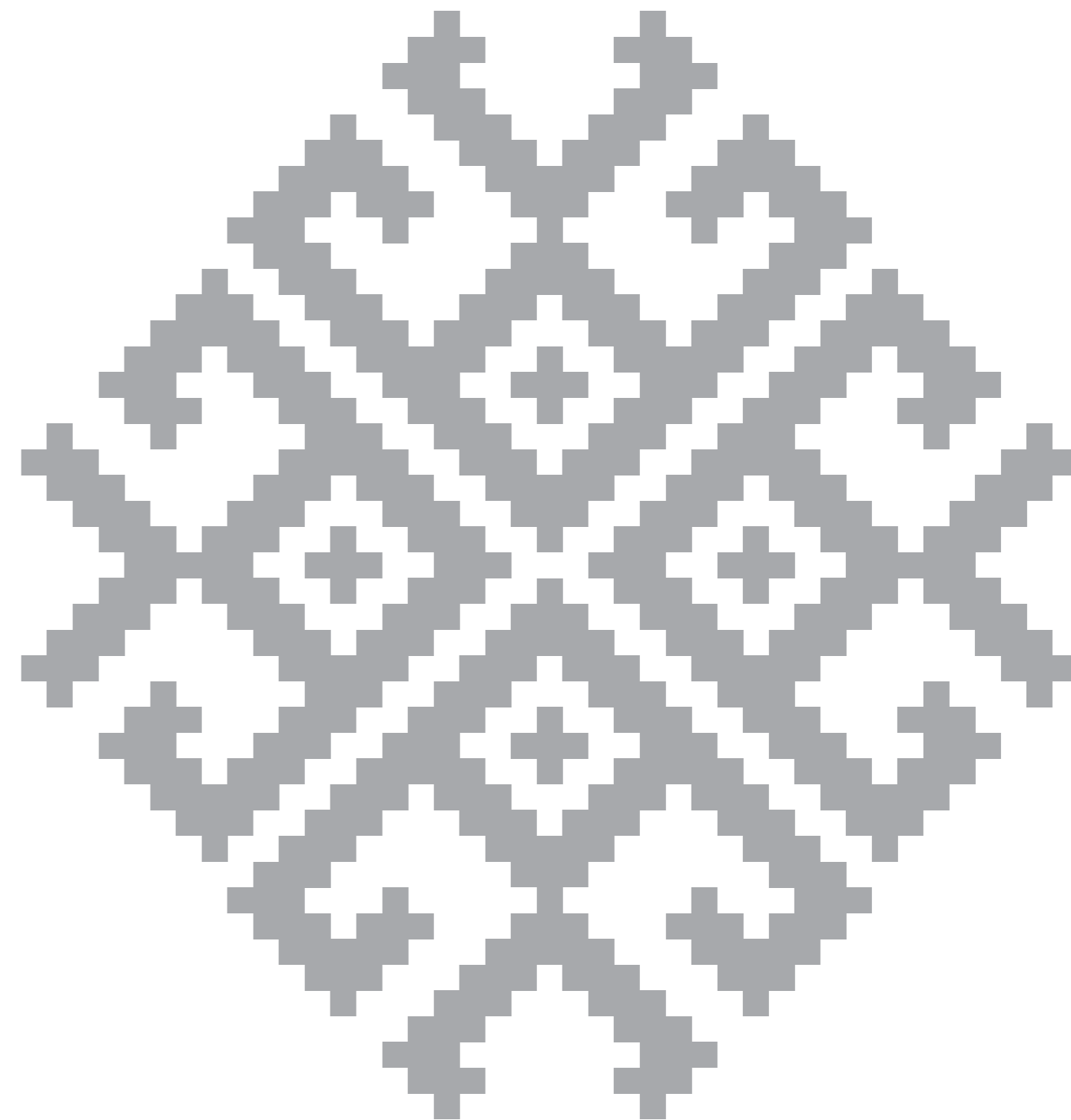
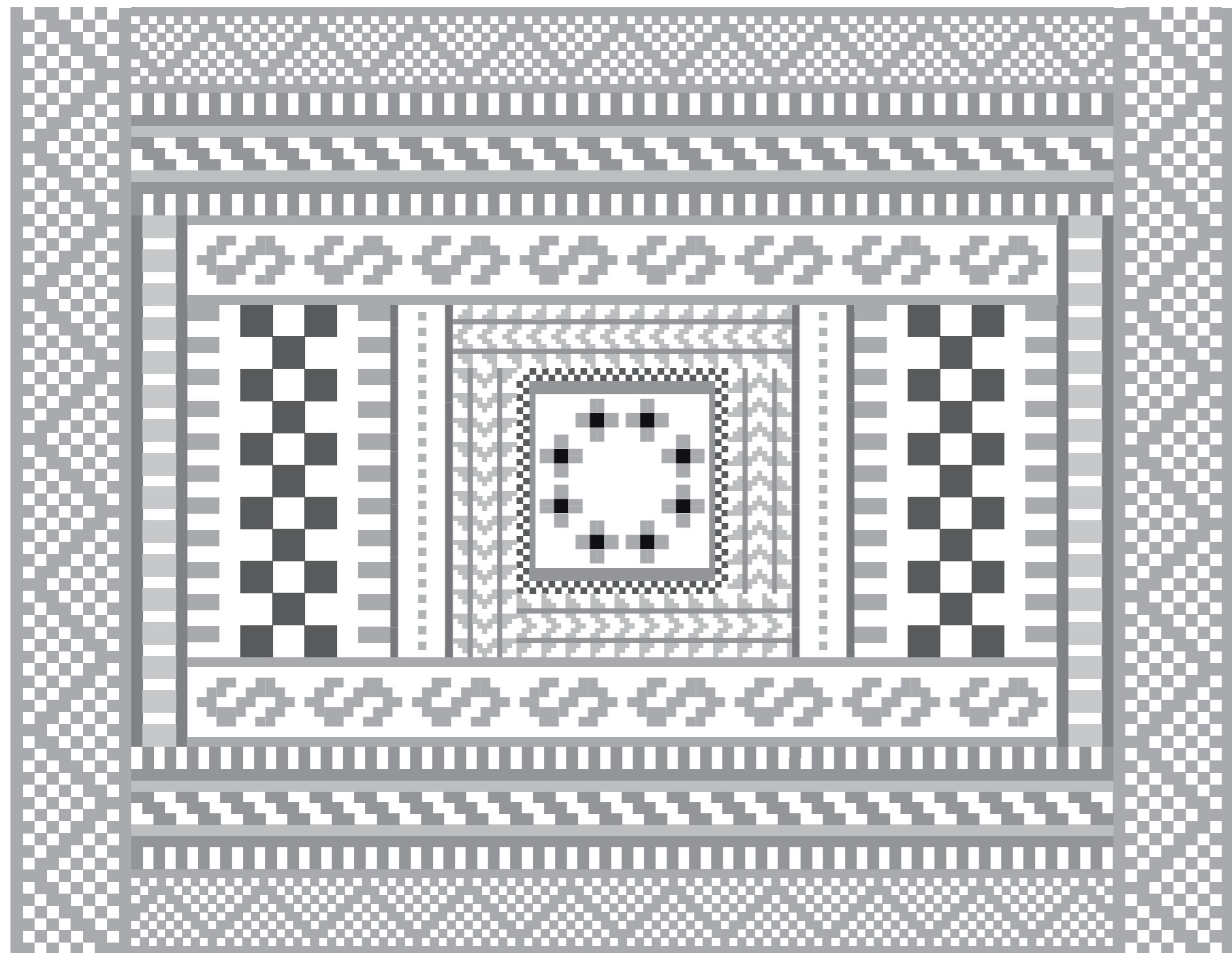

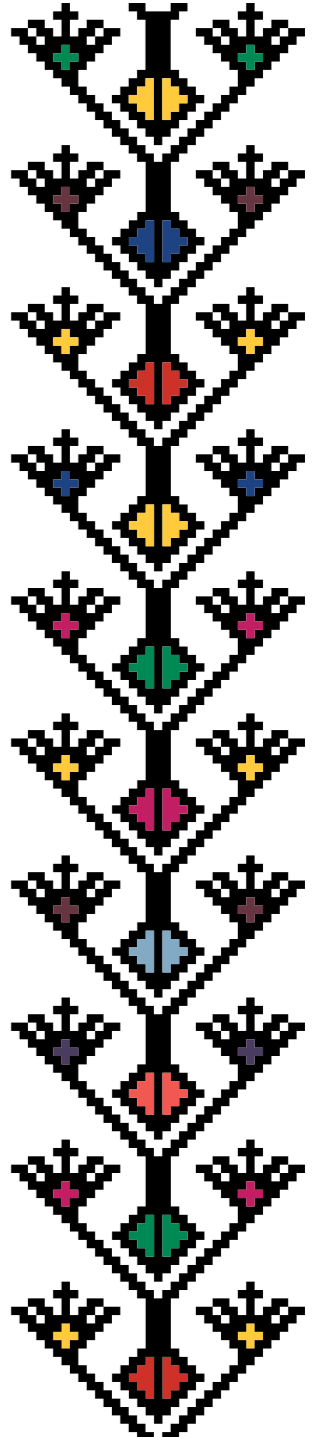
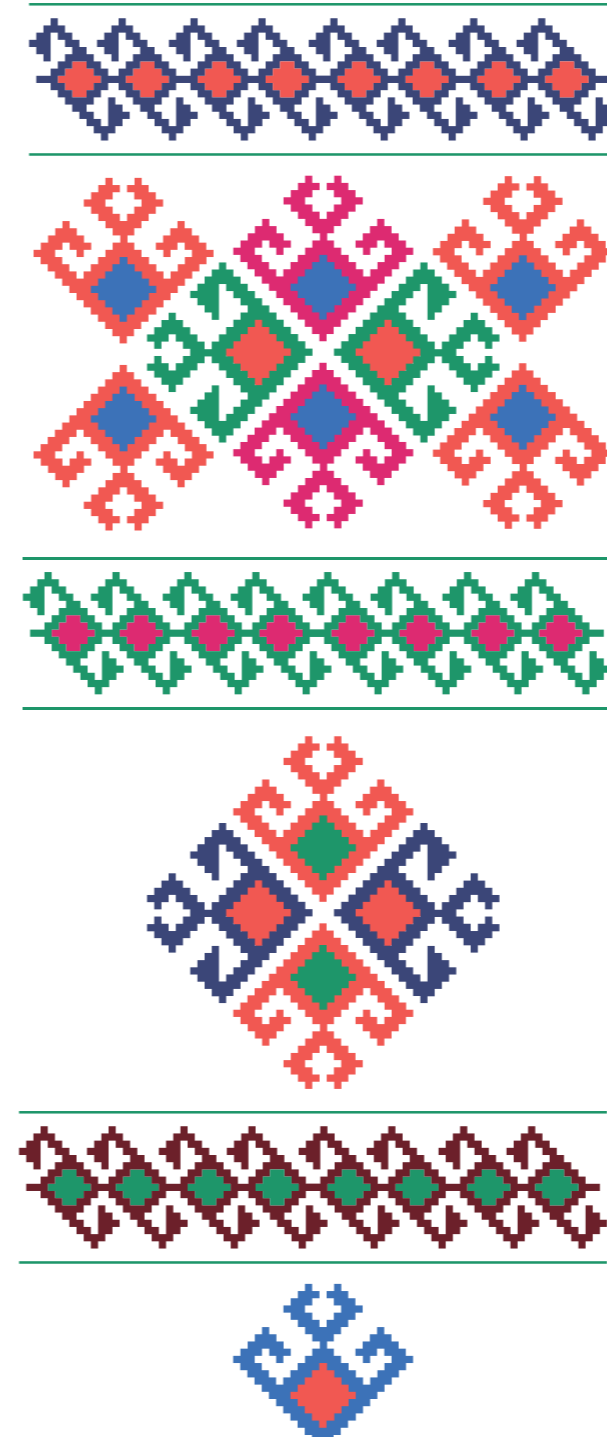
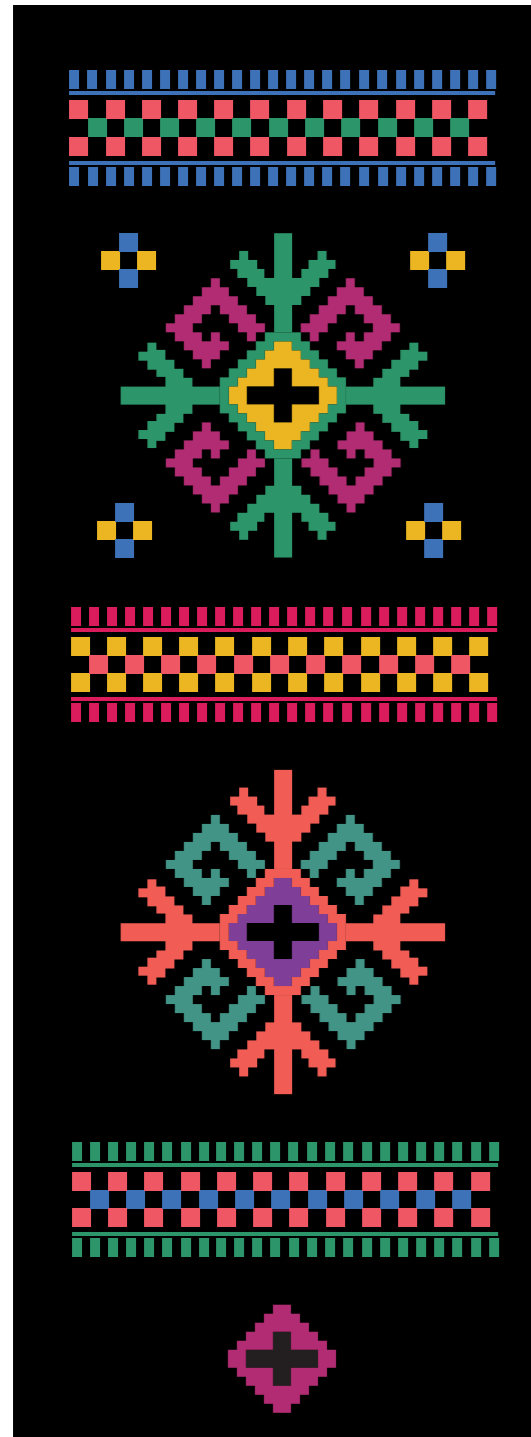
1 2 3

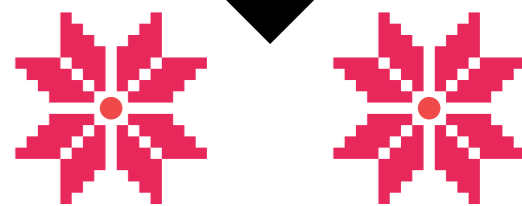
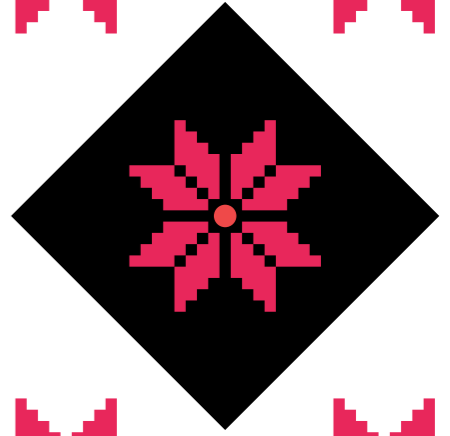
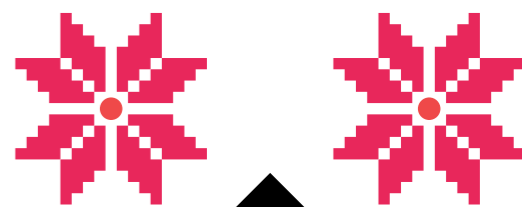
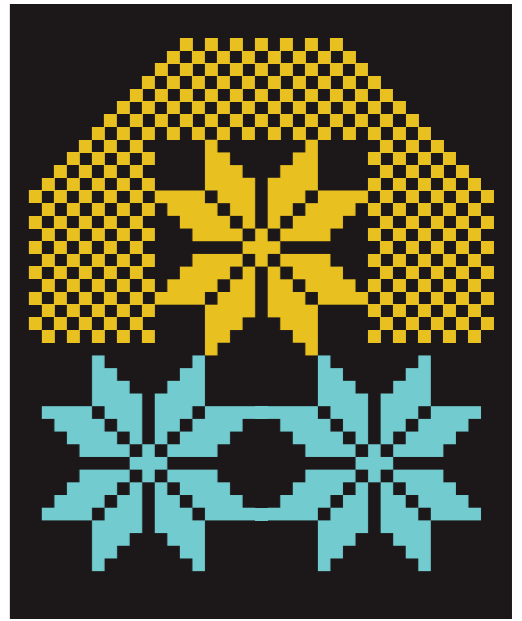
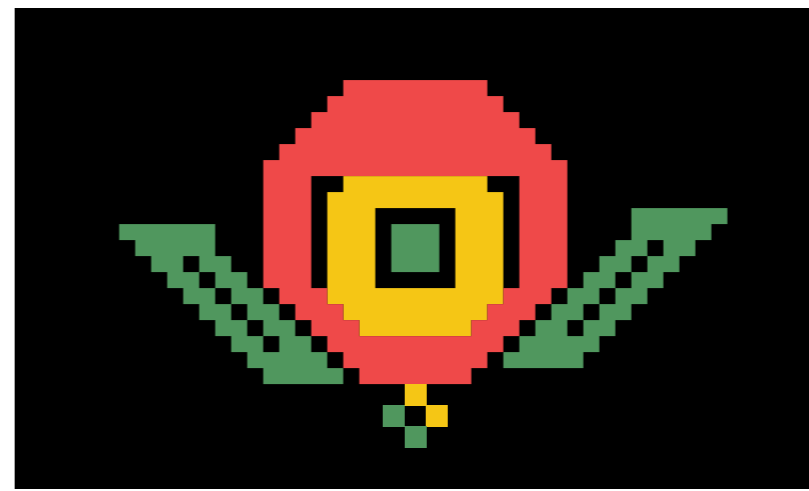
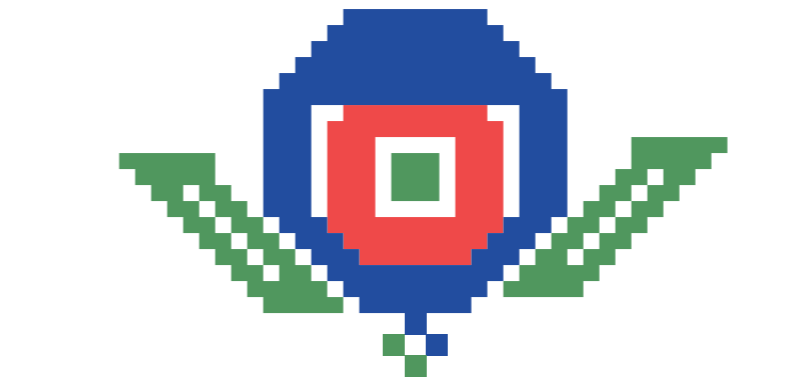
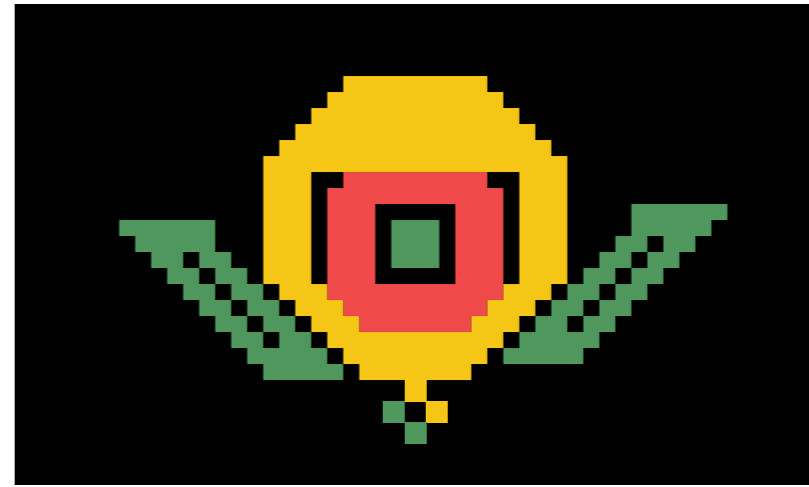
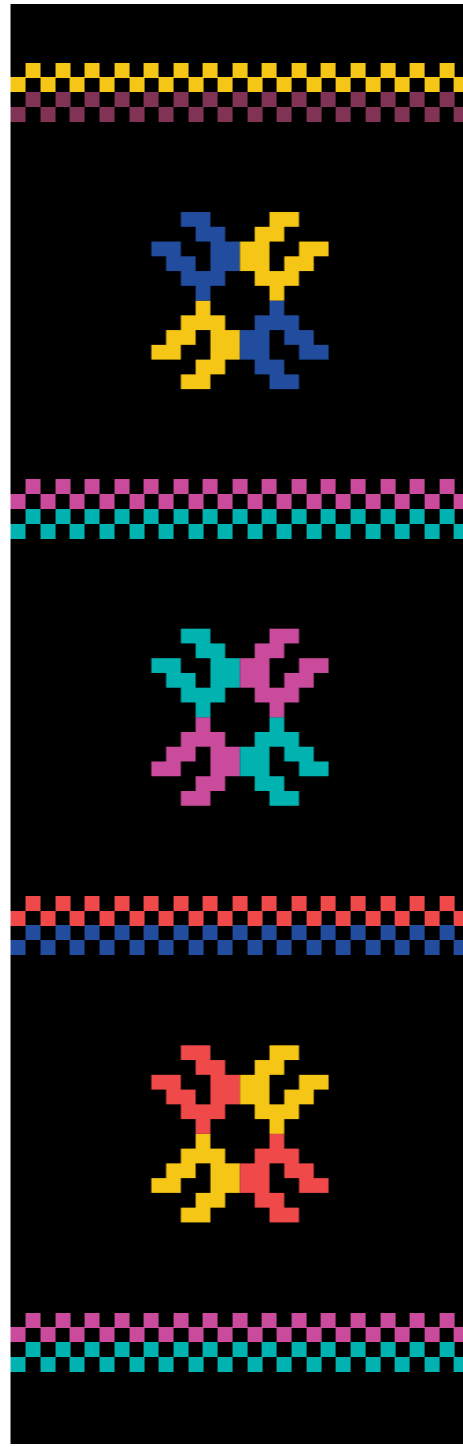
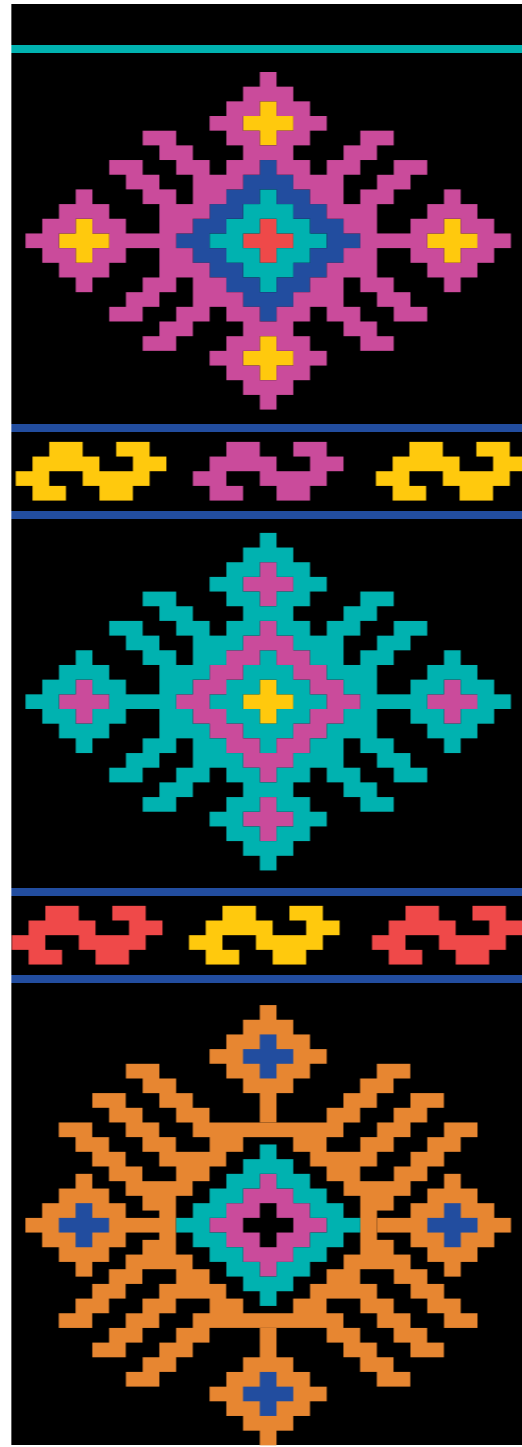

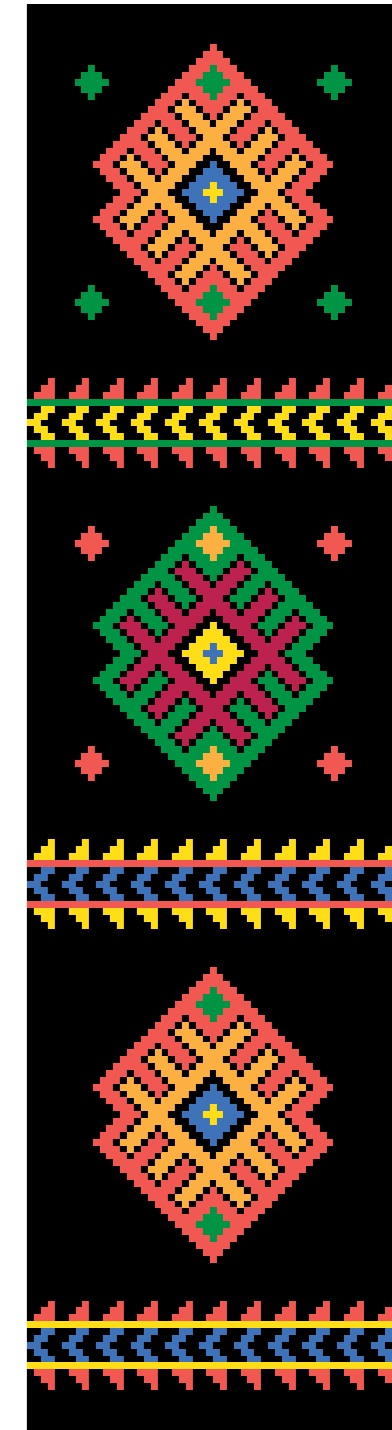
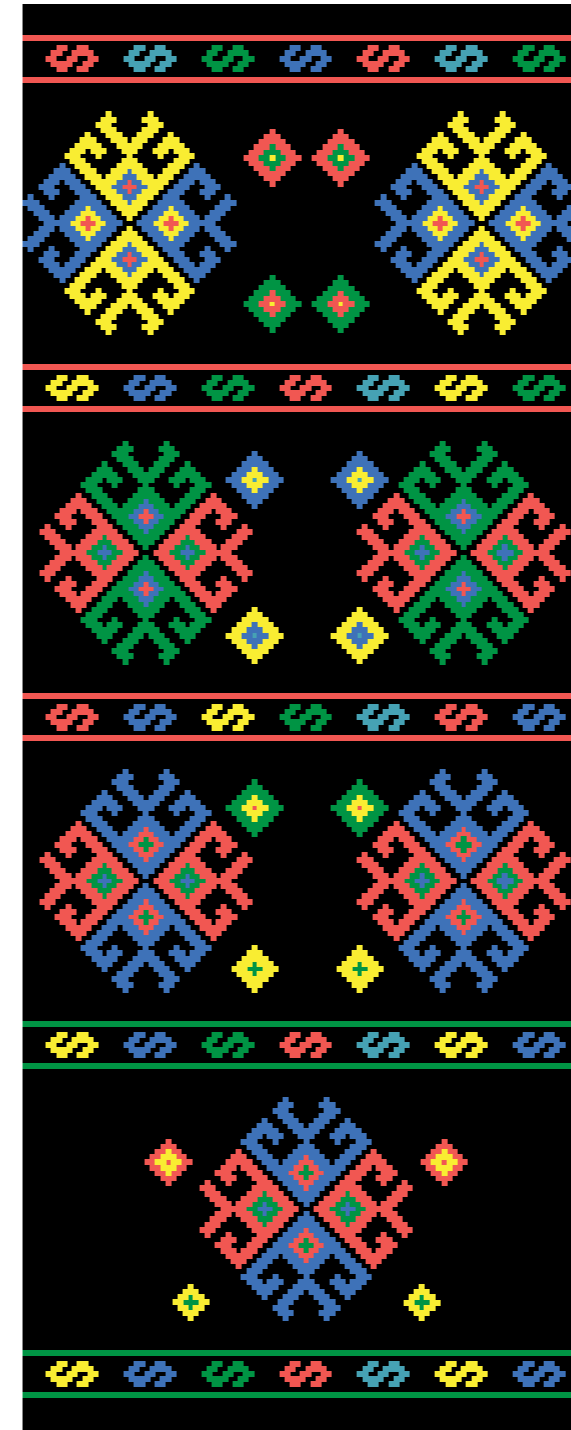
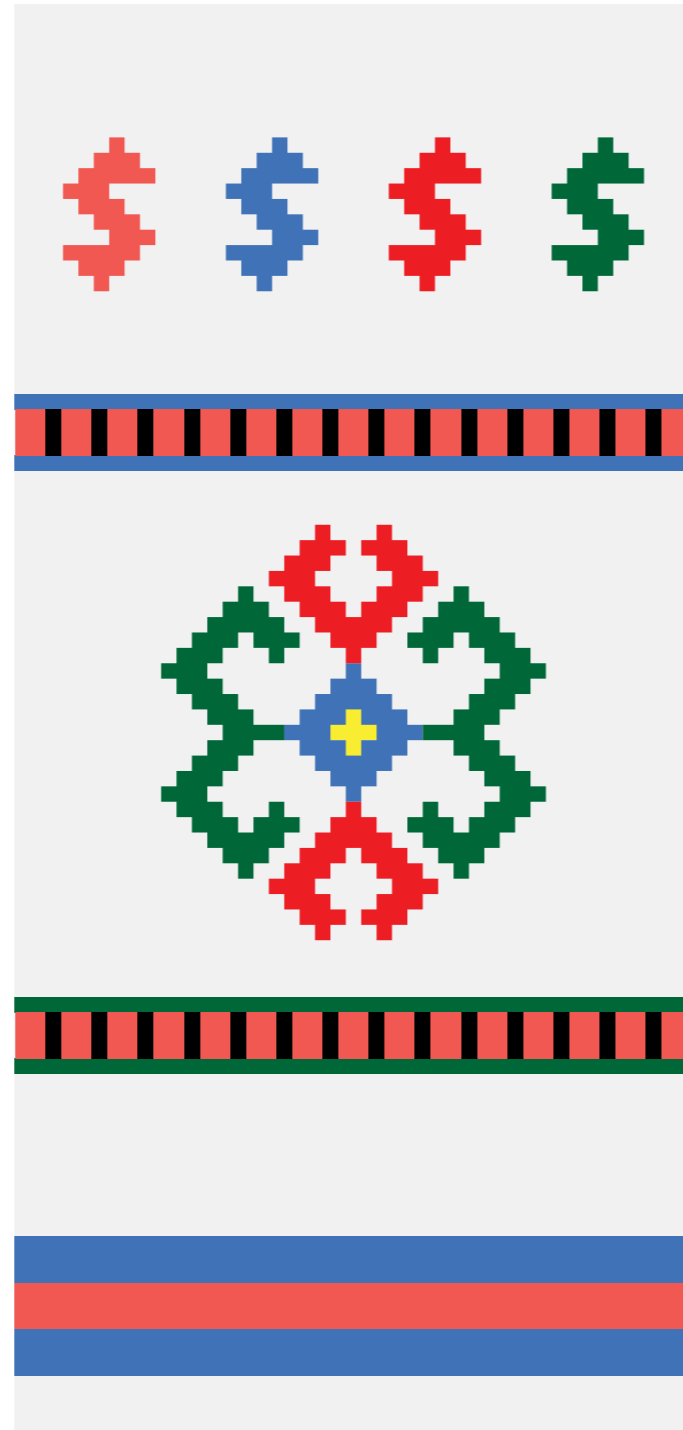
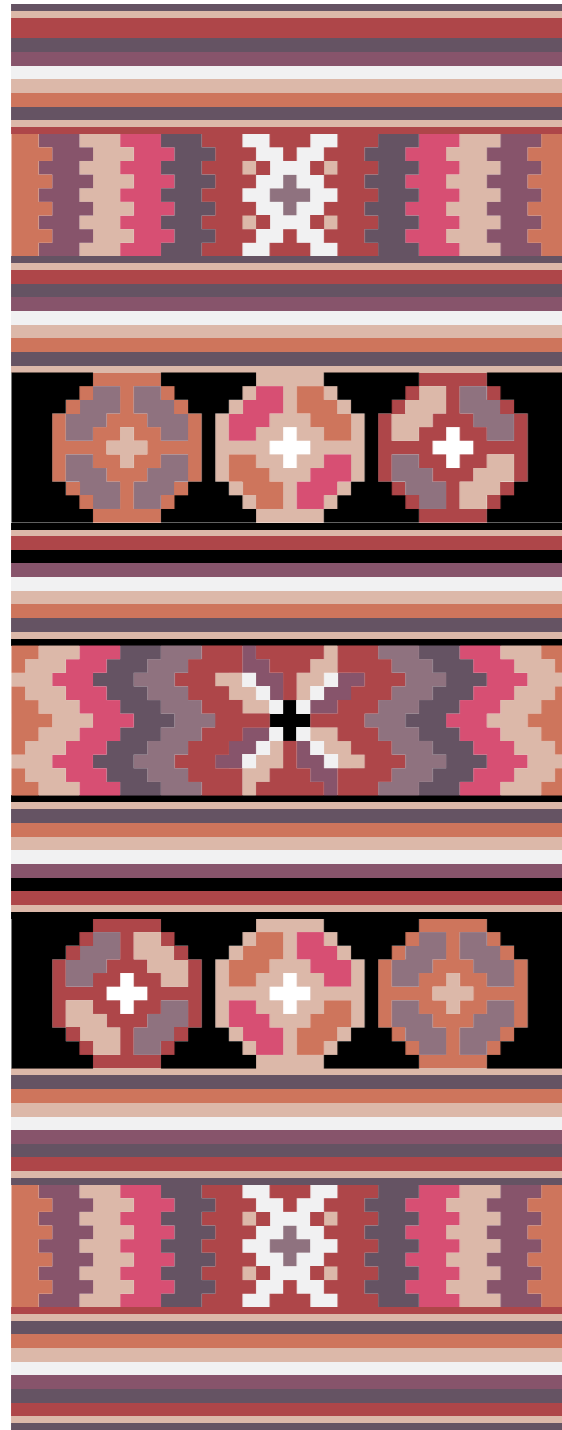

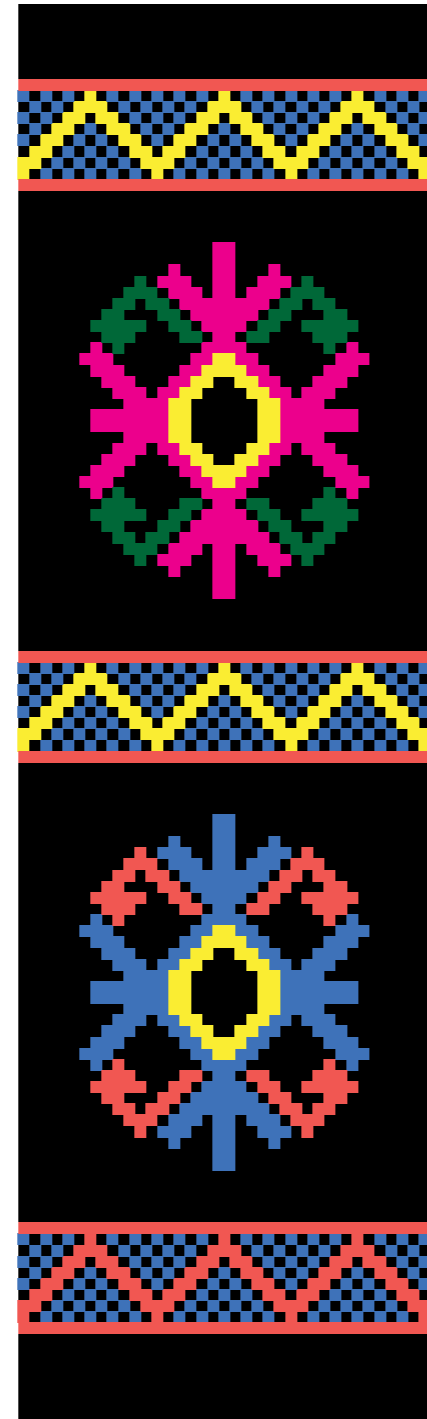
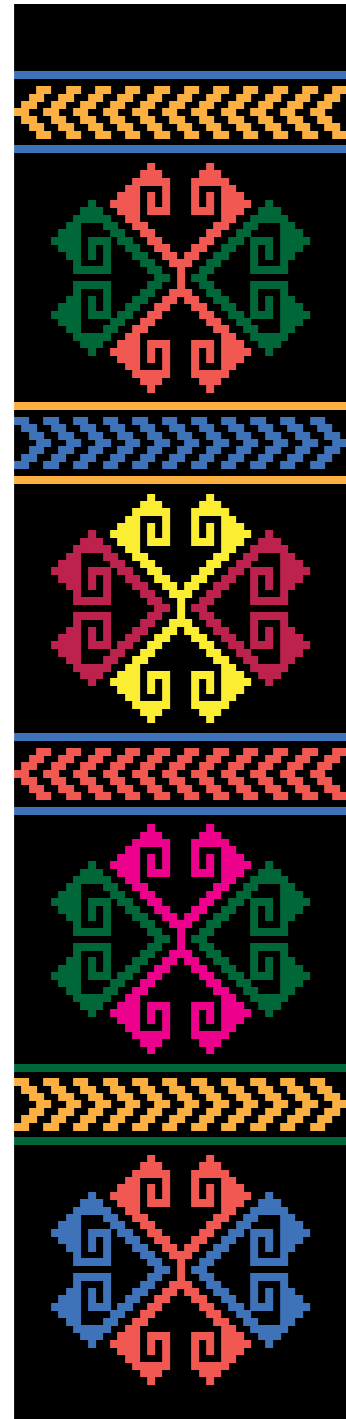

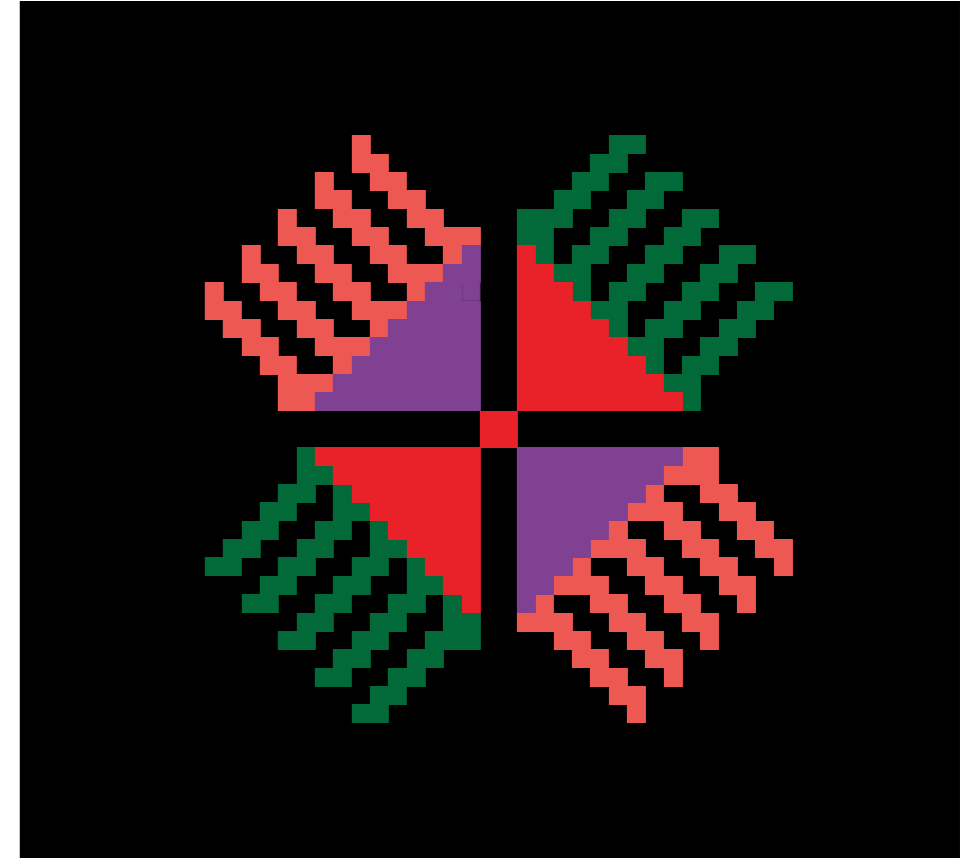
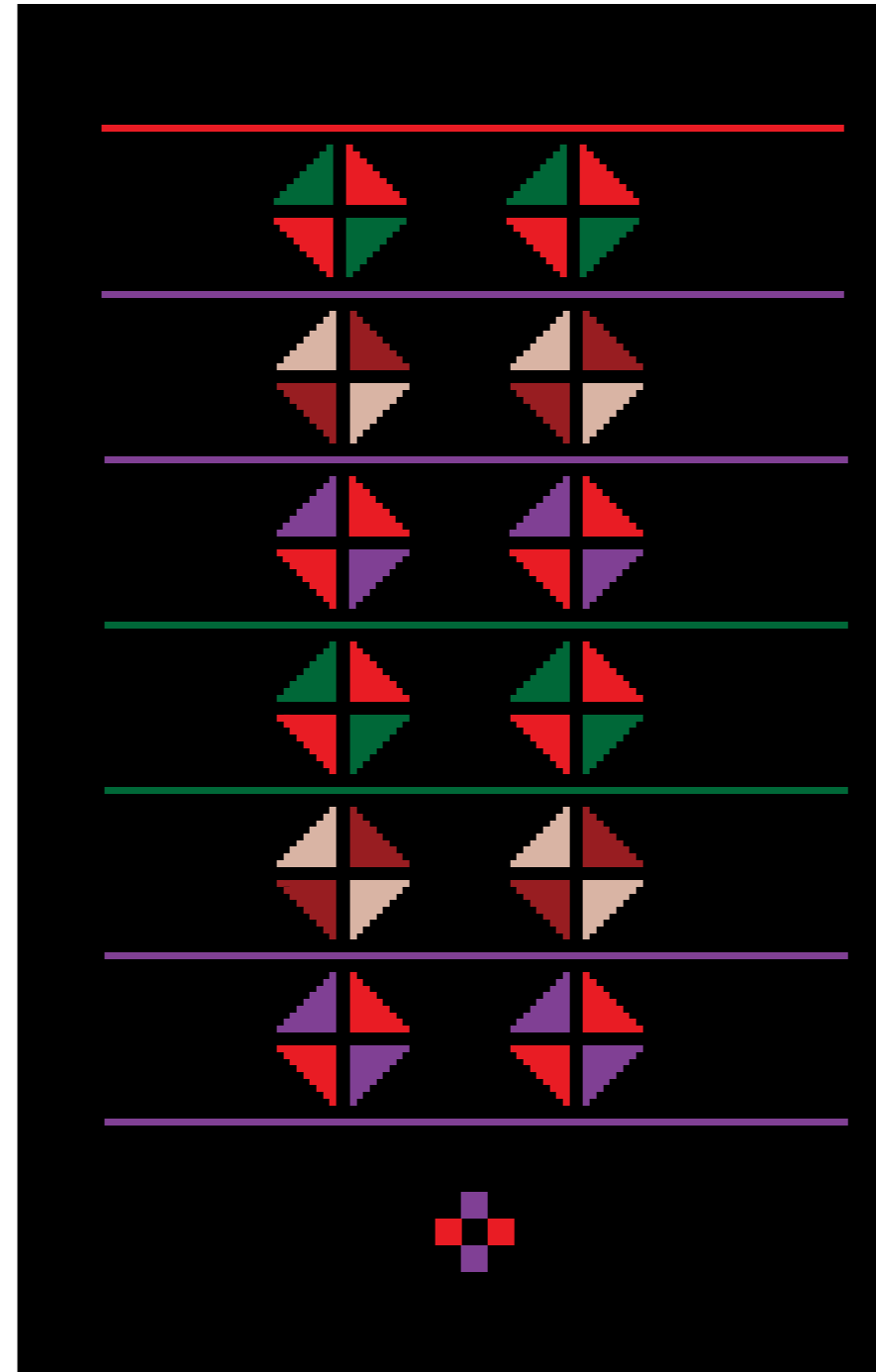
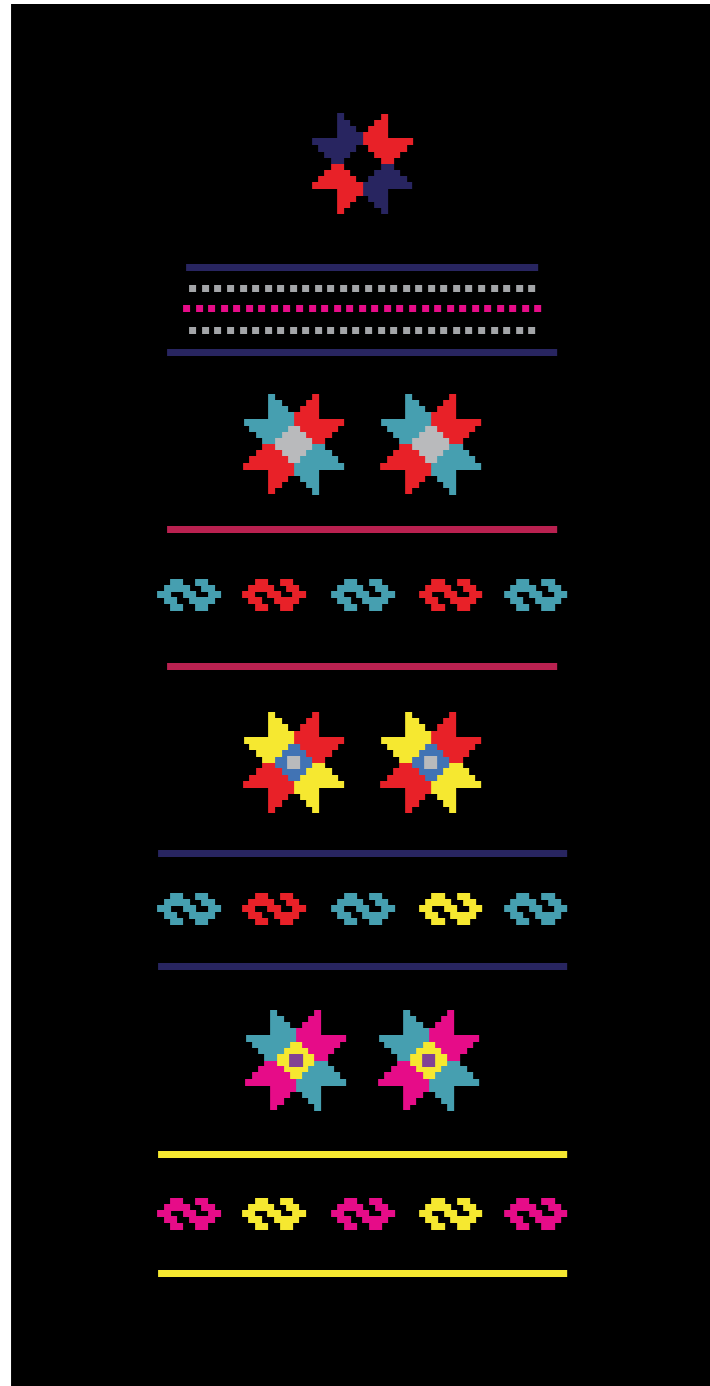

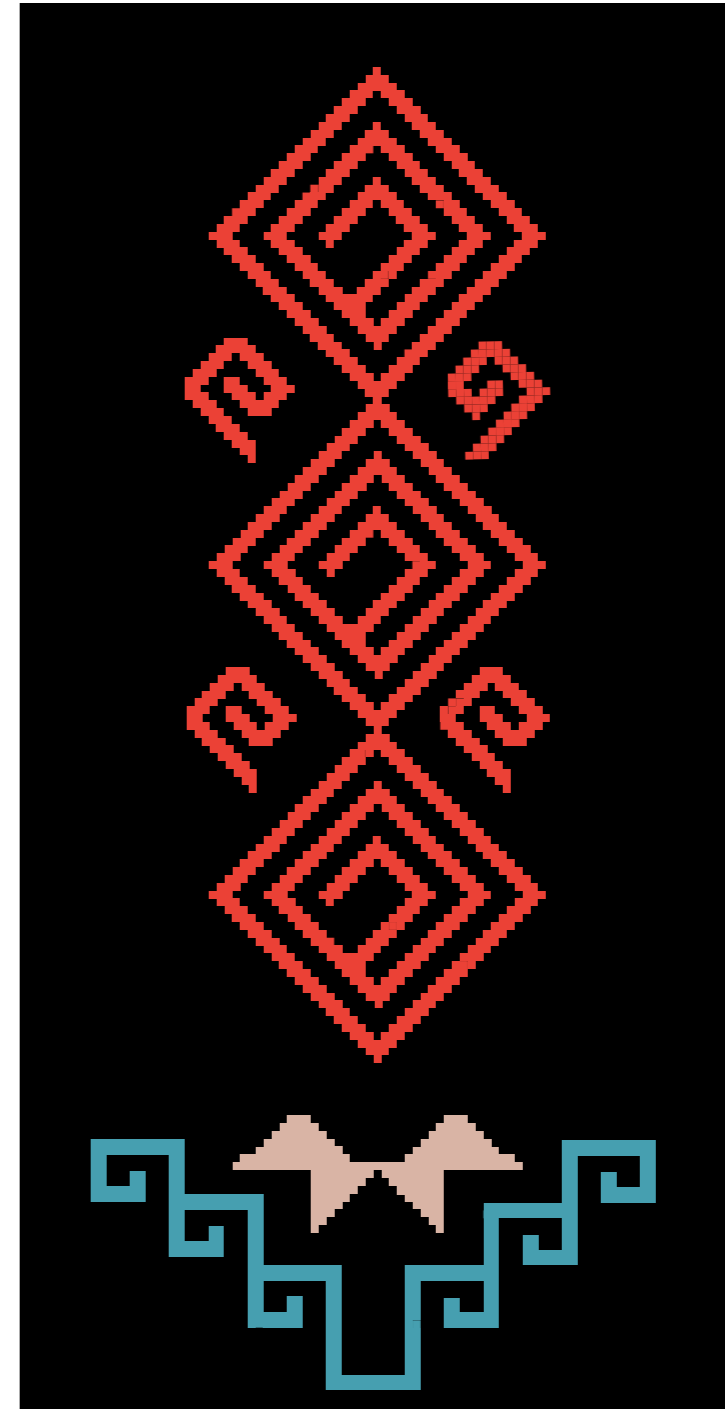
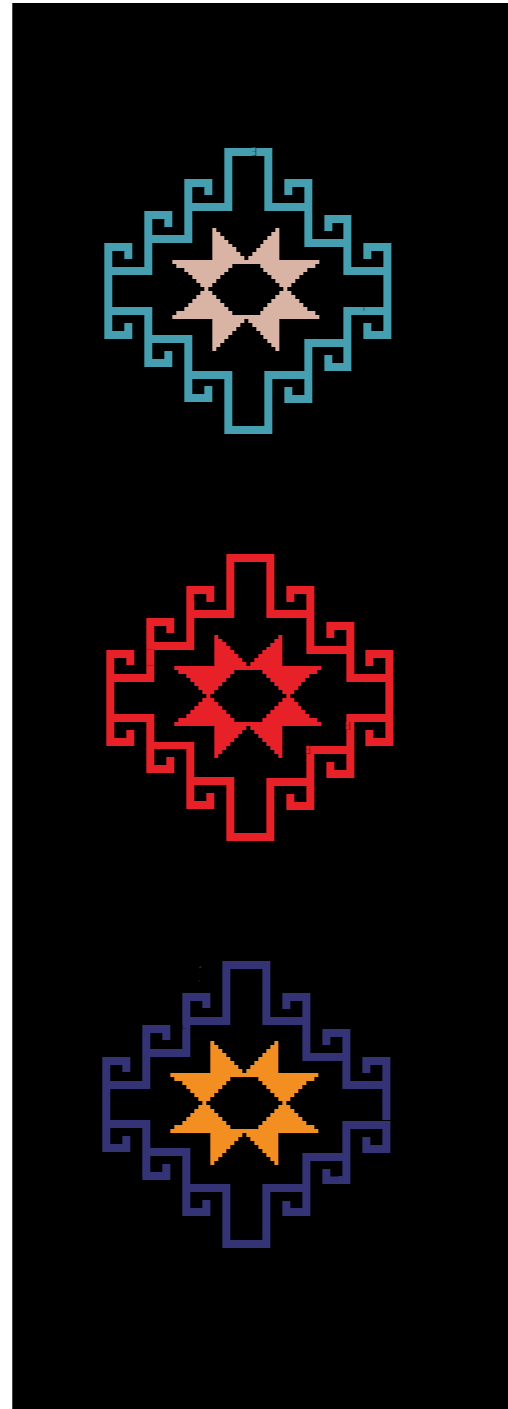
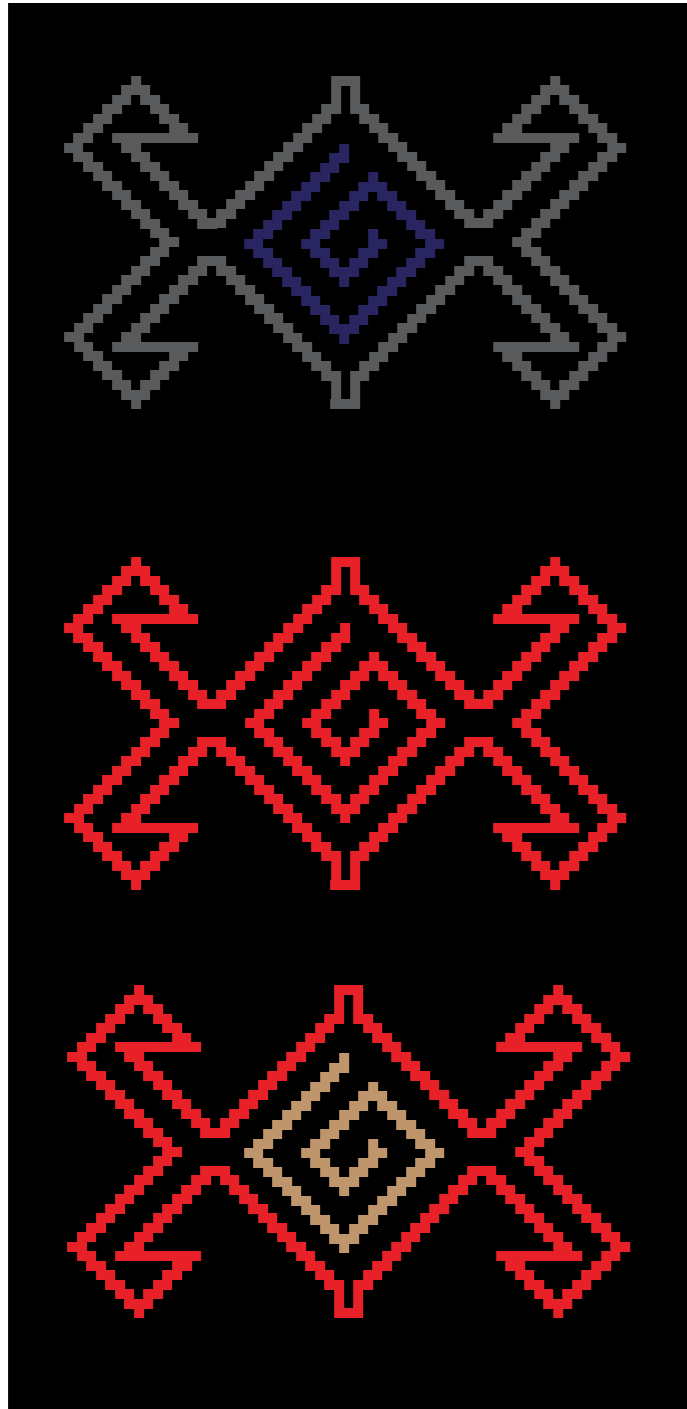

ორნამენტები
აკლიკაციისა
და ნაქარგობის
კომბინაციით
შესრულებული
ქსოვილებიდან

ORNAMENTS FROM
WICKER, STICK AND
KAISNAGHI WOVEN

